

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Diplomová práce

2022

Bc. Linda Sequensová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

**Krajina, místo, prostor:
případová studie Vraného nad Vltavou**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Linda Sequensová

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. ledna 2022

Bc. Linda Sequensová

Bibliografický záznam

SEQUENSOVÁ, Linda. *Krajina, místo, prostor: případová studie Vraného nad Vltavou*. Praha, 2022. 135 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Rozsah práce: 227 361 znaků

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá krajinou, místem a prostorem pražské suburbie Vrané nad Vltavou. Suburbánní krajinu autorka pojímá jako specifický druh krajiny, který v sobě spojuje prvky urbánního a rurálního charakteru. Projevy této krajinné liminality autorka přibližuje pomocí etnografických metod a vlastní vizuální dokumentací dokládá různorodost prostorových struktur společně s vykreslením specifičnosti nejen zkoumané krajiny, ale také specifičnosti samotné suburbie v českém prostředí. Prostřednictvím konceptu krajiny uplatňovaným v rámci sociálně-antropologického diskurzu autorka propojuje materiální aspekty přírodního prostředí se sociální rovinou představ, pocitů, a prožitků, které si každý v kontaktu s krajinou utváří. V tomto pojetí není krajina nikdy hotová a neutrální, ale naopak je neustále vyjednávána a stvrzována v každodenních interakcích člověka a krajiny. Stejně tak tomu je i s krajinou, která je předmětem suburbanizačních procesů měnících její charakter. Proto autorka jednak vyobrazuje, jaký ráz má zkoumaná suburbánní krajina, na druhé straně mapuje mnohohrstevnatost reprezentací s cílem přiblížit, jak obyvatelé prožívají vlastní místo v procesu suburbanizace. Krajinu současně autorka vnímá jako proces sestávající se z místa a prostoru. V této rovině práce odpovídá na otázku, jak si aktéři prostory suburbie interiorizují.

Abstract

The topic of this diploma thesis is the suburban landscape, place and space of the Vrané nad Vltavou municipality located in close proximity to the capital city of Prague. The author approaches the suburban landscape as a specific type of landscape, which combines elements of urban and rural character. The author describes the manifestations of this landscape liminality using ethnographic methods and demonstrates the diversity of spatial structures with her own visual documentation, together with a depiction of the specificity of not only the researched landscape, but also the specificity of the suburb itself in the Czech context. Through the concept of the landscape applied in the socio-anthropological discourse, the author connects the material aspects of the natural environment with the social level of ideas, feelings, and experiences that everyone forms in contact with the landscape. In this sense, the landscape is never finished and neutral, but on the contrary, it is constantly negotiated and confirmed in the daily interactions of human and the landscape. The same holds true of the landscape, which is the subject of suburbanization processes changing its character. Therefore, on the one hand, the author depicts the character of the researched suburban landscape, on the other hand, she maps the multi-layered representations in order to show how the inhabitants experience their own place in the process of suburbanization. At the same time, the author perceives the landscape as a process consisting of place and space. At this level, the work answers the question of how the actors interiorize the spaces of the suburb.

Klíčová slova

krajina, místo, prostor, reprezentace, suburbanizace, příměstská obec, Vrané nad Vltavou

Keywords

landscape, place, space, representations, suburbanization, suburb, Vrané nad Vltavou

Title/název práce

Krajina, místo, prostor: případová studie Vraného nad Vltavou

Landscape, Place, Space: a case study of Vrané nad Vltavou

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala nejprve vedoucímu mé práce, doc. PhDr. Zdeňku Uherkovi, CSc., za cenné rady, kterých se mi v průběhu vypracovávání práce dostalo, za velmi vstřícný přístup, pomoc a čas, který mi věnoval. Dále chci poděkovat doc. Mgr. Jakubu Grygarovi, Ph.D. a doc. Mgr. Martinu Hájkovi, Ph.D. za podněty a připomínky během diplomového semináře, které mou práci posunuly dále. Děkuji samozřejmě všem obyvatelům obce a výzkumným partnerům za participaci ve výzkumu, bez nichž by tato práce nemohla vůbec vzniknout. Nakonec děkuji také mé rodině a nejbližším za podporu v průběhu celého studia.

Obsah

ÚVOD	1
1 TEORETICKÁ ČÁST	5
1.1 SUBURBANIZACE	6
1.1.1 <i>Jak suburbanizaci chápat</i>	10
1.3 KRAJINA A ANTROPOLOGIE	14
1.3.1 <i>Mnohovrstevnatost krajiny</i>	17
1.3.2 <i>Konstruovanost a nestálost krajiny</i>	19
1.4 MÍSTO A PROSTOR	21
1.5 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	25
1.5.1 <i>Jaký ráz má krajina Vraného nad Vltavou?</i>	26
1.5.2 <i>Jak jednotliví aktéři prožívají své místo v procesu suburbanizace?</i>	27
1.5.3 <i>Jak si aktéři interiorizují prostor suburbie?</i>	28
2 METODOLOGICKÁ ČÁST	29
2.1 VÝZKUMNÁ STRATEGIE A METODY	30
2.2 ZDROJE DAT	34
2.3 VÝZKUMNÍ PARTNEŘI A PARTNERKY	38
2.4 ANALÝZA DAT	42
2.5 REFLEXIVITA A ETIKA VÝZKUMU	44
3 ANALYTICKÁ ČÁST	47
3.1 KRAJINA VRANÉHO NAD VLTAVOU	48
3.1.1 <i>Vrané jako terén</i>	49
3.1.2 <i>Historická krajina Vraného</i>	52
3.1.3 <i>Současná krajina Vraného</i>	60
3.2 REPREZENTACE KRAJINY VRANÉHO	67
3.2.1 <i>Vrané jako suburbánní krajina</i>	68
3.2.2 <i>Suburbánní krajina propojením a odlišením dvou světů</i>	72
3.2.3 <i>Suburbánní krajina nevyhnutelným vývojem</i>	77
3.2.4 <i>Suburbánní krajina výstavbou a veřejnými prostory</i>	82
3.2.5 <i>Suburbánní krajina nostalgická</i>	89
3.2.6 <i>Suburbánní krajina, kde by se všichni měli znát</i>	92
3.4 SUBURBÁNNÍ KRAJINA JAKO MÍSTO A PROSTOR	96
ZÁVĚR	102
SUMMARY	105
POUŽITÁ LITERATURA	109
TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE	121
SEZNAM PŘÍLOH	125

ÚVOD

„Je ráno všedního dne a já odcházím z rodinného domu, který si moji rodiče nechali postavit před 23 lety, když mi byl pouhý rok. Rychlými kroky procházím slepou vyasfaltovanou ulicí, která pro mě znamenala dětství a hranici bezpečného domova. Mijím architektonicky odlišně zpracované domy sousedů, ve kterých jsem tolikrát byla, a které oddělují starší část obce od toho, co jedna kamarádka kdysi nazvala „milionářskou čtvrtí“. Procházím kolem nově postavené moderní budovy rozšířené mateřské školky, jež je umístěna mezi sousední rodinný dům na jedné straně a dva malé bytové domy na straně druhé. Dostávám se na hlavní ulici a rozhlížím se, jestli v ranním spěchu nepotkám známou tvář, která míří stejným směrem. Kolem mě projíždí jedno auto za druhým a já procházím po před pár lety nově vydlážděném chodníku okolo starších domů, které každý den vidám, ale osoby uvnitř znám jen z pohledů za plotem a anonymních pozdravů. Letmo zhlédnu úřední desku naproti obecnímu úřadu a přecházím přes šraňky. Na malém zarostlém ostrůvku nejrušnější křižovatky kontrolují obecní hodiny, které bych mohla označit a vnímám je i jako zdejší „centrum“. Za nimi si jako vždy všímám rozsvíceného stánku s pečivem, ale opět nestíhám a dobíhám kolem činžovního domu zvaného Rajčur k budově vlakového nádraží. Tam se to již hemží lidmi. Někteří se spolu rychle dávají do řeči, jiní nervózně přejíždějí pohledem ostatní a vyhlíží své známé a kamarády. Zbylá část, bez ohledu na ostatní, tiše vyčkává. Okolo novinového stánku, který vypadá, jako by byl zavřený několik let, a na kterém si všímám zhruba 20 let staré reklamní cedule na stále fungující rodinnou hospodu, parkují auta. Parkují všude, kde se dá. Ze tří různých směrů dobíhají lidé, aby se v ranní hodinu většina sešla na jednom místě. Na nástupišti nádraží Vrané nad Vltavou směr Praha. I já odjíždím do města.“

Takto jsem cestu suburbánní krajinou Vraného nad Vltavou zaznamenala při přípravě projektu své diplomové práce v roce 2020. Od té doby se okolí vlakového nádraží změnilo. Novinový stánek byl odstraněn a v jeho místě bylo postaveno moderní autobusové nádraží pro dvě pravidelné linky, které pár let spojují okolní vesnice právě s vlakovou stanicí ve Vraném. Kvůli ilustraci změn a nestálosti krajiny jsem ponechala tuto úvodní část nezměněnou. Právě takových a mnohých jiných změn si v práci povšimneme a budeme sledovat jejich významy.

V rámci mé každodenní procházky suburbánní krajinou si lze povšimnout hned některých specifik, které se s životem v suburbii a samotnou suburbii pojí. Cílem této práce není prozkoumat suburbanizaci jako takovou nebo její negativní a pozitivní aspekty. Mým záměrem je do poměrně vysokého počtu příspěvků o suburbanizaci, kterou sleduje především Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, přispět perspektivou sociální antropologie a postihnout suburbanizaci v krajině s ohledem na ukotvení v prostorových konceptech *místo* a *prostor*. Pokus o syntézu těchto konceptů v suburbii uskutečnil například Petr Gibas (2010) v případě pražské Jenerálky. Tato práce má být dalším pokusem přinést nový vhled do vykreslování suburbanizačních procesů prostřednictvím vztahování se k prostorovým kategoriím a ke zkušenostem místních obyvatel se suburbanizací. O tento pohled se v perspektivě kulturních studií snaží v českém prostředí především Lucie Galčanová (2013).

Sociálně-antropologická perspektiva ve studiu stále se rozšiřující zástavby za hranicemi měst není často uplatňovaným přístupem. Proto má tato práce doplnit mezery ve zkoumání tohoto fenoménu z perspektivy *antropologie krajiny*, která se v České republice zatím spíše rozvíjí (Gibas a Pauknerová 2009). Zároveň má tento text podnítit v českém prostředí zájem o urbánní antropologii¹ jako jednu z komplexních disciplín, která může doplňovat poznatky vědců jiných specializací zabývajících se městskou výstavbou.

Antropologie krajiny pro mě představuje způsob, jak na suburbánní krajinu nazírat komplexně a získat mnohvrstevnatý obraz o tom, jak vypadá vztah člověka a krajiny, ve které se odehrávají suburbanizační procesy. Tento vztah je hlavním důvodem, proč jsem si téma vybrala pro svou magisterskou práci a zároveň se rozhodla pro výzkum v obci, jejíž jsem součástí. V akademické sféře se na suburbanizaci často nahlíží jako na jev, který do venkovské krajiny přináší negativní důsledky v jejím materiálním a ekologickém pojetí (např. Sýkora 2002). Důsledky mohou být ale i na úrovni sociálních a kulturních procesů. Hnilička (2005) například hovoří o negativních důsledcích ztráty místa a ztráty identity. Jako obyvatelka suburbie, která zde vyrůstala od malička, jsem si prošla různými obdobími, kdy jsem tuto krajinu vnímala odlišně a odlišným způsobem jsem se k ní také vztahovala. Můj vztah k suburbánní krajině je dán ukotvením přímo v té části obce, kde suburbanizace dosahovala a dosahuje nejrozpoznatelnějších rysů. Suburbanizaci jsem však nikdy

¹ Pro vhled do historie urbánní antropologie doporučuji článek Zdeňka Uherka *Antropologie města* (Uherek in Cichá 2014).

nevnímala jako cosi blízkého, zakořeněného v mém životě, k čemu bych se nějak aktivně vymezovala. Součástí mého života byly spíše jednotlivé aspekty suburbanizace než suburbanizace jako taková, kterou bych nějakým způsobem reflektovala.

Naopak krajina je součástí našeho každodenního života. Je pojmem, ke kterému se nevztahují pouze vědci a akademici, ale my všichni (Lapka 2008: 39). Koncept krajiny mi umožňuje nahlížet na suburbanizaci mnohovrstevnatým způsobem a vypovídat o suburbánní krajině perspektivou nejenom materiálních charakteristik jako prostředí a okolí, také ale představ, které si každý vytváří v kontaktu s touto a dalšími krajinami. Přestože je krajina na jedné úrovni materiálním světem, nevnímají ji všichni stejným způsobem a nevnímají ji všichni konzistentně v různých životních obdobích. Rozdílnost v reprezentacích krajiny, činěná jednotlivými aktéry, je důležitou pro pochopení toho, čím krajina je, čím byla, být by mohla a měla. Zároveň pomocí tohoto konceptu se budu snažit odhalit, jak je suburbanizace otisknutá v krajině Vraného nad Vltavou a jak procesy suburbanizace ovlivňují vztah aktérů a krajiny.

V tomto ohledu vycházím ze skutečnosti, kdy vybraná lokalita není pouze satelitním městečkem, ale nacházíme zde různorodé urbánní struktury, které se vzájemně prolétají, doplňují a společně vytváří specifický ráz, v rámci něhož lze pozorovat jednotlivé suburbanizační procesy a integraci městských a vesnických prvků. Suburbánní krajina je prostorem, ve kterém se městská a vesnická krajina spojují a vytváří místa se specifickým charakterem, který často není ani jedním z nich. Ani městem, ani vesnicí, přesto oběma z nich najednou. Právě toto propojení mě zajímá s ohledem na to, jak suburbanizace mění pohled, čím zkoumaná krajina je, jaké má charakteristické prvky a jak se pohybuje na hranici mezi venkovem a městem. Na základě nárůstu nové zástavby a zvýšení počtu obyvatel mě také zajímá, jak tyto suburbanizační procesy mění náhled na to, čím již krajina není, jaké jsou nenaplněné tužby nebo budoucí vize, jaká by tato krajina měla nebo naopak neměla být.

S ohledem na výše zmíněné prostřednictvím této práce zkoumám materiální ráz krajiny Vraného nad Vltavou s důrazem na vykreslení různých urbánních struktur. Další můj zájem směřuje k pochopení způsobu, kterým aktéři prožívají své místo v procesu suburbanizace, tedy prostřednictvím jakých významů se k suburbánní krajině vztahují, s čím ji mají spojenou a jak jsou tyto představy ovlivněné právě procesy suburbanizace. Na základě prostorového ukotvení suburbanizačních procesů chci v neposlední řadě přiblížit,

jak si obyvatelé suburbánní krajiny zvnitřňují, jak se stává jejich domovem a součástí jich samých.

1 TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části práce představuji hlavní výzkumné koncepty a pojmy, které mi umožňují získaná data z terénního pozorování a výpovědi výzkumných partnerů zasadit do již existujícího rámce dosavadních zjištění a s těmito zjištěními následně reflektovat má vlastní.

V následujících podkapitolách představuji nejdůležitější body toho, jak nahlížím na suburbanizaci, jak ji lze definovat a jaká témata jsou v jejím studiu řešena. Poté uvádím krajinu jako koncept, který rámuje celou mou výzkumnou práci, ke kterému vztahuji zkušenost obyvatel se suburbanizačními procesy a díky němuž představuji suburbánní krajinu, ve které lze pozorovat mísení krajiny venkovské s městskou. V poslední podkapitole se věnuji prostorovému ukotvení suburbánní krajiny – tedy tomu, jak na ni lze nahlížet prostřednictvím konceptů prostoru a místa, které jsou se studiem krajiny velmi provázané.

1.1 Suburbanizace

Vědecký zájem o témata spojená se suburbanizací roste ruku v ruce s tím, jak suburbanizační procesy v posledních desetiletích rychle mění krajinu kolem velkých měst. Zárodky těchto procesů však můžeme pozorovat daleko dříve. Martin Ouředníček (2003: 237) označuje za předchůdce suburbanizace v českém kontextu výstavbu vil šlechtických rodů a bohatých průmyslníků za hranicemi vnitřního města Prahy. Již tehdy bydlení za hradbami umožňovalo kombinovat výhody městského života s pobytem ve zdravějším prostředí. Rezidenční lokality v blízkosti Prahy se začaly těšit oblibě převážně v meziválečném období po formování Československa. Toto období Jiří Musil a Zdeněk Ryšavý (1984: 33) označují jako „*klasickou fázi suburbanizace našich velkoměst*“.

Přestože současná suburbanizace v okolí českých měst nedosahuje rozměrů suburbanizace především v USA a západní Evropě, i tak ale přináší změny ve způsobu využívání krajiny a způsobu osídlení (Sýkora 2002: 9). Zatímco americká a západoevropská suburbanizace byla sociology a geografy zkoumána především v padesátých a šedesátých letech 20. století s ohledem na její poválečný boom, v zemích střední a východní Evropy je suburbanizace široce diskutována a stává se jedním z nejrozšířenějších výzkumných témat s obdobím postsocialismu (Ouředníček, Špačková a Novák 2013: 16). Nelze ale opomenout, že v českém prostředí se tématu suburbanizace věnovali sociologové již v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století (např. Musil, Ryšavý, Velíšková 1984).

Pozornost, která se nyní suburbanizaci dostává, vychází ze zastavení nebo zpomalení suburbanizačních procesů v období socialismu, kdy byly zároveň cíleně stírány rozdíly mezi městem a venkovem (Musil 1977: 9). Toto zpomalení lze podle Jiřího Musila (1977: 30) vysvětlit specifickými společenskými podmínkami, společným vlastnictvím výrobních prostředků a centrálně plánovaným hospodářstvím. Ouředníček (2003: 238) zároveň uznává potenciál, které předměstí představovalo i v období socialismu. Vlivem řízeného rozvoje a výstavby panelových sídlišť ale nebylo využito. Zatímco po komunistickém převratu byla výstavba rodinných domů na předměstí dokonce omezena (Musil 2001: 290), později se možní zájemci o bydlení v dosahu Prahy potýkali s omezenou dostupností pozemků, jejich kapitálu a v neposlední řadě také stavebního materiálu (Ouředníček 2003: 238).

Po roce 1989 došlo změnou režimu k výrazným celospolečenským změnám, které se promítly i do systému osídlení. Martin Ouředníček a Petra Špačková (in Ouředníček, Špačková a Novák 2013: 13) rozlišují dva okruhy problémů, kterým se současná urbánní geografie, představující hlavní výzkumnou linii ve studiu suburbanizace jako prostorového fenoménu, věnuje. Jednak sleduje změny po pádu železné opony na úrovni vývoje systému osídlení. Vlivem nových možností spojených s liberálními principy se mění také předchozí, často plánované, migrační toky obyvatelstva. Jedním z nich je právě rozrůstání zázemí velkých měst – suburbanizace. Za druhé urbánní geografie sleduje různé procesy a jevy na úrovni jednotlivých čtvrtí nebo sousedství.

Nejvýrazněji lze procesy suburbanizace studovat samozřejmě v zázemí hlavního města Prahy (např. Ouředníček 2003, 2006, Perlín 2002) nebo například v okolí Brna (např. Muliček 2002). Předchozí plánovaná výstavba sídlišť ustupuje novým ideálům rychlé a často nekontrolovatelné výstavby vlastních rodinných domů v příměstských oblastech, sledující nové možnosti kapitalistického trhu a osobního vlastnictví. Tento suburbánní boom přináší několik otázek do dalšího rozvoje nejenom samotných suburbií, ale také měst, v rámci kterých suburbia vznikají, a na která jsou napojena.

Sociální geografie a demografie představuje v českém prostředí hlavní směr, který se studiem procesů a mechanismů suburbanizace, stejně jako vykreslením dopadů na zkoumané oblasti, zabývá. Proto i snaha o přiblížení jednotlivých témat a problémů, které jsou ve studiu suburbanizace řešeny, vychází z dominantního postavení sociálně-geografických a demografických prací. Užitečný přehled těchto přístupů a tematických oblastí zprostředkovává ve své disertační práci Lucie Galčanová (2013). Její kulturní přístup ke studiu suburbanizace je v této práci otisknut nejvíce, přesto by bylo chybné neuznat důležitost textů sociálních geografů a demografů pro navracející se zájem o suburbanizaci ze strany sociologů a sociálních antropologů.

Ze zaměření demografů se jako automatické jeví zkoumat suburbanizaci optikou demografických změn v metropolitních oblastech a vykreslovat sociodemografické charakteristiky nových obyvatel suburbií. Na tyto aspekty se ve své práci soustřeďuje například Zdeněk Čermák (2005). Geografické změny organizace společnosti během transformačních procesů mezi roky 1991 až 2001 a hierarchickou strukturu jednotlivých sídel a regionů popisuje ve své publikaci Martin Hampl (2005). Ve společné publikaci s Janem Müllerem (Čermák, Hampl a Müller 2009) se v metropolitních oblastech zaměřují

na populační vývoj, kdy migraci domácího obyvatelstva dávají do kontextu mezinárodní migrace.

Na počátku studia změn sociálně-prostorových struktur v případě postsocialistické Prahy stojí především geograf Luděk Sýkora. Upozornit lze na jeden z jeho prvotních příspěvků (Sýkora 2001) zabývajících se proměnami pražských prostorových struktur, ve kterých se zaměřuje i na proměny příměstských krajin, jako „*oblastí největších transformací*“ (Sýkora 2003: 218). Suburbanizaci ale také nazírá prostřednictvím ekonomických, sociálních a environmentálních důsledků (Sýkora 2002, 2003). Společně s Martinem Ouředníčkem², který na poli současného sociálně-geografického výzkumu suburbanizace ztělesňuje jednu z nejvýraznějších osobností, reprezentují další přístup k suburbanizaci jako k území, kde dochází k dekoncentraci osídlení (Sýkora a Ouředníček 2007). Sociálními zdroji této územní dekoncentrace se pak zabývá například Hana Librová (1997).

Další tematický okruh je možné rozeznat na úrovni zkoumání rezidenční segregace (např. Sýkora 2010), kdy lze v suburbii sledovat sociálně-prostorové oddělení bydlení. Stejně tak se nabízí zaměření na každodenní mobilitu obyvatel. Studie Jakuba Nováka a Ludka Sýkory (2007) mapuje pohyby obyvatel suburbií mezi příměstskou zónou a městem, potažmo dalšími oblastmi. Článek Lucie Pospíšilové a Martina Ouředníčka *Časoprostorové chování středoškolských studentů bydlících v zázemí Prahy* (2011) se oproti tomu věnuje mobilitě středoškoláků. Autoři v něm srovnávají každodenní mobilitu a volnočasové aktivity teenagerů ze suburbií s těmi, kteří obývají vnitřní město.

Kromě všech těchto zmíněných tematických okruhů sdružených v rámci sociálně-geografického a demografického diskurzu, existuje i množství prací, které zkoumají sociální klima suburbií (např. Puldová a Ouředníček 2006, Špačková 2011). V nich autoři řeší otázky, které ve velké míře přesahují sociální geografii a demografii a zasahují do témat urbánní sociologie či antropologie. Poslední směr, který na tomto místě chci zařadit mezi ostatní, je přístup založený na hodnocení kvality urbanismu a architektury ve vznikajících příměstských zónách. Novou výstavbu kriticky nahlíží v publikaci *Sídelní Kaše* (2005) architekt Pavel Hnilička.

² Martin Ouředníček je také hlavním řešitelem projektu informačního portálu suburbanizace.cz.

Zjednodušený výčet zkoumaných oblastí dokládá zájem expertů o suburbanizaci v českém kontextu. Zároveň jsem tím nastínila některá východiska jejího studia, která se snažím rozšířit o perspektivu sociální antropologie. Samotné vymezení suburbanizace, představení jednotlivých dimenzí, kterých může suburbanizace nabývat, představím v následující podkapitole.

1.1.1 Jak suburbanizaci chápat

Většina definic, se kterými pracuji, pochází právě od sociálních geografů, kteří na suburbanizaci nahlíží jako na prostorový jev, který vztahují k dalším migračním procesům. Pro úplně prvotní vhled, co suburbanizace znamená, je vhodné podívat se na etymologický původ slova *suburbium*, označující krajinu vzniklou procesy suburbanizace. Tento český (ač v laických kruzích na rozdíl od pojmu suburbanizace méně známý) ekvivalent anglického slova *suburb* znamená předměstí. Anglická složenina původně latinského základu předpony *sub* označuje umístění „za“ městem, které jakožto „urbs“ tvoří základ slova. (Oušedníček 2002: 39-40)

Idea bydlení za městem³ se objevuje již na začátku 19. století v podobě zahradních měst, které sehrávají v procesu rozvíjející se suburbanizace význačnější roli než již zmíněná výstavba vil šlechtických rodů a průmyslníků. Právě zahradní města můžeme brát jako předchůdce dnešních satelitů, přestože oba mohou mít v dnešní době odlišné konotace. Na tomto místě je určitě příhodné představit Ebenezera Howarda a jeho publikaci *Garden Cities of To-morrow* ([1902] 2018), ve které se snažil zvrátit enormní přesun venkovského obyvatelstva do měst, která nebyla na takový nápor připravena. Howard se proto snažil podněcovat návrat obyvatel do venkovských oblastí prostřednictvím výstavby nových zahradních měst, která by oproti těm stávajícím oplývala lepšími kvalitami. Také zde se objevuje myšlenka spojení městského společenského života s venkovským zdravým životem, který je motorem i současného přesunu obyvatel za hranice měst. Toto nové spojení výhod z obou životů propojil v konceptu *Town-Country*. Přestože původní myšlenka vzniku samostatných kvalitních měst v přírodě nakonec nebyla realizována, v tomto pojetí vznikala zahradní města alespoň jako předměstí, která byla napojena na již existující města. (Hnilička 2005: 34-36) Kromě aplikace původní myšlenky na zahradní město jako urbanisticky plánované předměstí tato prvotní představa bydlení v sepjetí s přírodou významně formovala pozdější suburbanizaci až do podoby suburbií, jak je známe dnes.

Suburbium, prostor vzniklý suburbanizací, je v podstatě dvojího druhu. Prvním z nich je takový typ, ve kterém se po vzoru zahradního města snaží obyvatelé kombinovat výhody venkovského a městského osídlení. Druhým jsou pak kolonie obyvatel, kteří nemají

³ Vznik prvních suburbií v 18. a 19. století popisuje Barbora Vacková v textu *Idea bydlení za městem a koncept zahradního města* (2013).

prostředky na kvalitní bydlení ve městě, čímž jsou z městské zástavby vytlačováni. České prostředí se od druhé světové války zabývá pouze těmi prvními typy suburbií. Naopak architekti, urbanisté a další teoretici do období 2. světové války se zabývali i druhým typem suburbií, jako například Karel Teige v knize *Zahradní města nezaměstnaných* (1933) nebo Jiří Kroha v knize *Sociologické fragmenty bydlení* (1973)⁴. V této práci budu v rámci převládajícího přístupu k suburbanizaci pracovat i já se suburbiem, ve kterém jeho obyvatelé kombinují výhody venkovského a městského způsobu života.

S velmi zjednodušenou definicí suburbia jako prostoru, který je vyjmut z městského prostředí a nachází se kdesi za ním, si však nepostačíme ani v jednom z dvou zmíněných typů suburbií, protože se vztahuje pouze k určitému prostorovému vymezení a nepostihuje suburbanizaci jako komplexní proces, který má určité charakteristiky. Proto jej představím s ohledem na již konkrétnější definice suburbanizace, které proces stávání se předměstským vymezují prostřednictvím specifických prvků a jevů. Jakkoli jsou kolonie ve studiu suburbanizace zajímavé, definice, které zmiňuji níže, používám v rámci současného dominantního studia přesunu do příměstské krajiny.

Podle J. Musila, Z. Ryšavého a L. Velíškové (1984: 33) je suburbanizace „*fáze urbanizačního procesu, kdy stagnuje nebo ubývá počet obyvatel jádrového města, případně jeho centrální části, zatímco růst počtu obyvatel se největší měrou soustřeďuje v obcích příměstské zóny*“. Na základě této definice je nutné na suburbanizaci nahlížet jako na jeden z urbanizačních procesů, jako součást vývoje města, bez něhož se by o suburbanizaci nedalo hovořit.

Leo van den Berg (a kol. 1982 in Ouředníček 2002: 47-48) ve své studii zasazuje suburbanizaci do cyklu dalších urbanizačních procesů, které na sebe navazují v procesu vývoje měst v následujících fázích: *urbanizace*, *suburbanizace*, *deurbanizace* a *reurbanizace*. Růst obytných a průmyslových předměstí přitom neřadí nutně do fáze suburbanizace, ale považuje je jako první část městského růstu – za *urbanizaci*. Toto řazení je založeno na základě poměru růstu jádra a zázemí města. Pokud převládá růst jádrového města, jedná se o urbanizaci, kdy nejdůležitějším migračním tokem je přesun obyvatel z venkova do měst. Při druhé fázi cyklu – *suburbanizaci* – roste především zázemí města, které je funkčně propojené s městem samotným. Třetí stadium *deurbanizace* (také *desurbanizace*) je spojováno s poklesem obyvatelstva v jádrovém městě vlivem vytlačování

⁴ Publikace byla původně vypracována mezi roky 1932-1933.

obytné funkce na úkor rozvíjejícího se sektoru služeb a zhoršující se dopravní dostupnosti, což ovlivňuje úbytek obyvatelstva také v okrajových částech města. V této fázi se současně venkovská sídla mění na městská a obyvatelé městského regionu se přesouvají do vzdálenějších oblastí měst, ve kterých mohou najít kvality bydlení a pracovních příležitostí na jednom místě. Čtvrtá fáze *reurbanizace* je poslední záchranou města před úplným úpadkem, a to za velkého přispění městské správy, která se snaží negativní tendence úpadku města a přesunu obyvatelstva zvrátit ve prospěch nového přísunu obyvatelstva. Pokud je městská správa ve zvrácení úpadku úspěšná, koloběh života měst začíná opět první fází – *urbanizací*.

Autoři webové stránky *Suburbanizace.cz* popisují proces suburbanizace ve vztahu k jádrovému městu a zázemí jako „*přesun obyvatel, jejich aktivit a některých funkcí z jádrového města do zázemí*“ (Ouředníček et al. 2021). Dle Sýkory (2003: 219-220) lze suburbanizaci chápat jako rozpínání měst směrem do venkovské krajiny. Jedná se o takové rozpínání, které nevytváří kompaktní celek, ale ve kterém je zázemí od jádrového města odděleno neurbanizovanými zónami. Suburbánní prostředí a vnitřní město jsou však spjaté funkčními vazbami, které si nejčastěji představíme jako pravidelné dojíždění za různými účely do velkých měst, ať už vlastními automobily, tak příměstskou hromadnou dopravou. Suburbanizace představuje v tomto pojetí specifický druh zástavby, kdy je příměstský prostor formován právě charakteristickou rozvolněnou zástavbou. Oproti městu vzniká méně husté rezidenční osídlení s jednopodlažními či dvoupodlažními rodinnými domy se zahradou.

Suburbanizace se však neomezuje pouze na rezidenční zástavbu rodinných domů, které je v pracích sociálních geografů věnována největší pozornost. Dalším velmi rozšířeným typem suburbánního procesu je výstavba obchodních nebo průmyslových komerčních zón kolem hustých dopravních tepen v zázemí velkých měst. Tento proces se však v mnou zkoumané krajině neobjevuje, proto jej nebudu blíže popisovat. Některé jeho aspekty lze nalézt například v práci Jany Temelové (2006).

Procesy suburbanizace mají své obhájce i odpůrce. Jedním z odpůrců, který se k suburbanizaci staví kriticky prostřednictvím publikace *Sídelní Kaše* (2005), je Pavel Hnilička. Na suburbanizaci nahlíží prostřednictvím kvality architektury a urbanismu rezidenční výstavby, která je dle něj charakteristická rozvolněností, zakousávající se stále

více do krajiny způsobem, který vytváří „*neuspořádanou skrumáž předměstských staveb*“ s nekvalitními nebo úplně chybějícími veřejnými prostory (Hnilička 2005: 17).

Evropská suburbanizace, včetně té české, má však svá specifika. Na mnohých místech se neomezuje pouze na to, co bychom nazvali satelitním městečkem. Nově vytvářená zástavba je v rámci evropského typu suburbanizace připojena na již vzniklou zástavbu existujícího venkovského osídlení, na což Hnilička (2005) také upozorňuje. V případě České republiky nedochází tak často k výstavbě zcela nových sídel, ale suburbánní výstavba je spíše napojena na dosavadní osídlení, z čehož plynou výhody již existujících struktur, služeb a veškerého zázemí. Jak upozorňuje Sýkora, znaky původního osídlení však mohou být vlivem nové výstavby pohlceny a celý prostor transformován (2003: 219-220).

Původní venkovské osídlení je tak přetvářeno za pomoci prvků, které jsou vlastní spíše městskému prostředí. Tyto prvky a samotný rozdíl mezi venkovem a městem se však stále více stírají a vytváří novou podobu míst, které již neslouží svým původním účelům. Tím příměstské suburbánní obce a suburbánní krajina často vykazují jistou nejednoznačnost, kterou popisuje Lucie Galčanová (2013: 12). Tato nejednoznačnost vzniká geografickým umístěním suburbia na pomezí mezi městem a venkovem, též označovaným jako *liminalita*. Druhá nejednoznačnost vzniká na úrovni času, kdy se suburbia dají považovat za nehotová města, v budoucnosti pohlcená dalším rozpínáním vnitřního města, čímž dojde k propojení obou sídelních částí. Poslední nejednoznačnost se projevuje na úrovni obrazu. Suburbie se na jedné straně těší stále větší oblibě, na úrovni mediálního vyobrazení se jim dostává dvou protichůdných pohledů. Text zaměřený na idealistický a kritický pohled suburbia ve filmovém žánru nabízí například Lucie Galčanová s Barborou Vackovou (2011).

Situace rezidenční výstavby využívající již existující struktury osídlení se týká i obce Vrané nad Vltavou, které se neustále zaplňuje a rozšiřuje. Tato obec s nynějšími 2 663 obyvateli (Český statistický úřad 2021) se stává místem s poměrně vysokým počtem obyvatel, není pouze satelitním městečkem, ale rozeznáváme zde prostorové struktury rurálního charakteru či chatové a rekreační oblasti. I této obci je vlastní liminalita, kdy pouhých pět kilometrů za hranicí Prahy vzniká prostor dlouhodobě působících procesů suburbanizace, a je možná jen otázkou času, kdy se ze zázemí stane samotná část Prahy.

1.3 Krajina a antropologie

Krajina je se suburbanizačními procesy bezpochyby spjata, protože se tyto procesy odehrávají právě v hranicích a možnostech krajiny tak, jak krajinu běžně chápeme v jejím materiálním pojetí – jako prostředí ovládané zákony přírody, které nás obklopuje, ve kterém probíhají veškeré naše aktivity a jehož jsme v neposlední řadě také součástí. Zkušenost s krajinou, její každodenní zakoušení a uvědomění si její důležitosti zvýšilo v posledních letech zájem o krajinu nejen ve vědeckých diskurzech, ale i mezi širokou veřejností (Pauknerová a Gibas 2015: 7). Tento trend dokládá i obliba populárně naučných knih geologa Václava Cílka, ve kterých se (česká) krajina objevuje jako stěžejní téma (např. 2004, 2005).

Krajinu zkoumají jak geologové, sociální a kulturní geografové, ekologové, archeologové, historikové a kunsthistorikové (Tilley a Cameron-Daum 2017: 1), tak i sociologové či sociální a kulturní antropologové (Pauknerová 2014: 356). Zájem napříč různými vědními obory sice umožňuje ke krajině přistupovat z různých teoretických a metodologických perspektiv, zároveň ale ztěžuje nalezení jednotícího prvku společného pro všechny tyto oblasti, jak upozorňuje Pauknerová a Gibas (2015).

I tak lze ale přinejmenším rozlišit dva vědecké přístupy ke krajině. Materialistický pohled zakořeněný v představě, že krajina je něčím a priori daným, představoval dlouhou dobu výlučný zájem v oblasti přírodních věd (Gibas a Pauknerová 2009: 132). Prostřednictvím materiálních charakteristik je krajina chápána a ukotvena i v *Zákoně o ochraně přírody a krajiny* (1992): „*krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.*“ V tomto ohledu ztělesňuje krajina kus země, přírodní prostředí či kulisu, ve které se odehrává veškerý život.

Vhodnost konceptu krajiny pro teoretické ukotvení této práce a následnou analýzu empirického materiálu stavím na základě druhého vědeckého přístupu, který oproti tomu materialistickému klade důraz na její konstruovanou povahu. Cílem tohoto textu totiž není vykreslit suburbánní krajinu jako fyzickou krajinu, ale naopak do ní zasadit člověka a prozkoumat vztah člověka a krajiny, což je předmětem samotné sociální antropologie (Pauknerová a Gibas 2015: 9).

V českém prostředí se nejvíce snaží o tento „*návrat člověka do krajiny*“ a přemýšlení o krajině v interdisciplinárním pojetí sociálních věd Petr Gibas a Karolína Pauknerová (2009). Prostřednictvím svých prací přibližují průnik sociokulturní antropologie a kulturní geografie jako způsobu, jak nahlížet na krajinu mnohem komplexněji než jako na kus země, jejíž studium náleží pouze přírodovědcům. Na rozdíl od materiálního přístupu ke krajině jako jednoho z extrémů významového spektra akcentují druhou společenskovední a konstruktivistickou rovinu, která odkazuje na určitý způsob rozumění světu (Pauknerová a Gibas 2015: 8) a sféru představ o materiálním světě kolem nás (Pauknerová 2014).

Do českého antropologického diskurzu se však pojem krajiny dostává v době, kdy je v anglosaském světě chápán až téměř jako nadužívaný. Ke generalizaci tohoto pojmu a rozšíření pole jeho významů přispěl mimo jiné Tim Ingold, který krajinu odlišil od „*země*“, „*přírody*“ a „*prostoru*“ (1993: 153). Boom, kterému se krajině dostalo v sociální antropologii, může být zapříčiněn jejím dlouhodobým opomíjením a snahou zpětně uznat její význam v této disciplíně. Krajina se v klasických antropologických monografiích objevovala dlouhou dobu pouze na úrovni vykreslování fyzického prostředí. Otázky vztahu prostoru a místa jako prostorových aspektů krajiny byly okrajově zpracovány spíše jako *krajiny antropologie*, jak je příznačně označuje Přemysl Mácha (2010). Nalezneme je například v publikaci Bronislawa Malinowského *Argonauti západního Pacifiku* ([1922] 1984), Edmunda Leache *Political systems of highland Burma: A study of Kachin social structure* ([1954] 1970) a Edwarda E. Evans-Pritcharda *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People* ([1940] 1969). Přestože tyto publikace pojem krajiny nepoužívají explicitně, objevují se v nich myšlenky propojení kulturních aspektů a způsobu, kterým zkoumaní využívají přírodní prostředí.

Vztah člověka a prostředí začal do sociální antropologie více prorůstat ve druhé polovině šedesátých let prostřednictvím prací amerického antropologa Edwarda T. Halla. V knize *Skrytá dimenze* Hall ([1966] 1990) posunul zájem antropologů směrem k pochopení různorodosti interpretací krajiny a potřebě kriticky nahlížet na samotný koncept *prostoru*. „*Antropologie krajiny*“ jako předmět sociální antropologie se začala ustavovat na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Kromě vývoje samotné disciplíny čerpal tento její nový podobor myšlenky jak od sociologů, tak současně uznáním významu krajiny v oblasti tzv. nové kulturní geografie. Pozornost kulturních geografů směrem k prostorovým kategoriím v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let ovlivnila sociální antropologii prostřednictvím

tzv. prostorového obratu. Studie sdružené pod tímto termínem a zaměřené na subjektivní zažívání prostoru a místa (např. Tuan 1977) a na symbolické významy krajiny (např. Cosgrove [1984] 1998, Daniels a Cosgrove 1988) na sebe nenechaly u antropologů dlouho čekat. Mezi nejvýznamnější antropology, kteří se zasloužili o rozvoj antropologie krajiny, patří kromě Tima Ingolda (1993) James a Nancy Duncan (1988), Margaret Rodman (1992), Barbara Bender (1993) nebo Eric Hirsch (1995). Některé jejich myšlenky přiblížím v následujících kapitolách, kde blíže představuji jednak mnohvrstevnatost a konstruovanost krajiny, dále pak propojení s místem a prostorem jako dalšími analytickými koncepty.

1.3.1 Mnohovrstevnatost krajiny

Z podstaty sociálních věd jsem se rozhodla ke zkoumané suburbánní krajině přistupovat komplexně a zahrnout do studia jak její materiální složku, tak i tu konstruovanou v podobě vztahu mezi krajinou a člověkem, který se budu snažit interpretovat. Jak uvádí podle známé definice kultury Clifforda Geertze⁵ (2000) ve své parafrázi Gibas a Pauknerová (2009: 132):

„není možné porozumět krajině či ji uchopit bez zaměření se na člověka, ať již konkrétního jedince či člověka v rámci sociokulturních souvislostí, neboť ten zahluje svět kolem sebe do pavučiny významů, do níž je zároveň sám zavěšen. Krajina je pro nás onou pavučinou mnohem spíš než samotným prostorem mezi stromy, kde se pavučina rozepíná. Neboť bez pavučiny má prostor mezi stromy pro člověka sotva nějaký význam, kromě nutkání obalit jej pavučinou známosti.“

Materiální a konstruktivistickou rovinu lze vnímat jakou určitou „podvojnost“, kdy je na krajinu nutné nazírat jako na přírodní a kulturní systém, které se spojují v „*krajinu kulturní*“ (Lapka 2008: 39-40). Zahrnutím těchto dvou rovin v sobě koncept krajiny dokáže spojit často velmi protichůdné vědecké přístupy. Zde není řeč o ničem jiném než o propojení společenských a přírodních věd, kdy tento koncept má dle Gibase a Pauknerové (2009: 13) potenciál překlenout dlouhodobou propast mezi těmito dvěma odlišnými vědeckými diskurzy. Zároveň dokazuje, že i sociální vědy si mohou nárokovat právo vypovídat o sociální realitě za pomoci konceptů, které si primárně spojujeme s vědami přírodními.

Přestože krajina dlouhou dobu představovala výlučné pole pro přírodovědné obory, etymologický původ slova odkazuje k naprosto odlišnému vývoji tohoto pojmu. Anglický ekvivalent krajiny používaný v souvislosti se studiem krajiny v anglosaském prostředí – *landscape* – vychází z dánského originálu *landschap* a označuje pojem používaný mezi malíři krajinářské školy vyobrazující přírodní scenérii (Hirsch 1995: 2). Není tak divu, že při slově *krajina* se nám často vybaví představa romantické krajiny, krásy především vesnické scenérie v podobě lesů, luk, hájů, rybníků nebo i některých lidských výtvorů v sepjetí s přírodou. V českém prostředí odkazuje krajina ke slovu *kraj* jako okraji⁶ či krájení

⁵ Viz strana č. 31.

⁶ Ve slovanských jazycích znamená krajina často „hranice“. Například v srbské je krajina rozhraním, které je divoké, ještě neobývané, a tak i vhodné k následnému dosídlení. Z tohoto významu vycházel i název separatistického státního útvaru Republika Srbská Krajina, jejíž území se nacházelo v pohraničních oblastech. Také Ukrajinu lze chápat jako „Zemi na okraji“.

a později také jako „*vymezená část země, území*“ (Holub a Kopečný 1952: 184-185). Právě odtud lze vysledovat hlavní linii zájmu přírodovědců o krajinu jako určité území s materiálními charakteristikami, které mu jsou vlastní.

Ze své podstaty v sobě koncept krajiny skrývá mnoho rovin, pojetí a tematických oblastí. Sklenička (2003: 8) rozděluje pojetí krajiny na právní, geomorfologické, geografické, ekologické, architektonické, historické, demografické, umělecké, emocionální a ekonomické. Tyto roviny a mnohost přístupů jednotlivých specializací ke krajině znesnadňují definovat krajinu jednotným způsobem. Lapka (2008: 40) uvádí, že limity vědeckých definic krajiny jsou na úrovni redukce na některé z vlastností, funkcí či částí. Druhým případem je vykreslení prostřednictvím složitého výčtu jednotlivých charakteristik, kterým jednak nejde zahrnout všechny, zároveň tím ale celá definice pozbývá smyslnosti. Na tomto místě lze krajinu definovat velmi volně jako to, „*co nás obklopuje a co my lidé vnímáme jako souvislý a smysluplný celek*“ (Pauknerová a Gibas 2015: 8). V tomto pojetí se krajina přibližuje interiorizovanému prostoru.

Tuto mnohovýrovnost a mnohdy nejednoznačnost konceptu krajiny nevnímám jako problém, který by měl krajině ubírat na významu a odvracet zájem od jejího zkoumání a hledání nových možností, jak dosavadní přístupy propojit. Naopak koncept krajiny odkazuje ke komplexnosti sociální reality, kdy propojení odlišných přístupů dokáže mnohem lépe vykreslit svět kolem nás. Krajinu i já chápu s ohledem na sociální a přírodní složku, které dohromady skládají celistvou mozaiku subjektivního zažívání materiálního světa. Krajina jako propojení „*prostorového, materiálního, smyslového, myšlenkového, společenského i osobního*“ (Pauknerová a Gibas 2015: 9) nikdy není neutrální, ale vždy podléhá určitým představám o světě kolem nás. Každá doba přináší jiné ideály, představy a záměry, a to i ve vztahu k suburbánní krajině, kterou v této práci zkoumám. Jejím cílem je zkušenost se suburbanizačními procesy zasadit do kontextu místní krajiny v obou těchto rovinách, jak té materiální, tak té myšlenkové, konstruované. Věřím, že koncept krajiny bude nejvhodnějším k propojení různorodých procesů, struktur a významů, které lze v rámci suburbánní krajiny nalézt. V následující podkapitole nastíním předpoklady a základy sociálněvědního přístupu ke krajině, který ji připisuje tuto konstruktivistickou povahu.

1.3.2 Konstruovanost a nestálost krajiny

Krajina, jak k ní přistupuji v analytické části práce, není nikdy hotová, ale naopak je nestálá a podléhá neustálým změnám (Bender 2002). Gibas a Pauknerová (2009: 142) krajinu vykreslují jako způsob *vidění* a „*nahlížení na svět, způsob zakoušení, představování, rozumění světu, jaký je a jaký by mohl, či měl být.*“ Kromě toho, že je krajina neustále vyjednávaná v rámci každodenních interakcí, je zároveň také materiální a fyzická. Zde vycházím z myšlenek Margaret Rodman (1992) a jejího konceptu *sociální krajiny*, který přesahuje jednotlivá místa a umožňuje zahrnout do studia také *čas* a *prostor*, které jsou se studiem krajiny bezpochybně spjaté. „*Sociální krajina je zároveň kontext a obsah, ustanovená i materiální. Je to žitý svět ve fyzické podobě*“, jak píše Rodman (1992: 650). Krajina je v neustálém procesu utváření, neboť sdružuje koncepty jako *místo* a *prostor*, *aktualitu* a *potencialitu*, *uvnitř* a *vně* a *obraz* a *reprezentaci*, mezi kterými je napětí (Hirsch 1995: 2).

Základní možnosti uvažování o krajině v pojetí sociálních věd shrnují Gibas a Pauknerová (2009) do čtyř hlavních bodů, které ovlivňují mé pochopení krajiny. Prvně je krajina vždy subjektivní a vzniká až na základě kontaktu s tím, kdo ji nějakým způsobem vnímá a zažívá. Tento osobní prožitek krajiny vychází ze způsobu, jak jedinec dává smysl okolnímu světu, jak se mu snaží porozumět a následně i rozumí. Vnímání krajiny nevychází pouze z vizuální složky, ale ze všech smyslů, kterými jsme jako lidé vybaveni. Již Barbara Bender (1993) přišla s myšlenkou, že lidé nevnímají krajinu stejně, ale naopak ji připisují různé hodnoty.

Dále se dle Gibase a Pauknerové (2009) krajina ustavuje v různých časech a místech. Krajina neodkazuje pouze na nynější moment, ale představujeme si ji a vnímáme ji s ohledem na její (a naši) minulost a možnou budoucnost. Zároveň se každá krajina vztahuje k dalším krajinám. Právě tento bod je v přemýšlení o suburbánní krajině důležitý, neboť suburbánní krajinu vnímáme ve vztahu k jiným krajinám (převážně vesnickým a městským) a nevnímáme ji pouze v současném bodě, ale také v rámci paměti, jak jsme krajinu vnímali a zakoušeli dříve a s ohledem na její další rozvoj.

⁷ Přeloženo z anglického originálu: „*The social landscape is both context and content, enacted and material. It is the lived world in physical form.*“

Gibas a Pauknerová (2009) v třetím bodě připisují krajině vlastní dynamiku, kdy se znovu a znovu přetváří, čímž na jednotlivce působí a nechává je ve střehu tím, že může rozbít zavedenou představu. Krajina není tím, čím je, ale ustavuje se na základě toho, jak my ji čteme. Zde autoři navazují na myšlenky krajiny jako *způsobu vidění*, jak ji popisuje Denis Cosgrove ([1984] 1998). Ve stejném období, následující jazykový obrat, jsou James a Nancy Duncanovi (1988) hlavními představiteli směru vidění krajiny jako textu. Dle nich se do krajiny zapisují sociální vztahy, včetně ideologií, které jsou jejich čtením současně upevňovány.

Poslední bod Gibase a Pauknerové (2009) každou krajinu uzavírá do procesů společenského vyjednávání o tom, co je a není v krajině možné, významné, zajímavé, hodnotné a na základě čeho ji odlišujeme od krajin ostatních. Tuto politickou rovinu vykreslila Bender (1993) na příkladu krajiny Stonehenge, která je předmětem sporů a různých interpretací ohledně její povahy, stejně jako významu a hodnot, které jí jsou připisovány. V tomto smyslu může být krajina nejen předmětem, ale dokonce samotným aktérem politických konfliktů.

Ze všech těchto bodů vyplývá základní obraz o krajině, která není ničím daným, pevným a neměnným, ale naopak velmi proměnlivou, subjektivní zkušeností, která je neustále vyjednávána, kulturně a sociálně tvarována a stvrzována. Krajina je spojením současné krajiny, krajiny minulosti a krajiny budoucnosti. Všechny tyto dimenze se spojují v tělesnosti sociálních aktérů, prostřednictvím kterých k nám krajina promlouvá.

1.4 Místo a prostor

Koncept hlavní analytické kategorie krajiny jsem vykreslila v předchozí kapitole. Není však jediným konceptem, se kterým pracuji. Zkoumanou krajinu dále doplňuji o výzkumné koncepty *místa* (place) a *prostoru* (space), které často vystupují společně jako triáda „*místo, prostor, krajina*“ (Gibas 2014: 231). Jejich propojení v této práci se tedy přímo nabízelo. Protože mě zajímá, jak obyvatelé zasazují sebe sama do suburbánní krajiny, jak si tuto krajinu zvnitřňují a na základě kterých významů tak činí, místo a prostor jako dvě odlišné analytické kategorie mi tento proces interiorizace suburbánní krajiny pomohou vhodně vykreslit.

Jak již bylo představeno v krátkém historickém exkurzu do ustavování disciplíny antropologie krajiny, zájem o prostor a místo předcházel zájmu o samotnou krajinu. Z této triády byla pozornost věnována nejdříve prostoru, což dokládá i *prostorový obrat*, který zájem o prostorovou dimenzi ve studiu lidské společnosti a kultury odstartoval. Již zmiňovaného Edwarda T. Halla (1968) můžeme považovat za jednoho z prvních antropologů poukazujících na kulturní konstruovanost prostoru. Větší pozornosti se prostoru dostalo společně s termínem *habitus* a francouzským sociologem a antropologem, Pierrem Bourdieuem, který jej nejvíce proslavil (1977). *The Berber house or the world reversed* (1970) představuje již klasickou antropologickou práci, ve které se Bourdieu zaměřuje právě na sociální produkci prostoru. Stejně tak poukazoval na prostorové souvislosti sociálních vztahů Michel Foucault (1986). Jeho zájem o prostor přinesl nejen do antropologického bádání vymezení prostoru ve dvou úrovních – *utopie a heterotopie*. Heterotopie jsou na rozdíl od utopie reálná místa zasazená do sociálních vztahů, avšak vznikající jako světy uvnitř světů, často přechodné a přístupné za určitých podmínek. Přestože jsou Foucaultovy myšlenky velmi podnětné, na tomto místě mají sloužit pouze jako vykreslení antropologického zájmu o prostor.

Zatímco na začátku prostorového obratu představovalo místo spíše podkategorii prostoru, na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let začalo být předmětem samostatných sociálně-antropologických publikací. V devadesátých letech se pak místu dostalo největší popularity. V tomto ohledu by byla chyba nezmínit Pierra Nora a jeho *Místa paměti* ve stejnojmenné třísvazkové publikaci vydané v roce 1984, 1986 a 1992. Nora se v ní soustřeďuje na kolektivní paměť a svůj zájem obrací na materiální pomníky, památníky, ale také různé symboly a rituály mající připomínat určitou událost či stav věcí. *Místa paměti*

jsou podle něj „*relikty*“, které mají v dobách přeměn společnosti uchovávat paměť a přesvědčovat o své skutečnosti (Nora 2010). Mnohem podnětnější pro tuto práci je Marc Augé (2010) a jeho členění na *místa* a *ne-místa*, které vhodně ilustruje odlišení mnou použitých konceptů prostoru a místa. Zatímco plnohodnotná *místa* v jeho pojetí představují prostředí, ke kterému si lidé vytváří vazbu a kde mohou navzájem komunikovat, *ne-místa* tento charakter pozbývají a stávají se spíše prostorem, jak jej popisuje Eric Hirsch (1995). Právě z něho v této práci nejvíce vycházím.

Klíčovým pro odlišení prostoru a místa v Hirschově pojetí je dílo Henriho Lefebvrea *Production of Space* (1991)⁸, které výrazně formovalo urbanistické myšlení a chápání prostoru v průběhu prostorového obratu. Pro Lefebvrea charakteristická trialettika – *prostorové praktiky*, *reprezentace prostoru* a *prostorové reprezentace* – umožnila prostor chápat jako společensky konstruovaný a sdružovat fyzické aspekty prostoru s těmi abstraktními. Již zde lze vysledovat propojení s konceptem krajiny, ve kterém se propojuje materiální dimenze krajiny s dimenzí představ.

Prostorové praktiky (spatial practices) odkazují k produkci sociálního prostoru skrze jeho fyzickou rovinu, tak jak je prostor zakoušen a vnímán v empirické realitě – tedy v žitém a vnímaném prostoru. Prostorové praktiky jsou spojené s každodenními činnostmi, které jsou materializované. (Lefebvre 1991: 33-38) Jedná se tak o všechny pozorovatelné materiální aspekty, které se propisují do podoby krajiny, kterou zkoumám a které transformují fyzický prostor. *Reprezentace prostoru* je naopak abstraktní konstrukcí prostoru redukovaného na prostor myšlený (Lefebvre 1991: 38, 45). Takový myšlený prostor vytváří urbanisté či architekti, kdy se myšlené koncepty ztvárněné v mapách a na nákresech reálně otisknou do žitého prostoru a prostorových praktik, mající materiální povahu. *Prostorové reprezentace* (či také prostory reprezentace) propojují fyzický prostor každodenního života s mentálními abstraktními aspekty sociálního prostoru (Lefebvre 1991: 39-41, 233). Právě tyto představy, které si vytváří každý, kdo je daného prostoru součástí a nějakým způsobem se v něm pohybuje, představují předmět mého výzkumu. Prostřednictvím odlišení prostoru a místa ve výpovědích obyvatel se snažím dobrat podstaty a charakteru suburbanizované krajiny a způsobů jejího zvnitřnění.

⁸ V původním francouzském jazyce bylo dílo vydáno již v 70. letech.

Místo a prostor nevědomě odlišujeme i v naší běžné promluvě. Jsou situace, ve kterých automaticky mluvíme o prostoru, v jiných zase o místě. Velmi obratně a bezmyšlenkovitě mezi nimi přecházíme i bez znalosti konceptuálního rámce. Ten mi v této práci zprostředkovává Eric Hirsch (1995: 2-5) a jeho pojetí *místa* a *prostoru* jako dvou odlišných kategorií, které jsou propojením ke konceptu krajiny. Krajinu Hirsch definuje jako kulturní proces sestávající se ze vztahu místa a prostoru, rozvíjených v rámci termínů *popředí* (foreground) a *pozadí* (background) *sociálního života*. Popředí je *místem*, aktualitou, ve které se odehrává náš běžný, každodenní život teď a tady. Pozadí je naopak *prostorem*, potencialitou, ve které se uskutečňují představy o ideálním stavu, jaká by skutečnost mohla být. Jinými slovy prostor představuje horizont možností, ideální stav naší existence. Místo naopak to, kde skutečně nacházíme. Přestože obě kategorie implikují jiný pohled, ve skutečnosti jsou velmi provázané, neboť místo nejen u Hirsche (1995), ale také u Svašek (2002) vzniká naplněním prostoru určitým významem. Pokud bychom měli říct, jaká prostorová kategorie v praxi předchází které, přikláním se k argumentu Edwarda S. Caseyho (1996), že lidská zkušenost místa determinuje představu prostoru a času.

Tuanova (1977: 3) slova „*místo je bezpečí, prostor je svoboda*“⁹ ilustrují představu prostoru s ohledem na jeho nekonečné možnosti, v případě místa naopak usazení do známých vzorců a vztahů. V pojetí Svašek (2002: 498) je místo definováno jako „*skutečná lokalita, kde lidé žijí, nebo jinými slovy, jako materiální prostředí, kterým se fyzicky pohybují během své každodenní rutiny*“¹⁰. Keith Basso (1996: 5-6) s ohledem na každodenní prožívání míst zavádí v antropologii krajiny termín *place-world*, odkazující ke světu utvářenému místy, která v životě jedinců představují srozumitelný rámec jednání. Ve všech těchto pojetích lze vysledovat rovinu každodennosti, která je provázána se vztahy a významy. I tak ale mohou místa nabývat různých podob a charakteristik. Pierre Nora (2010: 56) je například člení na materiální, funkční či symbolická.

Koncept místa zahrnuje různé roviny a nemusí se omezovat pouze na místa, která obýváme, ale která také míváme, projíždíme jimi nebo je cíleně navštěvujeme. Důležitá je v tomto bodě různorodost vnímání a odlišná reprezentace. Co určité místo představuje pro jednoho, nemusí znamenat pro druhého, z čehož vyplývá, že mají místa vždy více významů.

⁹ Přeloženo z anglického originálu: „*place is security, space is freedom*“.

¹⁰ Přeloženo z anglického originálu: „*the actual locality where people live, or in other words, as the material surroundings through which they physically move during their daily routine*“.

Právě proto je na místa nutné nahlížet prostřednictvím různých perspektiv, na což upozorňuje například Margaret Rodman (1992). Dle ní je koncept *místa* stejně komplexní jako hlas těch, o kterých antropologové vypovídají. *Multivokální* a *multilokální* přístup jsou řešením, jak místa chápat jako sociálně konstruovaná a nazírat na ně kritičtěji než jako na pouhé *etnografické lokality*. Rodman (1992: 647) koncepty vysvětluje následovně:

„Toto je přesněji multivokální dimenze místa, ale multilokálnost vyjadřuje myšlenku, že jedno místo lze zažít zcela odlišně. Všechny tyto dimenze multilokality jsou založeny na souvislostech, na interagující přítomnosti různých míst a různých hlasů v různých geografických, antropologických (kulturních) a historických kontextech.“¹¹

V duchu myšlenek výše zmíněných autorů pro mě místo, prostor a krajina nepředstavují pouhou kulisu, ale naopak se dostávají do středu mého zájmu. Suburbanizaci se budu snažit vykreslit prostřednictvím těchto provázaných prostorových kategorií, ke kterým přistupuji jako k sociálně konstruovaným. Budu sledovat významy, prostřednictvím kterých se stává prostor místem a z jejichž propojení vzniká krajina, která je dočasná a nestálá. Věřím, že právě „*dialektika hnaná kupředu vždy nedokonalou aproximací místem produkované potenciality prostoru*“ (Mácha 2010: 232) bude klíčová pro pochopení některých aspektů suburbanizované krajiny.

¹¹ Přeloženo z anglického originálu: „*This is more accurately a multivocal dimension of place, but multilocality conveys the idea that a single place may be experienced quite differently. All these dimensions of multilocality are predicated on connections, on the interacting presence of different places and different voices in various geographical, anthropological (cultural), and historical contexts.*“

1.5 Výzkumné otázky

V práci si kladu tři výzkumné otázky, které na jedné straně rámuji sběr dat a na druhé straně jsou zasazeny do teoretických konceptů, které vykresluji v teoretické části práce. Výzkumné otázky jsou pro průběh výzkumu klíčové, neboť drží celý výzkum pohromadě. Přesto v mém výzkumném záměru byly stanoveny až později s počáteční nejistotou uchopení tématu suburbanizace v konkrétním terénu, z kterého jsem původně vycházela. Už od počátku bylo hlavní motivací postihnout suburbii jako specifickou krajinu, kterou nelze redukovat na představu pouhého satelitu. Proto se v první výzkumné otázce zaměřuji na to, jaký ráz má krajina Vraného nad Vltavou a snažím se vykreslit její specifické rysy. Druhá výzkumná otázka zkoumá různorodé reprezentace krajiny s ohledem na zakoušení suburbanizačních procesů. Třetí a poslední otázka pak zjišťuje, jakým způsobem si obyvatelé subúrbánní prostor interiorizují. Součástí této otázky je také vztah k samotné suburbanizaci a suburbii. V následující části všechny tři výzkumné otázky představím detailněji.

1.5.1 Jaký ráz má krajina Vraného nad Vltavou?

První výzkumná otázka má v rámci výzkumu zmapovat krajinu suburbie Vraného nad Vltavou s ohledem na její materiální dimenzi – tedy to, co je pozorovatelné, viditelné a zachytitelné prostřednictvím vizuálních metod, které jsem ve svém výzkumu použila. Tato otázka má sloužit především jako prvotní sonda do představení specifík pražské suburbie Vrané nad Vltavou, neboť bez tohoto vhledu by následné reprezentace sociálních aktérů, jakožto jejich vlastní pochopení suburbia, jeho liminálního charakteru a jejich pozici v něm, byly vyprázdněné a neuchopitelné. Přestože si jako obyvatelka obce sama utvářím představy o tom, jakou povahu má zkoumaná krajina, mou pozicionalitu se snažím v průběhu výzkumu neustále reflektovat a krajinu Vraného nad Vltavou v této úrovni přibližuji co nejvíce možným neutrálním způsobem, který vychází z použití různorodých dat.

Zodpovězení této výzkumné otázky je založeno na vlastním průzkumu nynějšího území obce Vrané nad Vltavou a tvorbě fotografického materiálu, prostřednictvím kterých společně představuji, jaký ráz má tato krajina a jak je celé území zasazeno do okolních krajin, vytvářející předěl mezi krajinou městskou a vesnickou. Historické prameny mi pomohou zkoumané území zasadit do historického kontextu vývoje obce, stejně jako mi územní plány a studie pomohou nahlížet na suburbium optikou budoucího rozvoje.

Prostřednictvím první výzkumné otázky zároveň mapuji, jak jsou různé urbánní struktury zasazeny do zkoumané krajiny, čímž se snažím zpřesnit představu samotného suburbia. Tato část práce deskriptivního charakteru má za pomoci fotografické evidence dokázat, že suburbánní krajina se nemusí omezovat pouze na moderní satelitní zástavbu. Pokud chceme na suburbanizační procesy nazírat více komplexně, musíme také pochopit, jakých forem může suburbánní krajina nabývat a jak se tato krajina současně utváří či je utvářena.

1.5.2 Jak jednotliví aktéři prožívají své místo v procesu suburbanizace?

Po prozkoumání krajiny Vraného nad Vltavou z jejího materiálního hlediska bych ráda tento vhled doplnila také o potřebný pohled těch, kteří krajinu obývají, ať již z dlouhodobého nebo krátkodobého hlediska, historicky nebo nově, v různých typech zástavby a v různých částech obce. Druhá výzkumná otázka tak doplňuje předchozí otázku podoby a specifického rázu zkoumaného suburbia o představy, čím tato krajina je, čím byla a čím se stává právě v procesu suburbanizace, tváří v tvář novým obyvatelům. Ti nutně ovlivňují chápání této krajiny mezi původními obyvateli, zároveň ale reprezentace nových obyvatel jsou pro vyjednávanou povahu krajiny stejně důležité.

Prostřednictvím této otázky budu mapovat reprezentace subúrbánní krajiny s ohledem na jejich různorodost, zakotvenou v mikro historiích jednotlivých aktérů. Právě rozmanité výpovědi mi pomohou vykreslit komplexní obraz zakoušení suburbanizace v konkrétní krajině a dekonstruovat některé vědecké představy o subúrbiu a suburbanizaci jako takové. V této otázce mapuji, jak se obyvatelé ke krajině vztahují, s čím ji mají primárně spojenou, co pro ně představuje a jak tyto představy ovlivnily procesy suburbanizace. Dále mě zajímá, jak se aktéři k subúrbánní krajině vztahují ve spojitosti s blízkostí hlavního města Prahy. Snažím se tedy v reprezentacích odhalit liminální charakter suburbia a způsoby, kterým aktéři stírají či zviditelňují ideály venkova a města v této krajině.

1.5.3 Jak si aktéři interiorizují prostor suburbie?

Třetí výzkumná otázka se vztahuje k rozlišování suburbie jako prostoru (space) a místa (place), které pojmám jako dvě odlišné, ale navzájem provázané prostorové kategorie. Oba koncepty blíže popisuji v teoretickém úvodu práce. Toto rozlišení mi pomůže odpovědět na otázku, jak si aktéři zvnitřňují prostor suburbie. Zajímá mě, podle kterých významů si daný prostor přivlastňují a zda se do těchto významů promítá samotné rozlišení prostoru obce a představa, čím krajina Vraného v současné době je a čím byla v minulosti. Svou pozornost také primárně směřuji ke způsobu, kterým si interiorizují prostor nově přistěhovalí a ti, kteří se do Vraného narodili, vyrůstali zde od útlého dětství nebo ve Vraném žijí většinu svého života. Zajímá mě, nakolik jsou způsoby interiorizace prostoru odlišné u jednotlivých aktérů a jak reflektují příchod nových obyvatel a rozrůstání se obce. Na úrovni této výzkumné otázky je také cílem získat odpověď na otázku, na základě jakých významů, které krajině a jednotlivým místům suburbie připisují, primárně budují svou lokální identitu. Součástí této výzkumné otázky je i dílčí podotázka, která zkoumá, jak se aktéři vztahují k suburbii a k suburbanizaci.

2 METODOLOGICKÁ ČÁST

Z předchozího teoretického úvodu práce a představení výzkumných otázek se v této kapitole přesouvám k výzkumným metodám, které byly v rámci studia krajiny, místa a prostoru Vraného nad Vltavou použity. Nejen při studiu velmi komplexního konceptu krajiny, ale v samotné soudobé sociální antropologii existuje velké množství výzkumných metod, které implikují, jaká data sbírat a jakým způsobem je analyzovat. A právě s ohledem na jejich propojení jsem nad tímto výzkumem od začátku uvažovala.

Vzhledem k ukotvení této práce v sociálně-antropologickém diskurzu je její metodologie založena na kvalitativním výzkumu vycházejícím ze základů etnografie. Kromě dat z pozorování v terénu a promluv aktérů při vzájemných kontaktech vycházím z polostrukturovaných rozhovorů. Data k zodpovězení výzkumných otázek jsem dále doplňovala studiem literatury a historického vizuálního materiálu, studiem dokumentů a vytvořením vlastní vizuální dokumentace. V následujících podkapitolách představím nejen samotné metody sběru dat a jejich následnou analýzu, ale také mou pozici coby výzkumnice, kterou nepochybně musím současně jako obyvatelka Vraného o to více reflektovat.

2.1 Výzkumná strategie a metody

Při širokém záběru, s jakým jsem o studiu suburbanizace ve Vraném nad Vltavou od počátku výzkumu uvažovala, bylo nutné si téma prvně zúžit a formulovat výzkumné otázky. Hranice mého výzkumu jsem vykreslila v teoretickém úvodu práce a výzkumné otázky představila na konci předešlé kapitoly. Oba tyto kroky šly ruku v ruce s volbou výzkumných metod, sběru dat a jejich následné analýzy, které mi umožňují na výzkumné otázky odpovědět. Již na začátku přípravy výzkumu jsem plánovala kombinovat různé výzkumné metody a nezůstávat v hranicích pouze jedné z nich. Proto v této části představím, které výzkumné metody, přístupy a techniky jsem nakonec pro svou práci zvolila.

Jednoznačnost rozhodnutí o výzkumné strategii velmi jasně vyplývala z mého ukotvení v sociální antropologii a kvalitativním výzkumu. V polaritě kvantitativní-kvalitativní přístup jsem se tedy automaticky ubírala cestou kvalitativního výzkumu. Ten vnímám jako citlivější k zahrnutí odlišností v reprezentacích aktérů do holistického obrazu zakoušení suburbanizované krajiny, neboť „*se skládá ze souboru interpretativních a materiálních praktik, které zviditelňují svět*“ (Denzin a Lincoln 2007: 3). Věřím, že kombinováním různých interpretativních přístupů v sociálně-antropologickém pohledu na krajinu, prostor a místo poskytnu jinou perspektivu a závěry než dominantní výzkumy sociálních geografů.

Akademické zázemí, v kterém se pohybuji a z kterého vycházím, zároveň formuje ontologické a epistemologické hledisko mého výzkumu. Z podstaty sociální antropologie nahlížím na sociální realitu jako konstruovanou, nikoliv danou a objektivně pozorovatelnou. Proto i v tomto textu vycházím z konstruktivistického paradigmatu¹² zahrnující žitý svět aktérů a způsob, kterým si jej sami vykládají. Nejen krajinu, ale také místo a prostor v procesech suburbanizace chápu prostřednictvím nestálých a měnících se významů, které podléhají širšímu historickému či sociálnímu kontextu. Právě tyto významy mě v reprezentacích obyvatel nejvíce zajímají a kvalitativní přístup je vhodným způsobem, jak je přímo v krajině jako „*přirozeném prostředí*“ (Denzin a Lincoln 2007: 3) odkrývat do hloubky.

¹² Pro lepší porozumění konstruktivismu doporučuji publikaci Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna *Sociální konstrukce reality* (1999).

Ani epistemologické hledisko tohoto výzkumu nebude pro některé překvapivé. Na otázku „*jak můžu poznat svět*“ odpovídám prostřednictvím interpretativismu a emické perspektivy, neboť se snažím porozumět suburbanizačním procesům v krajině skrze to, jak jim rozumí sami obyvatelé suburbie. Pohled aktéra, jeho hodnoty a způsob nazírání na zkoumanou krajinu je pro můj výzkum stěžejní, protože právě člověk vše toto utváří svým jednáním. V tomto smyslu navazuji na myšlenky Clifforda Geertze v publikaci *Interpretace kultur* (2000: 15), tedy že „*člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, kterou si samo upředlo, považuje kulturu za tyto pavučiny a její analýzu tudíž nikoliv za experimentální vědu pátrající po zákonu, nýbrž za vědu interpretativní, pátrající po významu*“. A stejně jako si lidé interpretují okolní svět, je tato práce interpretací toho, jakým způsobem výzkumní partneři vnímají krajinu Vraného nad Vltavou. Proto místo hledání způsobu, jak se dobrat pravdivého poznání světa, svůj zájem směřuji k tomu, čemu můžu porozumět (Geertz 2000: 14-15).

Jako je tento výsledný text rámován ontologickým a epistemologickým hlediskem, je také ohraničen možnými výzkumnými metodami. Kvalitativní přístup je charakteristický množstvím odlišných přístupů (Silverman 2005: 24), jejichž kombinaci jsem předpokládala od počátečního výběru výzkumného tématu a terénu. Jedním z důvodů volby suburbanizace pro téma závěrečné práce bylo použití vizuálních metod. Pozornost směrem k vizuálním metodám ve mně probudil magisterský kurz *Uses of Photography in Critical Urban Studies* na litevské European Humanities University, který jsem absolvovala v rámci programu Erasmus+. Nutno podotknout, že jsem nikdy nebyla vášnivou fotografkou. Užití fotografie pro účely výzkumu mě ale zaujalo natolik, aby ovlivnilo můj výzkumný záměr. S cílem přiblížit žitý prostor a jeho vjem využívám výhody vizuální dokumentace, která je podpůrnou metodou této práce hned ve dvou ohledech. Jednak pomáhá zprostředkovat čtenáři obrazy, které jsou vtěleny do textu, zároveň pomáhá badateli rozpoznat difference ve sdělení při kódování výpovědí.

Kombinace sběru terénních dat různého charakteru je jedním z charakteristických rysů etnografie jako specifické výzkumné metody sociální antropologie (Abu Ghosh, Grygar, Skovajsa 2007), která své poznání zakládá na dlouhodobém pobytu v terénu (Silverman 2005: 49). Právě etnografie představuje ústřední metodu tohoto šetření. Po vzoru současných etnografických výzkumů a sociálně-antropologických prací jsem si i já vědoma limitů, které tato práce představuje na úrovni subjektivní interpretace dat. Upuštěním od

původně pozitivistických snah v sociální antropologii na všeobecnou nebo univerzální platnost vědeckého poznání roste důraz na jejich metodologické ukotvení. Důraz na výzkumnou metodu – tzv. *etnografičnost* – vytváří distinkci mezi sociální antropologií a jinými vědními disciplínami nejen v použitých metodách, ale také v produkci určitého žánru akademických textů (Abu Ghosh, Grygar, Skovajsa 2007: 8). Dalším způsobem, kterým se vypořádávám se subjektivní interpretací dat, je brikoláž.¹³ Technika brikoláže předpokládá použití nejrůznějších nástrojů, metod a technik za účelem komplexního porozumění zkoumaného problému, současně s důrazem na reflexivitu (Denzin a Lincoln 2007: 6).

Metoda etnografie se v mém výzkumu objevuje hned ve dvou rovinách. Dlouhodobým pobytem v terénu, zúčastněným pozorováním včetně přístupu k rozhovorům a tvorby vizuální dokumentace jako etnografie a jako autoetnografie na úrovni dvojí pozice ve výzkumu (Anderson 2006) coby výzkumnice a nativní obyvatelky zároveň. Vzhledem k tomu, že má vlastní zkušenost vstupuje do textu prostřednictvím úvodní citace a v analytické části ji více nezpracovávám, jde spíše o *zasvěcenou etnografii* (Hayano 1979), prostřednictvím které se snažím o *analytickou reflexivitu* (Anderson 2006). V obou případech se etnografie soustřeďuje na prostor, v němž se lidé pohybují. Tento prostor je rámován katastrem příměstské obce a rozšiřován zkušeností jednotlivých aktérů a výzkumných partnerů, kteří do něho přidávají prvky každodennosti.

V neposlední řadě název diplomové práce napovídá, že etnografická pozorování zpracovávám formou případové studie. Zkoumáním velmi jasně vymezeného katastrálního území jedné obce naplňuji její charakteristiky jako výzkumu jednoho nebo několika málo případů, které lze zároveň porovnávat (Chrastina 2019). Příklad Vraného nad Vltavou chápu jako specifický případ širších společenských procesů, který sice nelze zobecnit, ale lze ho zasadit do souboru dalších pozorování a analýz obdobných jevů odehrávajících se v sousedství Prahy i v sousedství dalších velkých měst. Etnografie jako hlavní výzkumná metoda a případová studie jako způsob sdělení mi pomohou zkoumaný terén vykreslit komplexně, což je mým hlavním cílem. Zkoumaný případ se snažím kontextuálně

¹³ Brikoláž se v antropologickém bádání poprvé objevila jako metafora v knize Clauda Léviho-Strausse *Myšlení přírodních národů* ([1962] 1996). Brikolérské myšlení, založené na seskupování a přeskupování všeho dostupného, přisuzoval přírodním národům a vymezil jej vůči myšlení vědeckému.

zarámovat, ale v rozsahu, který diplomová práce předpokládá a umožňuje, rezignuji na jeho srovnání s dalšími případy i na posuzování jeho univerzality či jedinečnosti.

V termínech sociální antropologie myšlenka zasazení případu do širších souvislostí odpovídá metodě rozšířené případové studie. Dle Michaela Burawoye (1998: 5) „*metoda rozšířeného případu aplikuje reflexivní vědu na etnografii za účelem extrahování obecného z jedinečného, přejítí od „mikro“ k „makro“ a spojení přítomnosti s minulostí v očekávání budoucnosti, to vše na základě již existující teorie.*“¹⁴ Zkoumaný případ se tak pokouším rozšiřovat jednak v rámci samotných rozhovorů s výzkumnými informátory například o jejich biografii či zkušenost s jinými krajinami. Zároveň jej rozšiřuji v podobě historického kontextu a prostorového vývoje nejenom v rámci zkoumaného území, ale širších souvislostí odehrávajících se v makro-rovině a mající vliv na mnou zkoumanou mikro-rovinu.

¹⁴ Přeloženo z anglického originálu: „*The extended case method applies reflexive science to ethnography in order to extract the general from the unique, to move from the “micro” to the “macro,” and to connect the present to the past in anticipation of the future, all by building on preexisting theory.*“

2.2 Zdroje dat

Ke zvolenému tématu, na který jsem chtěla nahlížet co nejvíce komplexně, docházelo v průběhu výzkumu ke sběru dat různého charakteru. Hlavní část představovalo pozorování a promluvy s aktéry, rozvinuté v deseti polostrukturovaných rozhovorech. Vlastní pozorování pro účely této práce rozlišuji kromě zúčastněného a nezúčastněného, také na účelové a spontánní. Tímto vlastním rozdělením reflektuji situaci, kdy jsem se v terénu pohybovala nejen jako výzkumnice, ale také jako obyvatelka obce a zkoumaný prostor tedy nikdy neopouštěla. V rámci účelného pozorování jsem se snažila procházet celý katastr a prozkoumávat oblasti, do kterých se jako obyvatelka určité části obce pravidelně nedostávám, abych získala lepší obraz o zkoumané krajině. Pozorovala jsem tak charakter jednotlivých míst, jejich materiální stránku, ale také způsob jejich využití obyvateli a celkové prostorové chování obyvatel v různých denních i ročních obdobích. Zároveň jsem účelně chodila pozorovat místa, která byla předmětem promluv s výzkumnými partnery a snažila se najít podstatu jejich reprezentací. V průběhu pozorování a v rámci nich uskutečňovaných neformálních rozhovorů jsem si dělala poznámky, které jednak dále rozvíjely mou práci, zároveň představovaly další data pro následnou analýzu. Některé poznámky z terénu uvádím v první kapitole analytické práce coby doplnění fotografického materiálu. Vzhledem k omezením na úrovni setkávání a organizování akcí vlivem pandemie covid-19 byly možnosti návštěvy obecních akcí omezenější. I tak jsem se ale hlavních akcí účastnila a sledovala, jaký charakter tyto akce mají, jací lidé se jich účastní a jak na nich společně vyjednávají povahu zkoumané krajiny. Spontánní pozorování coby obyvatelky pak dále doplňovalo můj výzkum. I situace, kdy jsem se účastnila života v obci jako obyvatelka, se totiž promítaly do všech oblastí provádění výzkumu od formulace výzkumných otázek po analýzu dat.

Pozorování jsem zároveň uskutečňovala jako součást fotografických procházek, které byly předmětem tvorby vlastního vizuálního materiálu. Některé z mnou pořízených fotografií jsou umístěny v analytické části práce pro lepší vykreslení specifík zkoumaného terénu. Fotografické procházky jsem uskutečňovala na celém katastrálním území a jednotlivé obrazy zaznamenávala na mobilní telefon. To mi umožnilo vyfotografovat místa a situace v době, kdy jsem zkoumaný prostor procházela také coby obyvatelka. Přestože jsem si tvorbu fotografií vybrala jako součást sběru dat, nikdy jsem sama k fotografování

příliš netíhla a fotoaparát využívala především jen jako nástroj zaznamenávání vzpomínek. Věřím však, že být fotografkou amatérkou může být právě pro výzkumné účely výhodou, protože se oprošťuji od vnímání fotografie z jejího estetického hlediska a nad fotografií nepřemýšlím s ohledem na následnou editaci. I tak si ale po vzoru Johna Tagga (1988: 119-121) uvědomuji sílu fotografií a pracuji s nimi jako s daty, které nejsou pouhým záznamem reality a historickou evidencí, ale naopak jsou samy historické. Fotografie totiž vždy podléhají kontextu, v kterém byly vytvořeny a způsobu, jakým je čteme nyní. Sama jsem ve svém výzkumu vycházela převážně z učebnice *Vizuální sociologie* od Piotra Sztompky (2007), knihy *Doing Visual Ethnography: Images, Media and Representation* od Sarah Pink (2001) nebo textů a knih Luca Pauwelse (2008, 2015).

Jak již bylo řečeno, pro svůj výzkum jsem pořizovala vlastní fotografie, jejichž okolnosti vzniku je tedy možné velmi snadno reflektovat. Veškeré fotografie vznikaly v době mého provádění výzkumu za účelem analýzy zkoumaného terénu. Přestože jsem chtěla do výzkumu zahrnout také produkci fotografií mými výzkumnými partnery, od této vize jsem postupně upustila a zaměřila se více na tvorbu vlastních fotografií, kterých jsem pořídila okolo 300. Zaznamenávala jsem různé urbánní struktury a způsoby, kterým se zviditelňuje suburbanizace v krajině. Proto jsem v produkci vizuálních dat využívala kombinaci explorativního a intuitivního přístupu, kdy samotný sběr dat probíhal prostřednictvím oportunistického výběru (Pauwels 2015: 30).

V deseti polostrukturovaných rozhvorech jsem oproti tomu získávala potřebný pohled nejrozličnějších obyvatel zkoumaného území na procesy suburbanizace a suburbanizovanou krajinu. Jejich částečná strukturovanost pro mě představovala způsob, jak si jako výzkumník zajistit potřebný prostor pro odezvu na výpovědi, kterých se mi v průběhu rozhovoru dostalo a zaměřit se na témata, který se v kontextu suburbanizacejevila u jednotlivých výzkumných partnerů jako důležitá a zajímavá. Předem připravené okruhy výzkumných témat a otázek na druhé straně vytyčovaly pole zájmu, abych příliš neodbočovala od zkoumaného tématu, neztrácela se ve velkém množství potenciálních podtémat, dokázala získaná data lépe kategorizovat a v neposlední řadě také dokázala zodpovědět výzkumné otázky.

Základní kostra výzkumného rozhovoru byla pro všechny výzkumné partnery obdobná. Předlohu pro provádění rozhovorů jsem si rozdělila do 4 základních okruhů. První

se týkal krátkého představení výzkumných partnerů, které mi zprostředkovalo kontext, ve kterém se aktéři vztahují ke zkoumané krajině. Druhý blok otázek zkoumal vnímání prostoru a místa, tedy jak se výzkumní partneři vztahují k Vranému jako k celku; k oblasti, kde bydlí; k výstavbě; k veřejným prostorům apod. Otázky zkoumající jak se prvky venkova a města otiskují v reprezentaci jednotlivých aktérů, byly součástí třetího bloku otázek. Poslední otázky pak směřovaly na vnímání historie a budoucích vizí na úrovni obce, kde jsem zaznamenávala reprezentace minulé podoby a představ, jak by se dle nich ne/měla krajina vyvíjet do budoucna.

Aby data z pozorování, výzkumných rozhovorů a fotografických etnografických procházek poskytla komplexní pohled na krajinu, místo a prostor, neomezuji se pouze na tyto metody sběru dat. Pro vykreslení minulého stavu obce, který je výchozím bodem pro zkoumání reprezentací výzkumných partnerů, provádím historickou rešerši. Ta mi umožní rekapitulovat postupný průnik prvků, které považujeme za městské, do venkovské zástavby. Společně s tím předpokládám větší komunikaci s městským prostředím a přenášení městského životního stylu do zkoumané krajiny.

Do historické rešerše řadím dostupnou literaturu přibližující historii Vraného nad Vltavou v podobě několika málo publikací, ve kterých se objevují zmínky o Vraném. Informace jsem čerpala také na oficiálních webových stránkách *Obec Vrané nad Vltavou*, které v některých rovinách propojují se vzpomínkami jednotlivých sociálních aktérů. Kromě publikací jsem také pracovala s historickými mapami pro lepší vykreslení a pochopení zkoumaného terénu a zachycení viditelných procesů suburbanizace. Historický vizuální materiál v podobě fotografií a videí, na kterých je zachycena dřívější podoba Vraného nad Vltavou a Skochovic, jsem využila především v rovině materiálních charakteristik Vraného a pro vykreslení změn, jejichž reprezentace jsem u aktérů mapovala. Historickou představu o Vraném jsem získávala i pravidelným sledováním mikrohistorií *Strípky z historie Vraného nad Vltavou a okolí* (Kourová 2021), které se pravidelně objevují na stránkách místního spolku Stará škola a ze kterých má být v blízké budoucnosti vydána kniha.

Studiem stávajících dat vtělených do písemného materiálu jsem doplňovala zkušenosti výzkumných partnerů a zjišťovala, zda spolu korespondují či nikoliv. Například data Českého statistického úřadu *Počet obyvatel v obcích České republiky* (2010, 2021) jsem používala pro vykreslení stavu rozšiřování se obce z hlediska počtu obyvatel. Pro zachycení

současného stavu a možných budoucích úprav na území obce jsem využívala také *Územní plán Vraného nad Vltavou* (2020). Možnost vzniku nového centra a jeho podoby mně a dalším aktérům přiblížila *Územní studie US1 – Centrum Vraného* (2018). Revitalizaci prostoru za sokolovnou jsem pak čerpala z návrhu *Sportovně rekreační areál u vranské sokolovny* (Kontinual 2020).

Jako velmi cenný zdroj dat se nakonec ukázala také facebooková skupina *Vrané nad Vltavou*, kde v době provádění výzkumu bylo kolem 1 800 členů¹⁵. Tato stránka mi byla zdrojem aktuálních témat a událostí, které se týkají života v obci a jeho možných změn. Nutno podotknout, že většina vášnivých debat¹⁶ a rozdělení obyvatel na jednotlivé komunity nebo názorové skupiny se odehrává právě zde. Stránku také obyvatelé pravidelně zásobují historickými fotografiemi, reprodukcemi z kroniky a dalšími vzpomínkami věnovanými Vranému nad Vltavou. Společně se všemi výše zmíněnými daty mi tak obyvatelé zprostředkovávali důležitý kontext pro pochopení zkoumané krajiny, a především její analýzu.

¹⁵ Přestože jsem součástí této skupiny jako obyvatelka, kromě reakcí na příspěvky v podobě „lajků“ (převážně na příspěvky odkrývající historickou podobu Vraného a jeho obyvatel) v ní nijak významně neinteraguji s dalšími členy. Vášnivé debaty jsem nezúčastněně pozorovala ještě před započítím mého výzkumu.

¹⁶ Například ohledně prodloužení cyklostezky přes Skochovice nebo výstavbu nového autobusového terminálu.

2.3 Výzkumní partneri a partnerky

Na základě širokého pohledu, který mi použití konceptu krajiny umožňuje a který současně v představě Rodman (1992) vyžaduje *multivokalitu*, jsem se do výzkumu snažila zahrnout co nejrozmanitější pozice, ze kterých mohou obyvatelé suburbanizovanou krajinu nejen vnímat, ale také aktivně utvářet. Mým cílem bylo dát prostor vyjádřit se všem těm, kteří se na území Vraného nad Vltavou pravidelně pohybují, zároveň jsou rozmístěni v různých částech obce a v různých typech zástavby, což jsem předpokládala, že bude mít velký vliv na to, jak prožívají své místo v procesu suburbanizace a způsobu, kterým si suburbanizovanou krajinu zvnitřňují. Tuto skutečnost jsem se snažila do svého výzkumu zakomponovat vhodnými výběrovými kritérii. Výběr výzkumných partnerů probíhal prostřednictvím *stratifikovaného účelového vzorkování* (Hendl 2016: 156), ve kterém byla stratifikace založena na pohlaví, věku, typu bydlení, obývané oblasti a délce pobývání v rámci katastrálního území obce. Výzkumný vzorek tvořilo celkem šest žen a čtyři muži, se kterými jsem provedla hloubkové rozhovory trvající kolem jedné hodiny.

Kontaktování potenciálních výzkumných partnerů probíhalo veřejnou výzvou na facebookové skupině *Vrané nad Vltavou* a skrze kontakty mých známých. Samotný výběr byl ovlivněn skutečností, že sama jsem obyvatelkou zkoumané obce a mým záměrem nebylo provádět výzkum mezi mými známými. Některé ochotné známé jsem se proto rozhodla odmítnout a snažila jsem se rozhovory provést především s těmi, se kterými nemám tak blízký vztah nebo je neznám vůbec. Z celkových deseti výzkumných partnerů jsem před výzvou šest z nich neznala osobně vůbec. Rozdíly mezi rozhovory se známými a neznámými osobami byly naprosto marginální a všichni ke mně stavěli velmi otevřeně.

V následujících medailoncích výzkumné partnery a partnerky v krátkosti představuji s ohledem na výše zmíněnou stratifikaci, prostřednictvím které se snažím vykreslit různé perspektivy do komplexního pohledu na suburbanizaci. Pro zachování anonymity je představuji prostřednictvím pseudonymů, které se objevují i v analytické části práce.

Paní **Jitka** (věkové rozmezí 20-29 let) se ve Vraném narodila, navštěvovala místní základní školu a dětské kroužky, které ji zprostředkovaly spoustu kamarádkyých vztahů, které udržuje i nyní. V současné době zde žije v domě se svými rodiči a sourozenci v jedné z horních částí obce, odkud se přestěhovali z jiné, více centrální lokality. Její rodiče jsou

s širší krajinou spjati, oba bydleli v okolních obcích, proto sama shrnuje: „*Pořád tady někde v okolí je můj domov.*“

Paní **Helena** (věkové rozmezí 40-49 let) se ve Vraném narodila, její rodina zde žije od konce 19. století. Helena se svou rodinou žije v původním domě, který bychom našli v historické zástavbě Vraného. „*Moje generace, já a můj tatínek jsme vždycky bydleli jenom ve Vraném. My jsme žádnou chatu, chalupu neměli. My jsme vždycky bydleli tady, protože to by nedávalo smysl, žijeme v přírodě a Prahu jsme měli blízko, takže i ten městský, i ten venkovský život jsem měla k dispozici.*“ Přestože dlouhou dobu nevěděla, že má ve Vraném kromě svých přímých předků také další příbuzné, její vztah k Vranému je hodně konstruován právě na základě sociálních vazeb a vzpomínek, ke kterým se často vztahuje i prostřednictvím vzpomínek svých příbuzných.

Pan **Hynek** (věkové rozmezí 30-39 let) jezdil do Vraného nad Vltavou na chatu již jako dítě. Později od svých zhruba 20 let se do Vraného přestěhoval. Následně si v jedné z chatových oblastí zakoupil pozemek s chatou, kterou si přestavěl na dům. V něm bydlí zhruba 14 let. Do budoucna ve Vraném bydlet nechce, protože pro něj Vrané ztratilo to, čím bývalo. Rád by se proto přesunul někam dále od Prahy, nejlépe do horské oblasti: „*Já chci z Vraného odejít. Přesně tohle je ten důvod. To rozrůstání té Prahy. Já mám rád přírodu, klid, ten klidnější ráz vesnice, to už Vrané prostě nemá.*“

Pan **Karel** (věkové rozmezí 30-39) se do Vraného přistěhoval s rodiči ještě před rokem 2000, když mu bylo 15 let. Jeho rodina si postavila dům v horní části obce, kde si před pár lety také postavil vlastní dům se svojí partnerkou z Vraného. Nakonec se společně rozhodli zůstat ve Vraném kvůli blízkosti rodičů a také oblibě Vraného, přestože: „*Přemýšleli jsme o jiné lokalitě, když jsme byli mladší, když nám bylo kolem těch dvaadvaceti možná pětadvaceti, tak jsme chtěli do Prahy, protože jsme zaprvé studovali v Praze, pracovali v Praze brigádně nebo pak při škole, takže jsme řešili Prahu, ale zase která by byla kousek tady na dojezd z Vraného za rodiči.*“

Paní **Gabriela** (věkové rozmezí 30-39 let) se před 30 lety narodila ve větším Středočeském městě a většinu života žila v přilehlé menší obci s cca 500 obyvateli. „*Žila jsem takový jako farmářský život. My jsme měli zvířata a polnosti a tak. Takže jsem fakt byla zvyklá na trošku něco jiného, než žiji teď.*“ Život mezi městem a vesnicí znala již z období dětství a dospívání, právě proto Vrané s původním domovem neustále srovnává. Do

jednoho z vranských bytů se přistěhovala před 3 roky za přítelem. Do budoucna zde bydlet nechce, neboť pociťuje absenci kořenů, které jsou pro ni velmi důležité. Také si nedovede představit vychovávat do budoucna děti v bytě bez zahrady, bez blízkosti jejích rodičů, zároveň s ohledem na to ve Vraném nepociťuje „*svoje vyžití jako potenciální mámy*“.

Pan **Matěj** (věkové rozmezí 20-29 let) žije ve Vraném od svého narození již 27 let jako člen jedné z nejrozšířenějších a nejrozvrstvenějších rodin. Navštěvoval místní základní školu a Vrané vykresluje s ohledem na dětství, které trávil společně s kamarády ve zdejších ulicích a v přírodě. Ve Vraném vždy žil v bytových jednotkách, mezi kterými se různě přesouval, v současné době využívá obecního bytu. Jeho vnímání Vraného se nejvíce změnilo s narozením dcery: „*Přemýšlel jsem, že bych šel za prací, než se mi narodila malá, ale ta malá tady má daleko více možností než ty pražské děti nebo na těch větších městech.*“

Paní **Nela** (věkové rozmezí 60-69) pochází z městyse ve východních Čechách, část života žila také v Praze. Po seznámení se s manželem začali před více jak 10 lety hledat nové bydlení namísto nevyhovujícího malého bytu v Praze. Nejdříve přemýšleli o bytě v rámci Prahy. Kvůli vysokým cenám srovnatelným s domy za Prahou se rozhodli pro druhou variantu. Postupně objížděli různé lokality, nakonec zcela náhodou přes kontakt s jednou paní narazili na Skochovice, kde bydlí v rámci nové výstavby. Takto shrnuje svůj první dojem z Vraného, který zůstává víceméně konzistentní se současnou reprezentací krajiny¹⁷: „*Přišlo mi to jako nic moc, ale příroda nádherná, ta příroda je prostě úžasná, Vrané není hezké, pokud jde přímo o to, tak to není moc malebné městečko nebo vesnice.*“

Pan **Rudolf** (věkové rozmezí 40-49) jako dítě vyrůstal v panelovém domě v jednom z měst Středočeského kraje. Později vystřídal několik bytů v Praze a před více jak 10 lety si se svou manželkou chtěl pořídit dům „*a chtěli jsme vypadnout z Prahy*“. Společně měli nejdříve na omezenou dobu pronajatou chalupu Jižně od Prahy, poté začali shánět vlastní nemovitost – ideálně chalupu na přestavění. První koupená chalupa také na jih od Prahy byla umístěna v lese a jednalo se o spíše sezonní bydlení, zároveň se jim nechtěla bourat, proto začali shánět bydlení, tentokrát ještě blíže Praze. Vrané si vybrali především na základě dopravní dostupnosti: „*Tak jsem se koukal na Vraný kvůli vlakům a cyklostezce. Už je to*

¹⁷ Zároveň současná reprezentace krajiny se propisuje i do reprezentace, kdy Vrané a Skochovice viděla poprvé.

tady za tím údolím, je to na vlaku a je tady poměrně rychlý přístup do Prahy, v tomhle směru.“

Paní **Vlasta** (věkové rozmezí 50-59 let) se stejně jako její otec a dědeček narodila Praze, kde bydlela do svých 7 let. Po pradědečkovi měli ve Skochovicích starý dům, který v období Vlastina dětství využívali jako víkendovou a prázdninovou chalupu a také jako zázemí pro výstavbu nového rodinného domu ve Vraném. Právě po pradědečkovi její otec zdědil pozemky na území Vraného nad úrovní nové budovy školy, na kterých si svépomocí postavili dům nejdříve její rodiče na konci 70. let, později i ona sama s manželem. *„Bydlela jsem v Praze, ale nikdy jsem tam pořádně nežila, jako svůj domov z raného dětství cítím spíše Skochovice“*, shrnuje svůj prvotní vztah ke krajině Vraného Vlasta.

Paní **Zita** (věkové rozmezí 70-79) pochází z jiné obce na břehu Vltavy a do Vraného se přivdala, čímž si musela k Vranému svůj vztah postupně vybudovat. *„Vrané pro mě znamená hodně, protože jsem si tu zvykla, bydlím tu už 57 let asi.“* Pomáhali jí v tom nejenom děti a později i vnoučata, současně také skutečnost, že pracovala v místních podnicích a měla a má hluboký vztah k sepjetí s řekou Vltavou, v jejíž bezprostřední blízkosti žije ve stále stejném domě.

2.4 Analýza dat

Získaná data, jejichž povahu jsem vykreslila v předchozích kapitolách, podléhala nejprve tematické analýze. Ta představovuje dobrý prvotní vhled v orientační fázi jednotlivých poslechů a opakovaném poslechu v průběhu přepisu rozhovorů. Tato úvodní práce s daty je rutinou každého výzkumu, která je v některých případech delegována na externisty nebo přepisová zařízení. Touto perspektivou bychom na přepisy rozhovorů mohli nahlížet jako na část výzkumu, která si nezaslouží větší pozornost výzkumníka a není proto potřeba tuto část více přibližovat. Já se k přepisu rozhovorů pro samotnou analýzu stavím jinak. Z mého pohledu se jedná o vůbec prvotní analýzu, která výzkumníkovi pomůže utřídit velké množství získaného materiálu a připravit si prostor pro hlubší analýzy. Samotný přepis rozhovorů pro mě byl klíčový do té míry, do které jsem se v nich snažila najít různé tematické okruhy ohraničené mými výzkumnými otázkami.

Další analytická práce spočívala v kódování dat v oblasti dvou typů polarit. Jednak jsem hodnotila aktérské výpovědi výhod a nevýhod příměstského bydlení ve Vraném nad Vltavou jako polarit města a venkova. Druhé probíhalo na úrovni dichotomie prostoru a místa, kde primární úlohu hrála polarita výroků o prostoru, ve kterém se aktéři pohybují a výroků, které symbolizovaly pozitivní vztah k prostoru jako místu k životu, které považují za své. Zatímco v prvním případě byl sledován průnik sémantických polí pojmů (konceptů) města a venkova, ve druhém případě jsme sledovali průnik polí výroků o obci a výroků o vlastním životě jako domově v každodenní praxi. Data získaná z rozhovorů jsem samozřejmě dávala do kontextu dat z pozorování v podobě terénních poznámek.

Analýza probíhala i na úrovni získaného fotografického materiálu, kde jsem vycházela ze základů obsahové analýzy. Vytvořený fotografický materiál byl analyzován prostřednictvím výskytu určitých urbánních struktur, které jsem jednak předem předpokládala a zároveň těch, kterých jsem si všímala v procesu kódování dat. Tento postup mi pomáhal v procesu popisu zkoumané krajiny a vykreslení specifík zkoumaného suburbia díky vyčlenění podstatných vizuálních prvků (Sztompka 2007: 60). Vytvořené snímky jsem zároveň porovnávala s těmi historickými a zkoumala, nakolik se liší nejen urbánní struktury a způsob jejich využití, ale celkový dojem z vyfotografovaných míst a způsobu, kterým se daly vyfotografovat. Kromě této analýzy vývoje obce, tak jak byly jednotlivé momenty

zaznamenané fotograficky, jsem mnou vytvořené snímky porovnávala s reprezentacemi obyvatel z rozhovorů a snažila se rozklíčovat podstatu reprezentací odlišných od zachycené podoby Vraného.

2.5 Reflexivita a etika výzkumu

Jako u každého sociálněvědního výzkumu, je i v tomto textu důležité zohlednit mou pozici coby výzkumnice. V případě tohoto výzkumu je reflektování vlastní pozice při výzkumu o to významnější, že zkoumaným terénem byla zvolena krajina, která je mým domovem a sama tento prostor jako ostatní aktéři reprezentuji, aktivně utvářím a vnímám. Tuto skutečnost jsem ale od začátku volby terénu nevnímala jako překážku pro provedení výzkumné práce. Reflexe pozice výzkumníka je nedílnou součástí každého výzkumu, ať již je pro dotyčnou osobu vzdáleným terénem nebo každodenní realitou. V obou případech si výzkumník přináší určité představy o průběhu a výsledcích výzkumu, do terénu přichází s určitým zájmem, stereotypy a kulturním pozadím, které pohání a ovlivňují práci od výzkumného záměru přes výzkumné otázky až po závěry výzkumné práce. Jako si i já mohu projektovat určité představy, které jakožto obyvatelka o suburbánní krajině Vraného nad Vltavou mám, tak si i jiní výzkumníci mohou do výzkumu vtahovat představy o méně či více vzdáleném terénu, do kterého vstupují. S volbou dělání antropologie doma (a to doslova) byla potřeba reflexe vlastní pozice natolik důležitá, že se stala nedílnou součástí mého výzkumu a rozhodně ji nešlo opomenout.

Čím více jsem snažila zorientovat v textech převážně sociálních demografů zkoumající suburbanizaci, tím více jsem zjišťovala, že můj názor na suburbanizaci se stále více rozplývá mezi jejími kritiky a těmi, pro které vlastní dům za Prahou představuje ideální bydlení. Tedy mezi perspektivou (potenciálního) obyvatele žijící každodenní život v suburbii a perspektivou převážně akademických textů a mediálních reprezentací, které suburbanizaci nahlíží prostřednictvím hlubších společenských, historických či prostorových procesů. Jako člověk, který v suburbánní krajině vyrůstal a skoro nepoznal jiný druh bydlení, jsem si i já sama prošla různými obdobími, kdy se můj vztah k této krajině proměňoval. Nikdy nebyl natolik pevný, abych si nedokázala alespoň na chvíli představit bydlet městský život se všemi výhodami i nevýhodami, které přináší. I v rámci mé každodenní zkušenosti se názor na život v suburbii různě měnil. Proto věřím, že jsem v průběhu výzkumu propojovala oba pohledy v komplexním konceptu krajiny a snažila se veškerá získaná data i s ohledem na toto propojení interpretovat. Můj zájem přiblížit, jak se projevuje krajinná liminalita suburbie, jak si tuto liminalitu zvnitřňují samotní sociální aktéři a jak prožívají své místo v procesu suburbanizace, v průběhu výzkumu neustále rostl. A to i přesto, že původní

zájem nebyl blíže vymezen a zajímal mě především způsob, jakým referovat o suburbii a životě v ní. S prvními provedenými rozhovory jsem tak nacházela témata, která nakonec rámuji celou výslednou práci a která jsou zasazena do teoretického pozadí krajiny, místa a prostoru.

Samozřejmě si uvědomuji, že i má dvojí pozice ve výzkumu může mít vliv na průběh výzkumných rozhovorů a získaná data. Vzhledem k povaze zkoumaného tématu však předpokládám, že toto zkreslení bude minimální. V průběhu rozhovorů jsem se nedotýkala příliš citlivých témat, která by mohla být problematická vzhledem ke sdílení stejného prostoru i do budoucna. Přesto si uvědomuji, že moje působení v obci po ukončení výzkumu může mít vliv na informace, které se mi dostaly. Ze všech provedených rozhovorů jsem však cítila, že ke mně výzkumní partneři přistupovali jako k nezávislé a neutrální osobě, která se zajímá o jejich názory, jež často nejsou vyslyšeny. V této situaci mi pomohl i fakt, že nemám blízké osoby či rodinné příslušníky ve vedení obce nebo nejsou jinými významnými aktéry ve zkoumaném prostředí. Zároveň jsem jako obyvatelka obce nebyla pro výzkumné partnery cizincem, který narušuje jejich prostor, ale někým, kdo jejich perspektivu dokáže skrze vlastní situovanost lépe pochopit.

Právě sociálně-antropologická perspektiva ve společenském výzkumu nejvíce apeluje na rovnocenné postavení výzkumníka a dotazovaných aktérů, o které jsem se po celou dobu snažila a věřím, že se mi to dařilo. Toto rovnocenné postavení pro mě bylo důležité už z toho důvodu, že sama jsem součástí zkoumané krajiny. V celém textu proto dotazované nejčastěji vykresluji jako výzkumné partnery, sociální aktéry či informátory, kteří se na tomto výzkumu podíleli velkou měrou. Zároveň jsem se snažila si od výzkumných partnerů držet kritický odstup, což se projevovalo i na volbě, s kým nakonec provedu výzkumné rozhovory a strukturováním samotného vzorku s cílem zahrnutí odlišných perspektiv.

Naprostou samozřejmostí mého výzkumu byla anonymizace dat a souhlas s účastí na výzkumu, které jsem jako základní etické otázky čerpala z dokumentu *Etické směrnice České asociace pro sociální antropologii* (2021). Anonymizace dat probíhala především na úrovni vytvoření pseudonymů pro výzkumné partnery a osoby, o kterých ve svých výpovědích hovoří. Pro lepší pochopení sice u jednotlivých výzkumných partnerů přibližuji jejich velice zkrácenou biografii a přibližný prostor, ve kterém v rámci zkoumané krajiny bydlí. Tyto

biografie jsem citlivě zpracovávala s ohledem na důležitý kontext, ze kterého aktéři přistupují ke zkoumané krajině, zároveň ale rozostření specifik, podle kterých by šlo určit jejich přesnou identitu. Jakkoliv jsem se snažila tyto dvě složky vybalancovat a docílit maximální možné anonymizace výzkumných partnerů, identifikaci jejich blízkými osobami nemohu zcela vyloučit.

V průběhu výzkumných rozhovorů jsem si také uvědomila, že přínos této práce vnímám i na velmi osobní úrovni. Díky němu jsem měla tu možnost nazírat na domovskou krajinu naprosto odlišným způsobem, a to především díky výpovědí výzkumných partnerů a partnerek, kteří mi byli ochotni zprostředkovat jejich vlastní zkušenost se suburbánní krajinou. Výzkum byl pro mě také příležitostí potkat jednotlivé obyvatele a navázat kontakty s některými starousedlíky či lidmi z oblastí, které pravidelně nenavštěvuji.

3 ANALYTICKÁ ČÁST

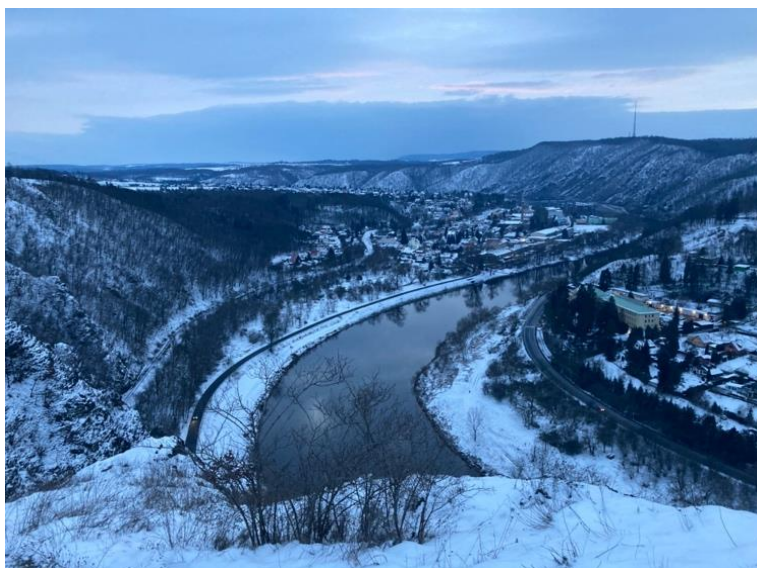
Na tomto místě prezentuji výsledky výzkumu, který jsem v krajině Vraného nad Vltavou prováděla a jehož metodologii jsem popsala v předchozí části práce. Jednotlivé kapitoly jsem se rozhodla uspořádat podle tří výzkumných otázek, neboť na ně právě v této části práce odpovídám. První kapitola se věnuje materiálním charakteristikám krajiny Vraného nad Vltavou, kdy se snažím o co nejvěrnější a neutrálnější vykreslení zkoumaného terénu s ohledem na jeho umístění, historii a specifika, kterých tato krajina nabývá. Pro zodpovězení první výzkumné otázky vycházím z dostupné literatury, pozorování a tvorby fotografického materiálu. V rámci vizuální dokumentace blíže přibližuji různé urbánní struktury, které lze v rámci krajiny Vraného vysledovat. Druhá kapitola vykresluje, jak aktéři prožívají své místo v procesu suburbanizace, tedy jak zkoumané prostředí reprezentují s ohledem na rozšiřující se výstavbu a zároveň blízkost hlavního města. Třetí kapitola přibližuje, jak aktéři z prostoru suburbie dělají vlastní prostor, prostřednictvím jakých významů si jej zvnitřňují a na základě čeho naopak vnímají prostor suburbie jako vzdálený, prázdný a cizí.

3.1 Krajina Vraného nad Vltavou

První kapitola analytické části práce koresponduje s představou krajiny suburbie jako čistě materiální krajiny tak, jak ji používáme v běžném slovníku, a která tvoří základ pro vnímání a reprezentace krajiny sociálními aktéry, vykreslenou v další kapitole. Na tomto místě se prostřednictvím třech podkapitol snažím odpovědět na otázku, jaký ráz má zkoumaná krajina Vraného nad Vltavou. Nejdříve představuji samotný zkoumaný terén a zasazuji jej do kontextu okolních krajin. Poté krátce vykresluji historii zkoumané lokality s ohledem na nejdůležitější milníky sdružené v třech historických obdobích, které se propsaly prostřednictvím různých prostorových struktur i do současné podoby krajiny. Specifika krajiny jsou pak předmětem poslední části této celé kapitoly, která je doplněna o poznámky z terénu a fotografický materiál, jež jsem coby součást výzkumu pořizovala v průběhu celého roku 2021.

3.1.1 Vrané jako terén

Geografické vymezení zkoumané lokality je s ohledem na výzkumný terén jako obec se svým katastrálním územím poměrně jasné. Obec Vrané nad Vltavou spadá katastrálně pod jedno území¹⁸, které zahrnuje historické osady Skochovice a Vrané¹⁹. Obec je z jedné strany ohraničena řekou Vltavou, vytvářející těžko prostupnou hranici s druhým břehem, a z okolních stran kopcovitým terénem Středočeské vrchoviny, konkrétně Pražské plošiny. Toto geografické umístění, kdy je obec doslova usazena v reliéfu okolní krajiny, utváří specifickou povahu obce 5 km jižně od Prahy Zbraslav. Jižní pól Prahy nalezneme dokonce zhruba 200 metrů od severovýchodní hranice Vraného v těsné blízkosti cyklostezky A2, která po pravém břehu Vltavy spojuje jih a sever Prahy.

„Stojím na vyhlídce na Zvolské homoli a dívám se do krajiny Vraného nad Vltavou. V přední části se pěkně rýsují jednotlivé objekty vranské papírny a historická zástavba na území vranské osady. Nová satelitní výstavba je schovaná podél zákrutu řeky a skoro není vidět. Nad krajinou se na pravé straně tyčí Cukrák a tiše pozoruje, jak se Vrané rozšiřuje do krajiny. Pode mnou projíždí auta a na zasněžené cyklostezce se sem tam někdo mihne. Teď je tu docela klid a ticho.“

Právě umístění, kdy se obec nachází v těsné blízkosti hlavního města Prahy, je další charakteristikou, která vymezuje výzkumný terén a uvádí ho do kontextu okolních krajin, ovlivňující současně povahu Vraného nad Vltavou. Tuto charakteristiku propojují s dopravní dostupností a spojením nejen s Prahou, ale také s okolními obcemi, které vymezují zkoumanou oblast z druhého směru. Hlavní cesta do Vraného vede po pravém

¹⁸ Viz příloha č. 1 a 2.

¹⁹ Viz příloha č. 3.

břehu Vltavy od Zbraslavského mostu skrze osadu Jarov²⁰ a pod skalnatou přírodní rezervací Zvolská homole, ze které se skýtá jeden z hlavních výhledů na Vrané (na předchozím snímku), přesto územně spadá do katastrálního území Zvole. Tato silniční cesta představuje širší kontext pro vymezení krajiny Vraného nad Vltavou s ohledem na zvýznamňování hranic města a venkova. Napojení na Zbraslavský most²¹ představuje fakticky i symbolicky hranici mezi městskou krajinou a krajinou vedoucí do Vraného, kde silnice Jarov-Vrané, a i cyklostezka A2, končí. Samotné Vrané je sice průjezdnou oblastí, ale stává se tak pouze pro pár sousedících obcí, jako Zvole či Březová-Oleško. S nimi je Vrané spojeno dvěma silnicemi – právě na Zvoli a na Březovou, které se spojují v silnici dále do Dolních Břežan. Kolem řeky je oblast Vraného přes Skochovice směrem na jih průjezdná jenom po železnici. Železniční trať z Prahy hlavního nádraží se za slepými Skochovicemi větví na Čerčany a Dobříš. Směrem na Dobříš vlak hned za Skochovicemi uhýbá na železniční most na protější břeh Vltavy.

„Plácek, kde často parkují auta obyvatelé okolních domů nebo ti, kteří se vydali na výlet k řece, je o dubnové sobotě najednou prázdný. Pár cyklistů se snaží zjistit, jestli je neprůjezdná oblast Skochovic opravdu neprůjezdná. Poté se zase vrací. Všímám si krásy starých rurálních stavení v okolí hasičské zbrojnice, za kterými jsou zahrady úplně jiné než ty opečovávané u nových rodinných domů. Jako by se tu místy zastavil čas.“

Přestože je tedy zkoumaný terén poměrně jasně ohraničený, přistupovala jsem k němu šířeji než prostřednictvím uměle vytvořených hranic katastrálního území a hranic dlouhodobě utvářenými přírodními činiteli. Ani v jednom z případů nelze tyto hranice pojímat jako pevně dané a neprostupitelné. Příkladem může být oblast horní, původně

²⁰ Osada Jarov nyní spadá pod obec Dolní Břežany, od kterých je však fyzicky oddělena skalnatým terénem. Původně patřila pouze pod obec Ohrobec, poté se rozrostla i do Lhoty, spadající právě pod Dolní Břežany.

²¹ Oficiálně Most Závodu míru.

chatové výstavby, která je od zbytku Vraného oddělena fyzicky polem a plynule navazuje na Novou Březovou²² (katastrální území obce Březová-Oleško), přesto katastrálně spadá právě do území Vraného nad Vltavou. Předpokládám, že načrtnutá hranice sousedících katastrů dle malého vodního toku a podél ulic Na spojce, Nová, V lesích a křižující hlavní silnici, která v tomto bodě přechází z vranské Březovské do ulice Pražská na straně Březové, nečiní hranici v každodenním životě obyvatel. Spíše ustavuje specifický vztah k oběma obcím a ovlivňuje reprezentace krajiny, kterou zkoumám. Stejně tak předpokládám, že takto komplexně budou ke krajině Vraného přistupovat sociální aktéři, kteří nečiní rozdíl, zda se nachází v lese na území Vraného nebo již okolních obcí. Právě příroda, objevující se ve zkoumané krajině v různých podobách, stírá hranice jednotlivých katastrů a umožňuje tak Vrané vnímat mnohem komplexněji v návaznosti na okolní krajiny, které konstruuji povahu krajiny mnou zkoumané. Vymezení terénu na základě katastrálního území tedy primárně ohraničovalo můj výzkum v oblasti pozorování a výběru sociálních aktérů. V další podkapitole vymezím terén historicky.

„Přišla jsem lesem do míst, kde se střetávají dvě katastrální území obcí Březová a Vrané nad Vltavou. Nebýt všech těch cedulí, člověka by to ani nenapadlo. Přestože je spodní část fyzicky oddělena prostřednictvím nezastavěných ploch od Vraného, právě k němu katastrálně náleží. Cesta z Vraného sem vede po silnici bez chodníku, obejít se dá například po turistické trase lesem. Ale kdo by tak chodil, centrum Vraného je i tak dosti vzdálené. Lepší je to autobusem.“

²² Viz příloha č. 1 a 2.

3.1.2 Historická krajina Vraného

Na tomto místě se pokouším krátce vykreslit historii Vraného nad Vltavou s ohledem na nejdůležitější momenty, které daly vzniknout nejen specifickým prostorovým strukturám, ale také významně ovlivnily celkovou podobu a představu Vraného. Pro potřeby této práce, jejímž cílem rozhodně není zmapovat historii krajiny Vraného, pracuji s představou Vraného v třech různých historických obdobích, které jsou ve Vraném alespoň částečně pozorovatelné i v současné podobě a které se samozřejmě různě prolínají. Tato období rozeznávám jako rurální, průmyslové a suburbánní. Nejdříve ale krátce představím propojení obou historických osad.

Přestože se v průběhu historie měnil společný název obou osad a později obcí – Skochovice s osadou Vrané, Spojené obce Vran-Skochovic, Skochovice-Vrané, historicky hospodařily obě části vždy společně (Historie obce 2021). V roce 1950 se název obce ustálil následovně: „*pro obec Skochovice a její osadu Vrané název Vrané nad Vltavou, přičemž úřední název osady Skochovice se nezměnil*“ (Sbírka zákonů republiky Československé 1951: 44). Skochovice, zabírající zhruba dvě třetiny zkoumaného území, přešly od dominantnějšího postavení v rámci názvosloví obou osad k období, kdy se staly osadou obce Vrané nad Vltavou a následně její částí. V současné době se Skochovice jako část obce neuvádějí. Důvodem pro pojmenování správní obce a katastrálního území názvem „*Vrané nad Vltavou*“ bylo rozložení služeb mezi oběma částmi. V době změny názvu se na území Vraného nacházela škola, pošta, nádražní budova, obecní úřad, četnická stanice, kino, papírna, elektrárna, kostel a fara. Skochovice oplývalo hasičskou zbrojnicí a železniční zastávkou. (Historie obce 2021) Obě části se svými původními historickými centry jsou rozeznatelné i v nynější době. Většina služeb se sice nachází v oblasti Vraného, centrum Skochovic ale nadále představuje hlavní bod společenského života v této části obce.

Prvním ze tří zjednodušených historických období je období rurální, které lze datovat s ohledem na první zmínku o Vraném a zde se nacházejícím Kostelu svatého Jiří²³, jenž je hlavní dominantou při vjezdu do obce a také jednou z nejstarších dochovaných staveb. Kolem něho vznikalo historické jádro osady Vrané. Oproti tomu jádro osady Skochovice vznikalo kolem dnešní hasičské zbrojnice. První zmínka o zkoumaném terénu pochází z roku 993 ze zakládací listiny kláštera Břevnovského, který získal nad Vraným a Skochovicemi

²³ Viditelný v rámci přílohy č. 7.

patronátní právo. Následně, v roce 1407 prodal klášter Břevnovský Vraný klášteru Zbraslavskému (Podlaha 1909: 271), který coby součást Zbraslavi, nyní symbolizující hranici Prahy, umožňoval s Vraným mnohem větší propojení. Historické osady Skochovice a Vraný sice v průběhu dalších staletí vystřídal několik církevních a světských majitelů (Havrda, Herič a Hořejší 1962: 7), v současné podobě Vraného se ale tato skutečnost nijak významně neotiskla.

„Většina procházek obyvatel z horní části Vraného směřuje k statku. Vidím pejskaře, běžce, rodinu na procházce nebo rodiče uspávající dítě v kočárku. Všichni se pohybují po silnici, jiná cesta zde nevede. Občas projede auto do chatové oblasti. Samotný statek působí trochu prázdně, rozhodně neslouží původnímu účelu, přesto je opravený a udržovaný. Skoro až zakonzervovaný pro všechny kolemjdoucí. O to více mě překvapila mladá rodina s několika dětmi na zahradě.“

V dobách středověku se místní obyvatelé kromě zemědělství živili také rybolovem (Pavelčík 2009: 28). Původní struktura historického osídlení obou osad, vznikajících přímo na břehu Vltavy²⁴, dokládá propojení s řekou nejen jako tehdy důležité dopravní tepny, ale také jako zdrojem obživy. Toto využití řeky se v posledním vykresleném období postupně vytrácí a představuje spíše rekreační činnost, než způsob obživy a přepravy jako dříve. Rurální historii v současné době připomíná především horní hranice pole se statkem na fotografii, který stále představuje jedno z významných míst, které se propisuje i do názvu tamní ulice Ke Statku. Pro lepší pochopení, jak byla zkoumaná krajina v tomto prvním období obývána, v roce 1770 bylo na území Vraného 20 domů²⁵ (Historie obce 2021), které navazovaly na zemědělskou půdu. Ve Skochovicích lze pozorovat rurální ráz krajiny nejvíce

²⁴ Viz příloha č. 3.

²⁵ Údaje za oblast Skochovic z těchto let nejsou známé.

u hasičské zbrojnice, kde lze stále rozeznat typicky vesnická stavení²⁶. S postupným rozvojem Vraného se hranice polí stále více posouvala směrem k horní části obce a vznikala výstavba, která již tento typicky rurální charakter nepředstavovala.

První známky průmyslu lze ve Vraném sledovat v roce 1407, kdy v blízkosti vranského ostrova byl na rameni Vltavy, zvaném Malá řeka, postaven mlýn s pilou. V 19. století, v období rozkvětu průmyslu, se podoba Vraného nejvíce změnila v souvislosti s výstavbou papírny čtyř bratří Haasů. V roce 1836 koupil původní mlýn s pilou pražský tiskař Bohumil Haase a o rok později, dne 23. července 1837, byl položen základní kámen továrny na papír²⁷. (Pavelčík 2009: 28-29) Tímto momentem se předchozí rurální ráz krajiny začíná propojovat s obdobím, kdy obec přestává převážně profitovat z aktivit, které je možné nazývat jako neměstské. V této době také začíná přibývat městských budov, nemovitostí, které nemají venkovský charakter a které se do současné podoby bezpochyby propisují. Jednou z historicky význačných budov, která byla v souvislosti s papírnou vystavěna, je bytový dům pro pracovníky továrny zvaný v současné době Rajčur či Rajčůr. Dřívější pseudonym „Rajčůl“ pravděpodobně odkazoval k Reitschule, jezdecké kasárně.

„Výjimečně jsem si sedla na lavičku v ulici Nádražní před bytovým domem Rajčur. Nikdo jiný na dalších lavičkách nesedí. Je po práci. Po příjezdu vlaku z Prahy se z nádraží vyvalí domů spěchající obyvatelé. Dvě linky autobusu odjíždí. Občas tu někdo na někoho čeká, známi prohodí pár slov, lidé nasedají do aut. Jediný, kdo zůstává, jsou bezdomovci v místním parčíku. Pád li

Původní mlýnský dům, představující v tomto pojetí ještě rurální období, byl přestavěn na byty a kanceláře majitelů Haasů a byly k němu přistavěny provozní budovy

²⁶ Viz současná fotografie na straně 50 a historická podoba v příloze číslo 8.

²⁷ Podobu papírny z roku 1900 včetně vranského ostrova lze vidět v rámci přílohy č. 7.

samotné továrny. V roce 1840 byla továrna s dvěma papírenskými stroji nejmodernější papírnou v Čechách. Od pár let později se ve vranské papírně začal vyrábět bankovní papír a započal i tisk rakouských bankovek. Výroba tenkého tiskového a technického papíru, exportovaného do celého světa (Pavelčík 2009: 28-29), je dalším důkazem vysoké úrovně výroby, která s sebou nesla změny i na úrovni dosavadního osídlení. V roce 1890 bylo na území Vraného celkem 52 domů s 630 obyvateli, ve Skochovicích pak 34 domů obývaných 240 obyvateli (Historie obce 2021). V roce 1957 získala papírna na počest Vladislava Vančury, který zde byl za první republiky lékařem v závodní ambulanci, jméno na jeho počest. Papírny tak byly známé jako Vančurovy. V roce 2000 byla výroba papíru definitivně ukončena po skoupení vranských papíren zahraniční papírenskou firmou, pracovníci byli propuštěni a hlavní průmyslový charakter Vraného zde zůstal pouze v podobě chátrajících budov. V roce 2002 byla spodní část papíren zaplavena v průběhu srpnových povodní. Od té doby jsou papírny pronajímány většinou menším firmám. Současný průmysl na území Vraného představuje nejvíce společnost Megafyt Pharma, specializující se na výrobu čajů z léčivých rostlin.

„Pozoruji bývalé centrum osady Vrané. V těchto místech býval rynek. Teď je to vyasfaltovaný prostor, na kterém parkují ledabydle auta. Do drogerie si lidé chodí vyzvedávat balíčky jedné ze zásilkových služeb. Protější papírnictví před několika lety vystřídal krámek s květinami, je již delší dobu zavřený. Do dvora papírny zajede auto. Část Banku se pronajímá jako byty. Nikdo tu už rakousko-uherské bankovky netiskne.“

I v dnešních dnech ale představuje papírenský komplex hlavní dominantu Vraného a dává urbánnímu charakteru obce specifický ráz. Průmyslová historie úspěšného podniku je důležitým historickým odkazem i v době, kdy papírenský komplex vlastní dvě zahraniční firmy. Vznik papírny odstartoval rozvoj celé obce, která do té doby byla s Prahou spojena

prostřednictvím polních cest vedoucích přes Zvoli, primárně úvozové cesty jdoucí ulicí Zídkami směrem k Homoli. Roku 1907 byla tato cesta nahrazena novou okresní silnicí. Stavba silnice Vrané – Jarov – Zbraslav byla zahájena v rámci akce „Z“ v roce 1962 a slavnostně otevřena v roce 1969. (Přívoz 2013) Jednou z prvních možností spojení s okolními obcemi byl přívoz na levý břeh Vltavy, do protějších Strnad. Zmínka o převozníkovi sahá až do roku 1382. V roce 1909 byl přívoz, původně majetek papírny nacházející se v těsné blízkosti papírenského komplexu,²⁸ převeden obci Vrané nad Vltavou. Do roku 1966 prám převážel také automobily a náklad. Vinou neopatrné manipulace při vojenském cvičení byl přepravní prám zničen a již neobnoven. Ve Skochovicích byl přívoz také, ale jeho činnost byla ukončena v roce 1951. (Přívoz 2013)

„Od dostavby cyklostezky to na úplném kraji Vraného žije i ve všední květnový den po práci. Přívoz převáží obyvatele zpátky do Vraného. Někteří obyvatelé si užívají odpolední procházku, vidím rodinu krmit u vody labutě. Místní sportovci zde vyráží běhat nebo na brusle. Zároveň se zatáčka u přívozu stává pro některé finální destinací. Hned se otočit a jet zpátky. Dát si svačinu nebo navštívit kiosek. Omrknout přívoz. Zkušeně pokračovat na kole dál do kopců. To jsou hlavní scénáře odpoledních návštěvníků mířících do Vraného.“

Další historickou možností dopravy před započítím výstavby železniční trati byla přeprava vory a od roku 1865 také doprava parníky²⁹, kdy v tomto roce proběhla první jízda parníkem proti proudu Vltavy. Železniční trať vedoucí z Modřan na Dobříš byla zadána k výstavbě v roce 1895. Ke slavnostnímu otevření této tratě došlo 22. září 1897. (Džurný 2013) Nádražní budova ve Vraném³⁰ byla postavena jako typizovaná pro výpravní budovy na nejvýznamnějších nádražích místních drah (Černý, Džurný a Navrátil 2013: 43) a

²⁸ Viz příloha č. 7.

²⁹ Viz příloha č. 7.

³⁰ Viz příloha č. 6

v prakticky nezměněné podobě zde stojí dodnes. Zdejší stanice měla totiž sloužit jako přestupní na navazující čerčanské vlaky, kde byl provoz zahájen v roce 1900 po dokončení výstavby trati mezi Jílovým a Skochovicemi (Džurný 2013).

Kromě výstavby místní papírny a železniční trati jako dvěma nejdůležitějším prvkům rozvoje v průmyslovém období, se území dále rozvíjelo s výstavbou zdymadla³¹ dle architekta Kamila Roškota. Stavba se dvěma plavebními komorami a elektrárenským komplexem byla započata roku 1930 a dokončena roku 1936. Samotné napouštění jezera probíhalo od listopadu roku 1935. Cílem výstavby přehrady bylo zkvalitnění vodního toku především pro nákladní dopravu. Zároveň se tím omezila splavnost pro vory a zanikl i vranský ostrov, který dlouhou dobu dotvářel specifický krajinný ráz. Místo toho se oblast nad přehradou stala vyhledávanou lokalitou k rekreaci. V oblasti Nových Skochovic³² započala v 30. letech výstavba rodinných domů a vil. (Pavelčík 2009: 28-37) Tím do roku 1943 vzrostl počet obyvatel obou obcí na 1890 žijících v 263 domech a současně se zde nacházelo 100 chat (Historie obce 2021).

„Procházím kolem vranské přehrady. Součástí elektrárenského komplexu jsou také tři správní budovy s byty. Každá budova má svoji sdílenou zahradu pod úrovní silnice a chodníku, který v kontextu okolních ulic působí trochu jako luxus. Silnice je zde totiž dostatečně široká. Budovy představují spíše městské vily, jejich hodnotu ale oceňuji mnohem více, když k nim poprvé v životě přicházím z druhé strany kolem starých garáží u vody. Plot mě ale rychle zastavuje. Dál nemůžu.“

³¹ Viz příloha č. 9.

³² Viz oblast za elektrárnou v příloze č. 9.

S výstavbou přehrady došlo k vybudování nové základní školy³³ ve svahu nad elektrárnou. Otevřena byla v roce 1935 a nesla název Masarykova obecná škola (Pavelčík 2009: 34). Postavením školy na převážně nezastavěném území se dále rozšiřovaly hranice výstavby na zemědělské půdě. Tento moment, společně s vnímáním krajiny s ohledem na její rekreační potenciál vzniklý napuštěním přehrady, je přechodem k poslednímu období, které pro potřeby této práce rozeznávám jako období suburbánní. To z části začíná již průmyslovým obdobím, kdy bylo Vrané dopravně lépe navázáno na Prahu. Zároveň se průmyslový charakter obce vytrácí v době, kdy dochází k rozšiřování zástavby kolem nynějšího zdravotního střediska a v původně chatových oblastech. V tomto období hlavní hodnoty krajiny nespočívají v zemědělské půdě nebo v průmyslových aktivitách, ale v možnosti jejího zastavění rodinnými domy, vilami nebo chatami. Se zastavěním území obce narůstá také počet obyvatel. V roce 2010 bylo na území obce 2272 trvale hlášených obyvatel (Český statistický úřad 2010), o 11 let později tomu bylo již 2663 obyvatel (Český statistický úřad 2021). V současné době by se na zkoumaném území mělo nacházet 788 domů a 619 chat (Obec Vrané nad Vltavou 2021).

„Pohled na Kostel svatého Jiří, který je ve večerních hodinách pěkně nasvícený, se nikdy neomrzí. Kostelík totiž už z dálky vítá obyvatele Vraného při příjezdu. Až nyní si všímám, jak se nová výstavba, prorůstající do původní rurální zástavby, tyčí skoro až k samotnému kostelu. Těžko rozeznám, kde přesně stál hostinec U Boháčků, později Zamrazilova restaurace, ve které probíhaly společenské aktivity. Nyní všichni jen projíždí a prochází po chodníku dál.“

„Parkoviště u budovy zdravotního střediska si najde využití i v době, kdy jsou čekárny ordinací zavřené. Je březnový víkend a partička kluků si na zámkové dlažbě pohrává s fotbalovým míčem. Jejich nadšení je slyšet v okolních ulicích nové výstavby. Právě z té přišli. Jedná se totiž o jednu z neformálních možností, kde se dá v horní části obce setkávat jako teenageři a mít možnost se posadit na lavičku. Na lavičce nyní mají položené občerstvení. Je vidět, že se předem zásobili v nedalekém obchodě.“

³³ Budova staré školy se 4 třídami se nachází vedle Kostela svatého Jiří a v současné době se v ní již nevyučuje. Místo toho slouží různým účelům a místním iniciativám a spolkům. Jedním z hlavních, který se stará o revitalizaci celého objektu, je spolek Stará škola.

Jakkoliv jsou jednotlivá období časově provázána, snažila jsem se prostřednictvím jejich oddělení ilustrovat, jak se historická podoba otiskuje v krajině pražské suburbie Vrané nad Vltavou a jak vytváří její specifický ráz. V následující kapitole rozeberu samotná specifika zkoumané krajiny.

3.1.3 Současná krajina Vraného

Krátký historický vhled z předchozí kapitoly mi umožnil pochopit vývoj obce a nastínil některá specifika, která více rozebírám právě v této části. Jejím cílem je představit, co objektivně dělá Vrané Vraným, tedy jaká je podoba této krajiny a v čem je specifická a charakteristická. Nejde přitom o srovnání s jinými suburbánními krajinami, kterým jejich specifčnost vůbec neubírám. Smyslem práce je zasadit tato specifika do širšího kontextu vnímání vybrané krajiny, a to i ve vztahu ke krajinám okolním a dualitě venkova a města. Tuto kapitolu stavím na historickém ukotvení zkoumaného terénu, územním plánu obce, ale také na vlastním pozorování a tvorbě vizuálního materiálu. Otázka, co dělá Vrané Vraným a v čem je Vrané specifické, byla současně jednou z prvních, které jsem v promluvách obyvatelům pokládala. Jejich reprezentace krajiny však více rozeberu v následující kapitole.

Specifika této krajiny bychom mohli pro účely jejich srozumitelnějšího přiblížení rozdělit na specifika přírodního charakteru a ta, které se váží k lidské činnosti, jakkoli jsou ve skutečnosti provázané, jak jsem vysvětlila v teoretickém úvodu práce. Nejdříve začnu těmi přírodními. Prvním specifikem krajiny Vraného nad Vltavou je krajina v jejím materiálním pojetí, jako fyzické prostředí, které je v případě Vraného dobře odlišitelné a zapamatovatelné již při příjezdu z Prahy. Právě umístění do krajiny řeky Vltavy a specifický přírodní terén, kdy je Vrané ohraničeno břidlicovými skalami, které Vrané svírají jak pomyslně, tak i fyzicky, dělají Vrané Vraným. „*Přítomnost řeky Vltavy a charakter terénu*“ vyzdvihuje také *Územní plán Vraného nad Vltavou* (2020: 3). Vltava v minulosti zastávala důležitou dopravní funkci, díky které vznikla původní jádra osídlení – Skochovice a Vrané, jejichž urbanistické struktury byly předurčeny právě místním terénem. Jádra se rozvíjela přímo na břehu řeky, směrem do terénu se rozprostírala pole. Historická jádra se postupem času propojila a nově vznikající výstavba zabírala původně zemědělskou půdu, stoupajíc až k hranici lesů, které Vrané ohraničují. (*Územní plán Vraného nad Vltavou* 2020: 3)

Zvolská homole, součást přírodního parku Střed Čech, tyčící se nad silnicí do Vraného, sice nepatří do jeho katastrálního území, i tak je ale jednou z přírodních dominant, ke které se obyvatelé často vztahují a která dotváří charakter místní krajiny. A to právě kvůli výhledu na vranskou krajinu³⁴, její sepnutí s řekou Vltavou, okolními skalami a pohled do místní zástavby převážně historické části vraného a papírenského komplexu, které se nachází

³⁴ Viz fotografie na straně č. 49.

na samotném okraji obce. Další pohled do materiální krajiny se nabízí z druhého břehu, od vysílače Cukrák, stojící na kopci Kopanina a nacházející se v katastrálním území Jíloviště. Z tohoto pohledu lze naopak dobře pozorovat rozšiřující se zástavbu v obci³⁵. Přestože vysílač není územní součástí Vraného, místní krajinu bezpochyby utváří, neboť se tyčí právě nad ní, kdy výhled z velké části rezidenční zástavby v horní části obce směřuje tímto směrem.

Výše zmíněná krajinná specifika implikují rekreační potenciál, který je v krajině patrný již průjezdem chatovou osadou Jarov. Tento potenciál je charakteristický i pro samotné Vrané a užívají si jej jak stálí obyvatelé, chataři a jiní pravidelní rekreační, tak dočasní návštěvníci. Historicky lze rekreační potenciál Vraného spatřovat již v lokaci vzdušných lázní v podobě německého plicního sanatoria³⁶, které se nacházelo na místech nynější Základní umělecké školy a vedlejších pozemcích v ulici U pošty. Vzdušné lázně jsou v současné době ne příliš známou a připomínanou historickou skutečností. Další rekreační potenciál představovalo Vrané především po napuštění jezera vzniklého výstavbou přehrady.³⁷ Nejen v oblasti nad přehradou začalo vznikat množství rodinných domů, vil a chat. Tomu všemu napomáhala také dobrá dopravní dostupnost po železnici a celkově malá vzdálenost od Prahy.

Krátkodobí návštěvníci se v současné době do Vraného vydávají především jako součást absolvování cyklostezky A2, která končí na začátku obce u přívozu a dále pokračují spíše zkušenými cyklisty směrem na Březovou a Zvoli po silničních komunikacích. Částí Vraného vede také turisticky značená cesta, spojující právě Zvolskou homoli, krátce procházející historickou zástavbou Vraného a opouštějící Vrané údolím Zvolského potoka v ulici v Dolích, kde se i v současné době nachází jedna z chatových oblastí. Další příbytky chatářů jsou situovány převážně ve Skochovicích v ulicích Nad Zastávkou, která vede současně hned nad železniční tratí a výše na stráni v lesích. Právě místní lesy v průběhu 20. století začaly chatáře stále více přitahovat. Z dalších chatových oblastí lze jmenovat ulice Nad Statkem, Na Koutech a oblasti linoucí se ulicí Okružní dále do Březové. Některé oblasti, jako třeba ulice Na Kodlíči, Na Kole, U Ameriky a oblast Březové, svůj chatový charakter ztratily pronikáním trendu přestavby chat na objekty trvalého bydlení. (Územní plán

³⁵ Viz příloha č. 5.

³⁶ Jedna z mála podob zdejšího sanatoria se dochovala prostřednictvím záběrů v rámci krátkého snímku *Vojenská nemocnice* (1917).

³⁷ Viz příloha č. 9.

Vraného nad Vltavou 2020: 3) Oblast nad přehradou také nabízí možnost se zde jako návštěvník ubytovat a strávit zde například dovolenou. Za tímto účelem sem jezdí i zahraniční hosté, jmenovitě například Nizozemci a Němci, kteří využívají Camping Matyáš, Rekreační areál Lávka Park Skochovice a v koncové části Skochovic, u železničního mostu, Camp pod mostem.

„Pozoruji život v krajině na samotném konci Skochovic. Minula jsem železniční most na druhý břeh Vltavy a jdu cestou, která vede k posledním chatám. Zatímco v jiných místech představuje železnice cosi nebezpečného a rozdělujícího, zde jako by byly koleje naprostou součástí všeho. Cítím se tu být trochu cizincem, který zde narušuje klidnou atmosféru. Všichni snaživci zkoušku průchodnosti krajiny již vzdali, případně přešli po mostu na druhý břeh. Místní tak mají tento konec světa jen pro sebe. Zkušený ví, že dále přes koleje se dá dojít k tzv. Lyžařům a nahoru lesem pak oklikou zpátky do horního Vraného. Já už to vím. Jdu a lidé pracují na zahrádkách, odpočívají nebo si jen tak zvelebují své příbytky. Někteří se pouští do větších úprav, chtějí zde bydlet celoročně.“

„Procházím svou oblíbenou trasu kolem Vltavy. Je příjemně teplo. Střídám několik laviček, ze kterých pozoruji krajinu v oblasti nad přehradou. Vzpomínám, jak jsem se v rekreačním areálu Lávka naučila plavat. Je červnová sobota před letními prázdninami a dívám se za plot. Několik dětí skotačí v bazénu, kloužou se do vody, na baru obsluha čepuje pivo. Tenis a volejbal teď nikdo nehraje. V mých vzpomínkách byla Lávka v létě vždycky plná místních, spousta dětí, plný bazén. Ve vedlejším kempu si cizinci užívají léto po svém. Sedí před karavany a čtou si. Takhle tam sedí celý týden. Lidé okolo mě pomalu prochází po cestičce, venčí své psy, ti si užívají přírodních vstupů do vody. Starší pár na vedlejší lavičce se do vody připravuje také.“

Dalším specifikem, který dokresluje rekreační potenciál zkoumané krajiny, je dopravní dostupnost a blízkost Prahy, zároveň omezená automobilová doprava přes Vrané. Veškerá automobilová doprava směrem proti proudu řeky (dále na Davli a Štěchovice) je vedena po druhém břehu Vltavy. Kvůli terénnímu ohraničení bude Vrané výstavbě významnější silniční komunikace velmi pravděpodobně ubráněno a zachová si tím svůj specifický ráz do velké míry neprůjezdné oblasti. I tak ale automobilová doprava směrem do Vraného výrazně stoupá. A to především kvůli pokračující rezidenční suburbanizaci ve Vraném a okolí, ale také přestavbě chat na možnost celoročního obývání nebo přímo trvalého bydlení. Vedle sílí automobilové dopravy se zvyšují i nároky na veřejnou dopravu

a rychlé spojení s Prahou, které je i přes její blízkost často kritizované. V ranní a odpolední špičce jezdí vlakové spoje do Prahy každých 30 minut. Většina běžných spojů jezdí po hodině, o víkendu a svátcích se pak interval protahuje až na dvě hodiny. Cesta z Vraného nad Vltavou trvá do finální stanice Praha hlavní nádraží 35 minut. Jako další spojení do Prahy mohou obyvatelé využít bezmotorového přívozu do protilehlých Strnad a autobusové dopravy ze zastávky Jíloviště, výzkumný ústav směrem na Smíchovské nádraží. Doba cesty trvá dle jízdního řádu 20 minut. Skutečnost je však vlivem kolon na silnici často odlišná. Dalším spojením s Prahou je již zmíněná cyklostezka A2.

Mezi další výrazná specifika krajiny Vraného patří průmyslový charakter, který obec získala se stavbou papírenské továrny. Kvůli/díky papírně má dodneška Vrané charakter ne úplně klasické vesnice, ale historicky se do ní promítaly průmyslové urbánní struktury. Rozvoj obce, který papírna odstartovala a který pokračoval výstavbou železniční tratě a přehrady, měnil Vrané a Skochovice v oblasti výstavby nejen bytových domů, ale také vznikala výstavba rodinných vil nad přehradou, čímž docházelo k propojování Skochovic a Vraného. Na fotografiích v textu různorodost urbánních struktur dokládám v rámci vlastního pozorování a vizuální dokumentace.

„Při procházení oblasti Skochovic si všímám, že kromě objektů s rurálním rázem, průmyslovým charakterem, dále rekreačních chat a rodinných domů zde vyrůstaly také vily. Ve Skochovicích se všechny tyto struktury navzájem mísí. Z některých chat se postupně stávají domy. Čím dále jdu, tím je krajina klidnější a dominují jí ještě chaty.“

Průmyslový charakter obce a stavba železniční tratě, která ve Vraném vytvořila v některých částech doslova fyzickou hranici, se podepsaly na podobě současných veřejných prostor (nejen) v historickém jádru obce. Vrané je oproti jiným vesnicím či okolním

suburbiím, které navazují na historickou zástavbu, specifické také tím, že zde chybí náves či náměstí. Kvůli postupnému rozšiřování Vraného potřebám tehdejšího průmyslu a vlivem následné rezidenční suburbanizace nebylo centrum obce v jeho historické zástavbě nikdy významně vybudováno. Současné centrum obce křižuje železnice, která dříve představovala velmi důležitý dopravní uzel, připojený na místní papírny. Její důležitost však s popularitou automobilismu slábla. Drážní pozemky na jedné straně a papírenské pozemky na straně druhé ohraničují možnosti výstavby jasného centra s návší či náměstím, které v nynější době křižuje také druhá významná dopravní tepna – silnice do Prahy. V tomto historicky vzniklém „centru“ se současně spojuje silnice vedoucí ze Skochovic se silnicemi, které za tratí vedou z horní části Vraného a ze Zvole.

*„Jsou letní prázdniny a
pozoruji místní centrum. Je to
spíše dopravní tepna a
křižovatka než opravdické
centrum. Všední prázdninové
ráno je o poznání klidnější.
Sedím na lavičce a miji mě pár
osob, které směřují na vlak.
Auta směrem na Prahu
projíždí. Z Rajčuru někdo
vychází a jde směrem k poště a
vietnamskému obchodu. Pošta
bude asi ještě zavřená. Šraňky
cinkají a vlaky se ve Vraném
míjí, jeden přijíždí a další
odjíždí. U bankomatu před
Základní uměleckou školou
zastaví na blikáčky auto.
Osoba po výběru ihned zase
odjíždí.“*

Zároveň je Vrané specifické také tím, že v rámci současné podoby a způsobu, kterým se obě historické osady rozrůstaly, jsou historické urbánní struktury víceméně zachovalé a původní zástavba nemusela nijak výrazně ustupovat té nové, rezidenční. S ohledem na nevyužitý potenciál, který představuje papírenský komplex, se však tato skutečnost může změnit. Do zbylých charakteristických a historických objektů, které jsem ještě nepředstavila, dále řadím budovu hasičské zbrojnice ve Skochovicích, areál Kostela svatého Jiří včetně nyní nově opravené fary a budovy staré školy, dále pak budovu sokolovny či železniční most

ve Skochovicích. Výše vykreslené charakteristické stavby vyzdvihuje i *Územní plán Vraného nad Vltavou* (2020: 4) jako „*hodnoty území*“.

Postupné rozrůstání a vzájemné propojení obou historických osad Skochovice a Vrané se propsalo i do podoby obce co se týče koherence celého území. Některé části jsou odděleny přímo fyzicky, u jiných toto prostorové odlišení vzniká spíše na základě jiného charakteru a odlišnosti urbánních struktur. Zcela okrajovým územím je část sousedící s Novou Březovou, kterou jsem již vykreslovala v kapitole zabývajícím se terénem. Stejně tak jsou buď prostorově nebo mentálně oddělené oblasti původně chatové zástavby, do kterých postupně proniká charakter nové rezidenční zástavby. Oddělené části vznikají také jako slepé ulice jdoucí do údolí kopců nebo části, které se nacházejí za železnicí, která prostory různě odděluje. Oddělení vzniká také například u horní suburbánní výstavby kolem střediska nebo v oblasti kolem fotbalového hřiště, kde jsou soustředěny bytové domy. Tato oblast je oddělená z jedné strany papírenskými pozemky a z horní strany je ohraničena terénem, na jehož horizontu se nachází vlakové nádraží. Oddělení prostoru vzniká i na základě charakteru bytové výstavby, které se zde objevuje historicky.

„Dnes jsem se rozhodla podívat do oblasti bytovek kolem fotbalového hřiště. Záhy opouštím hlavní cestu od přehrady a zacházím cestičkou mezi část, která se ocitá na pomezí komunitní zahrady a zahrádkářské kolonie. Je po šesté večerní hodině 4. května a drobné pozemky jsou prázdné, nikdo na nich zrovna nepracuje ani si neužívá popracovní doby. Možná je ještě brzy. Přístřešky pro trávení teplých letních večerů ale jako by byly připraveny na brzký příchod obyvatel ze starých i nových bytovek, aby si mohli užít malý kousek země, popovídat si s ostatními a pokládat maso na gril.“

„Pozoruji drobný pozemek s účelem zahrádkaření obyvatel některých z bytových domů nebo sdílených vil. Příroda se po zimě ještě probouzí, stromy jsou ještě holé. Pečlivě rozdělený prostor na jednotlivě vyznačené zahrádky je ohraničený plotem. V zadní části se nad svým kouskem země sklání starší pán a s viditelnou péčí se věnuje pravděpodobně nedávno zasazeným rostlinkám. Po chvíli si sedá na lavičku.“

Výše zmíněná specifika přiblížila v této podkapitole ráz krajiny Vraného nad Vltavou s ohledem na různé urbánní struktury, které zpřesňují obraz suburbie. Suburbanizační procesy se sice nejvíce zviditelňují v satelitech nebo satelitních částech obcí, věřím ale, že zaměřením se na mnohohrstevnatost nejenom urbánních struktur, ale samotné suburbánní krajiny, dokážeme na suburbanizace nazírat mnohem komplexněji.

Terén, historii a specifika krajiny suburbie shrnuji do následujících řádků představující celkový ráz krajiny Vraného nad Vltavou. Jedná se o prostředí, které se nachází v blízkosti Prahy, zároveň je ale historicky, geograficky a geomorfologicky částečně odděleným světem, na jehož území lze sledovat rozdílné urbánní struktury, sdružující se často v jednotlivých částech obce. Podobu a charakter Vraného nad Vltavou je proto nutné vnímat s ohledem na rurální, průmyslové a suburbánní období, které se společně promítaly a promítají do jeho současné podoby. Průmyslové období je pak pro historii Vraného stěžejní, neboť odstartovalo rozvoj celé obce. Zkoumané suburbium jako propojení všech tří historických složek má charakteristický krajinný ráz, daný řekou Vltavou a reliéfem krajiny, a rekreační potenciál, který z krajinného rázu vyplývá. Potenciál je i na úrovni veřejného prostoru, který je nejvíce zviditelněn absencí centra, odděleností jednotlivých částí suburbia a historicky daným rozrůstáním obce.

3.2 Reprezentace krajiny Vraného

Předmětem druhé kapitoly analytické části práce je představení reprezentací zkoumané krajiny. Tuto kapitolu vnímám jako stěžejní, neboť stejně jako je krajina mnohvrstevnatá, jsou mnohvrstevnaté i způsoby, kterým se k ní lidé vztahují a kterým prožívají své místo v procesu suburbanizace. Zatímco Vrané nad Vltavou je jako územní jednotka definovaná poměrně jasně, chápání této krajiny a vztahování se k ní činí hlavní rozdíly mezi představami informátorů, čím tato krajina je v současné době, jak by měla vypadat a být využívána, a jaký by měl být její budoucí rozvoj. Aktéři tak činí na základě různého kontextu, pro jehož vykreslení jsem v metodologické části jednotlivé výzkumné partnery krátce představila. A to především z hlediska času (jak dlouho obývají krajinu Vraného), prostoru (jak tento prostor obývají – v jaké části a v jakém typu zástavby) a důvodu/kontextu usazení ve Vraném.

Čím tato krajina je a čím se stává v kontaktu s okolními krajinami? Čím je charakteristická a specifická? Jak se pohybuje na hranici vesnice a města a jak se tato v běžné představě zakořeněná dualita stírá či zvýznamňuje v krajině Vraného nad Vltavou? Podobné, obecně laděné otázky na povahu krajiny jsem pokládala informátorům hned začátkem výzkumných rozhovorů a jejich reprezentacemi začínám i v následující podkapitole.

3.2.1. Vrané jako suburbánní krajina

„Já bych definovala Vraný jako městys. Ať už sociálním vybavením, ať už počtem obyvatel. Máte tady školu, máte taky školku, máte tady krámy, bankomat. To, že tady máte vesnický zábavy nebo že to byla dřív vesnice, to byla dřív vesnice, ale už jenom k tomu charakteru, že je to blízko Prahy, tak to za mě vesnice už není.“ (paní Gabriela vykresluje povahu Vraného)

Čím je krajina Vraného nad Vltavou v představě jejích obyvatel? Pojmy jako vesnice, vesnický, venkov, venkovský a na druhé straně město či městský jsou součástí běžného slovníku referování o Vraném a zasazováním ho do širšího kontextu nejenom okolních krajín jako Praha, Jarov, Zvole, Březová, ale zároveň krajín, ke kterým se sociální aktéři vymezují prostřednictvím vlastní žité zkušenosti. Zrovna tak v rozhovoru činila paní Gabriela, která charakter Vraného vztahuje nejenom k Praze, současně i ke krajině, kde vyrůstala a která je pro její současné chápání Vraného nad Vltavou stěžejní.

Obyvatelé krajinu jednak reprezentují s ohledem na její materiální stránku jako přírodu, která je opakem města. Zmiňují blízkost lesa, pole, řeku Vltavu a skály, které Vrané specificky ohraničují. Přes některé městské prvky, které se v průběhu historie do podoby Vraného propsaly, tato krajina charakter města nemá v žádné z reprezentací. Některé struktury městského typu jsou však rozesety v celém prostoru, čímž přidávají do podoby Vraného pouze specifikou vrstvu. V otázce „co dělá Vrané Vraným“ zmiňují obyvatelé především okolní přírodu, kostelík a starou zástavbu, přehradu, železnici a papírnu. Obyvatelé Vrané reprezentují právě s ohledem na různé urbánní struktury, do kterých se promítají tři historická období, ve kterých se rurální oblast měnila v průmyslovou a následně oblast přetvářenou suburbanizačními procesy v podobě výstavby především rodinných domů. Krajina tak na poměrně malém území sdružuje části, které mají velmi odlišný charakter. Zatímco horní výstavba nabývá charakteru satelitu a ve starých jádrech můžeme rozeznat průmyslový charakter a typicky vesnická stavení, v několika místech nalézáme také oblasti chatové, vilové nebo bytové výstavby.

Na oficiální úrovni je Vrané nad Vltavou především obcí, a tak je také reprezentováno v oblasti obecních aktivit, místních spolků a iniciativ. Samotný pojem *obec* jako územně samosprávný celek se ve výpovědích obyvatel neobjevuje. Všichni obyvatelé

se ke krajině Vraného nad Vltavou vztahují prostřednictvím názvu obce, v hovorech skloňovaném jako Vrané, Vraný a v krátké variantě „ve Vraným“, v případě obyvatel Skochovic pak ještě k této územní části. Vymezení krajiny Vraného automaticky probíhá v souvislosti s katastrálním územím obce a velmi blízkým okolím, které je na Vrané napojeno. Část aktérů jej reprezentuje podle počtu obyvatel a jejich nárůstu v poslední době především kolem zdravotního střediska, kde bývalo pole. V jejich reprezentacích je právě tato oblast vnímána jako ta, která znemožňuje Vrané pojímat jako vesnici, přestože o něm někteří tak automaticky na začátky promluvy hovořili. Z přiblížených prostorových struktur v předchozí kapitole je zřejmé, že se nejedná pouze o tento prostor, který Vranému upírá charakter vesnice. Přesto větší část sociálních aktérů o Vraném smýšlí jako o vesnici i nyní. Děje se tak na základě porovnávání charakteru Vraného oproti jiným krajinám, převážně Praze. Pan Matěj a pan Karel mezi vykreslením Vraného jako vesnice velmi rychle přecházejí v reprezentaci Vraného jako něco mezi vesnicí a městem. Tento vnitřní rozpor nejlépe ilustrují výpovědi pana Karla:

„Je to určitě to umístění, počet obyvatel a taky selekce těch obyvatel a těch věcí, co se tady dějí (co dělají Vrané vesnici – pozn. autorky). K vesnici patří fotbal, hasičárna, patří k tomu další hospody.“

„No možná celkově to Vraný, tím, že vlastně je 5 kilometrů od Prahy, tak není ani takovou tou typickou vesnici a možná tak ani historicky nebylo nikdy a zároveň není ani městem, je to takové předměstí Prahy.“

V souvislosti s reprezentacemi povahy Vraného nad Vltavou často zaznívají odkazy na městys jako typ obce, který mnohem lépe vykresluje situaci propojování vesnického a městského charakteru, počtu obyvatel³⁸ blížícím se k velikosti města a blízkosti Prahy. Vrané ani Skochovice historicky tento status s právem pořádat týdenní a dobytčí trhy však neměly. Jako prostor sevřený okolním terénem nepředstavoval spádovou oblast pro okolní sídla, ale vyvíjel se až později s ohledem na průmyslové aktivity, které byly motorem většího propojení s Prahou a okolními obcemi. Pro paní Nelu, která se do oblasti Skochovic přistěhovala a má osobní zkušenost s městysem, je Vrané vesnicí jednak proto, že status

³⁸ Počet obyvatel obce je v době provádění výzkumu 2 663 (Český statistický úřad 2021).

městysse nemá a současně dle ní rozhodně nenabývá kvality služeb, které jsou nedílnou součástí městysse a které ji zde chybí:

„Je to vesnice, co jiného. Status městysse to nemá, to jsem vyrostla v městysi, to mělo status někdy ze středověku a mně ani nepřijde, že by se někdo snažil to pozvednout na ten městys. Nevím teda, jak je to, pokud jde o finance, jestli městys má nárok třeba na víc, ale prostě vesnice má vždycky trochu i blbou konotaci, prostě vesničan, balík vesnický. Já si myslím, že by to mohlo pozvednout i takovou tu hrdost lidí na to místo, kde se narodili, kde žijí a že by se třeba někdo víc snažil, aby to jako městys opravdu vypadalo, a ne jako vesnice. Taky městys, tam člověk už počítá, že tam budou nějaké obchody a vybavenost. ... Ne, že by mi to vadilo, že bydlím na vesnici, ale že by to prospělo té komunitě.“

V prostoru obce se však v době provádění výzkumu nachází základní škola spádová i pro okolní obce, mateřská škola, základní umělecká škola, zdravotní středisko, lékárna,³⁹ sokolovna, fotbalové hřiště, knihovna, pošta, devět občerstvovacích podniků, drogerie, dva obchody s potravinami, stánek s pečivem, květinářství či nově postavený box pro vyzvedávání zásilek. Představa chybějících služeb je zapříčiněna absencí centra, které by na jednom místě většinu služeb sdružovalo. Přestože obyvatelé centrum v prostorách Vraného rozeznávají a v jeho bezprostřední blízkosti nalezneme především základní uměleckou školu, stánek s pečivem, obchod a poštu, kvůli historickému vývoji obce tyto služby neohraničují samotné náměstí či náves. Centrum představuje spíše dopravní uzel, kdy jej protínají nejdůležitější komunikace v obci – spojující se silnice směrem na Prahu a železniční trať.

Vrané je v reprezentacích často vykreslováno jako krajina, ve které koexistují venkovské a městské charakteristiky, které zesložitují jednoznačně určit, čím je daná krajina. Kategorie město a vesnice/venkov, jakkoliv se v příměstské krajině v určitých případech stírají a v jiných naopak zvýznamňují, nejsou kromě jednotlivých architektonických prvků sdružených ve specifických prostorových strukturách ohraničeny jasně vymezenými prvky, podle kterých se dá odlišit, co ještě je a co již není vesnice. Pan Matěj nebo pan Karel volně přecházejí mezi těmito kategoriemi v různých kontextech. V kontextu sociálních vztahů, služeb, veřejných prostor se jedná spíše o vesnici, v případě

³⁹ Lékárna jako součást zdravotního střediska byla v průběhu výzkumu obnovena po jejím nedávném zavření.

prostorové struktury obce, její polohy a velikosti vesnická představa spíše mizí. Představa Vraného jako vesnice, nevesnice, suburbie s historickou architekturou nebo bez ní je tak neustále vyjednávána v každodenních interakcích s ohledem na pokračující procesy suburbanizace, které toto vnímání významně ovlivňují. Někteří obyvatelé, jako například paní Vlasta, si představu vesnice stále poměrně pevně drží. A to především na základě znalosti sociálních vazeb, sdílené kultury a historie, ale také přírodních prvků jako opozit vůči městu:

„Ty vazby, znalost vztahů, ty kořeny rodin, co tu žijí dlouho. Chybí anonymita města, kde se lidi tolik neznají (nebo nevím, nakolik se lidi znají v menších městech), tady je ta společná historie, kultura, naši předci, naše obecní akce, máme v okolí příbuzné, byli jsme sem zasazeni, nevybrali jsme si to. Známe se, zdravíme se, potkáváme se. Ten venkov, lesy, příroda, pole, statek, absence těch městských požitků, kin, obchodáků, to podle mě dělá Vrané vesnici.“

S ohledem na velmi různorodé reprezentace krajiny Vraného ji označuji jako krajinu suburbánní, neboť nabývá charakteristik nejednoznačnosti, které se objevují jak mezi obyvateli, tak i v reprezentacích jednotlivých výzkumných partnerů. Pojem suburbánní krajina v sobě spojuje tuto liminalitu, kdy se nejedná ani o město, ani o venkov. V následujících kapitolách, které začínají přízviskem „suburbánní krajina“, budu dále přibližovat reprezentace krajiny s ohledem na hranici mezi venkovem a městem a jak se představy Vraného dále promítají například do vnímání budoucího rozvoje – v oblasti výstavby nových rezidenčních domů, ale i spravování veřejných prostor.

3.2.2 Suburbánní krajina propojením a odlišením dvou světů

„Vrané pro mě znamená furt hrozně moc, je tady furt hezky, furt hezká příroda, ale už se sem člověk nevrací s takovým nadšením a tolik si neoddechne, když člověk přijede domů, jako tomu bývalo dřív. Já jsem vždycky říkal, že na Zbraslavi přejedu Vltavu a spadne ze mě všechn ten stres, všechno to napětí, který člověk zažívá ten den v té práci, tak to už nemám. Taky je to tím, že bydlím a pracuji tady. Spíš je to ale těmi lidmi.“ (pan Hynek vykresluje dříve vnímanou hranici krajiny Vraného)

Reprezentace nejednoznačnosti suburbánního prostoru jsem vykreslila v předchozí podkapitole prostřednictvím různého způsobu vztahování se k Vranému. Tato nejasnost se dle Galčanové (2013: 12) objevuje v geografickém umístění suburbia jako *liminálního místa* na hranici dvou různých světů, obsažených v kategoriích město a venkov. Z rozhovoru s panem Hynkem lze vysledovat, kde se tato hranice v krajině Vraného, pojímané mnohem více komplexně než na základě katastrálního území, zvyznamňuje a kde pro něj dříve k tomuto oddělení docházelo. Tuto hranici můžeme rozpoznat také až na samotném začátku Vraného nebo jím chápat vlakové nádraží jako způsob, kterým jsou oba tyto světy propojeny. V tomto ohledu i u dalších aktérů představuje krajina Vraného klid, vznikající sepetím se specifickou přírodou, kdežto Praha symbolizuje spíše shon a spěch, patřící k realitě každodenního života zapředeného do pracovních povinností odehrávajících se primárně na jejím území. Vládní coronavirové restriktce tento pocit ještě více umocnily například u paní Vlasty, která současně Prahu vykresluje s ohledem na kulturní vyžití:

„Žiji na vesnici, kam patřím, mám kolem sebe krásnou přírodu, kterou jsem takhle nikdy nevnímala a radosti velkoměsta vůbec nepotřebuji, občas zajedu do kanceláře a vybavím si tam to nejnutnější, ale už se třesu, až se zase vrátím domů a budu se tady moc zhluboka nadechnout.“

Ve zkoumané krajině lze však spěch pozorovat jako součást dojíždění do Prahy právě za prací nebo do školy, převážně u středoškolských a vysokoškolských studentů. Podle prostorového chování obyvatel převážně v centru obce lze jednoduše odhadovat, za jak dlouho jede vlak do Prahy. Pohyb obyvatel se zvyšuje, ze všech směrů se rychlými kroky

blíží lidé k prostoru nádraží, aby stihli svůj pravidelný spoj. Opozdilci dobíhají, další totiž pojedou nejdříve za třicet minut. Proudící auta stejným směrem pravidelně zastavují šraňky a tvoří se kolona. A stejně jako obyvatelé ráno spěchají do Prahy autem, vlakem, nebo přívozem a autobusem, spěchají odpoledne zase zpátky. Často o pár tašek nákupu těžší.

Nejednoznačnost suburbánního prostoru spočívá také v časovém hledisku, kdy lze suburbánní krajinu vnímat jako nehotovou městskou krajinu, která bude v budoucnu pohlcena rozpináním města (Galčanová 2013: 12). Náznaky pojmání Vraného jako součásti pražské krajiny lze najít například v rozhovoru s paní Gabrielou, která jej vnímá na základě rozšiřování satelitu v horní části obce. Tendence rozšiřování Prahy jsou v reprezentacích znatelné, přesto Vrané nad Vltavou má především vůči Praze specifickou polohu, kdy představuje uzavřený prostor. Zatímco na jedné straně lze sledovat stále větší fyzické propojení s Prahou díky lepší dopravní dostupnosti než dříve, na druhé straně část aktérů Vrané vykresluje s ohledem na zpožděný vývoj obce, který často kritizují. Paní Nela jej komentuje následovně: *„Na to, že jsme v nejbohatším kraji České republiky, tak mi přijde, že jsme tady sto let za opicemi se vším.“* Představa zpožděného vývoje může být dána srovnáváním s okolními obcemi, především pak Dolními Břežany, které se za posledních deset let posunuly v Mikroregionu Dolnobřežanska nejvíce. Paní Helena tento zpožděný vývoj vnímá naopak jako součást vesnického rázu místní krajiny a odlišnosti městského světa od toho vesnického, které má své kouzlo:

„Zrovna ty vymoženosti, takový až moc, který nepatří úplně vyloženě k vesnici, to mi přijde, že prostě sem vyloženě přináší lidi, kteří netušili, co to znamená žít na vesnici. Netušili, že ta romantika je také spojená s trochou nepohodlí. Nic není zadarmo. A že když chci mít přírodu, tak se musím smířit s tím, že soused má slepice a kohout kokrhá a slepice trochu smrdí.“

Poslední charakteristikou dokreslující nejednoznačnost suburbánního prostoru je jeho pozice na kulturním okraji, kdy jej Galčanová (2013: 12) vykresluje jako ambivalenci mezi mediální reprezentací suburbia a skutečností, že obliba bydlení v zázemí měst roste. Tuto ambivalenci částečně ilustruje představa paní Gabriely, která se k satelitní části Vraného jako suburbia staví negativně. Ještě lépe však pro toto místo poslouží část rozhovoru s paní Nelou, která svou pozici coby přistěhovalé do nově postaveného rodinného

domu vidí odlišně od těch, kteří bydlí v horní části Vraného, kde se suburbanizační procesy nejvíce zviditelňují. V tomto smyslu vytváří hranici mezi dvěma světy uvnitř suburbia. Na druhé straně ale Vrané nad Vltavou představuje oblíbenou oblast výstavby a noví zájemci o kousek svého prostoru se potýkají s potížemi na straně nedostupnosti pozemků, případně domů a chat k prodeji, které se v průběhu roku objevují v řádu jednotek. Přesto zde ještě najdeme nezastavěné pozemky.

„Někteří lidé (myšleno obyvatelé satelitní části – pozn. autorky) nemají zájem se kamarádit s vesničany, že aby měli děti čerstvý vzduch, oni je všude vozí a bydlí tam v tom skanzenu. Ten kopec, to je ten novodobý skanzen. Tam mám pocit, že ti lidé, to je prostě izolované, kde oni se vůbec nezajímají. Ale na jednu stranu, protože oni tam také nic nemají. Tu lékárnu zavřeli. Co tam mají? Nic. Nic. Vždyť tam nic není. Jako satelit a je tam blbě krám.“

Ke krajině Vraného sociální aktéři často přistupují nejenom s ohledem na charakteristiky odlišující samotné město a venkov na základě určitých fyzických znaků, tyto kategorie jsou spíše zakořeněny hluboko v představách, propisujíc se současně do způsobu, kterým se žije ve městě a na vesnici a jací lidé se mají kde nacházet. Tyto představy se v poměrně jasné podobě objevily v rámci rozhovoru s paní Helenou, která městský a vesnický způsob života rozděluje na základě představy formálnosti a neformálnosti prostoru zvnitřněného do míst a sociálních vztahů. Vesnice v této promluvě působí jako jakýsi ideál, vycházející současně z představy vesnice dřívější:

„Já si užívám obě ty varianty – takovou tu vesnici jako z těch ladovských obrázků, takové novodobé ladovské obrázky, jak tam panímáma s pantátou bruslí, s těmi štuclemi. Tak my už nemáme ty štucle, ale člověk bruslí a potkává tam známé, spolužáky ze školy a děti tam na kousku hrají hokej, kluci a holky zkoušej piruety. A někdo si tam hned otevře krámek a prodává svažené víno, takže tenhle opravdu echt venkov. A pak si klidně vezmu brusle a jedu do Prahy na Kobru, kde uprostřed brusliště stojí správce s píšťalkou a všichni bruslíme doleva a pak pískne a všichni bruslíme doprava a hraje u toho hudba. A máte tam sofistikovaný občerstvení, a i vám tam nabrousí brusle, a i je vám tam pučí a je tam parkoviště s milionem aut. Já si užívám obě ty varianty, jak tu městskou, tak i tu venkovskou.“

Představa toho, že ve Vraném plyne život jinak než v Praze, si například pan Hynek přenáší představy na chování obyvatel, které se buď slučují či neslučují s venkovským stylem života, ačkoliv Vrané nyní již jako vesnici nevidí:

„Protože ti lidé (Pražáci – pozn. autorky) žijí ve stresu, v tom koloběhu, který je v tom velkoměstě a když přijedou na vesnici, tak Pražák vás nepozdraví, je furt rozjetý, rozhodí ho každá blbost, ať už na silnici nebo když se s ním potkáte. Ten člověk je výbušný, explozivní a chová se tak i ke svým blízkým sousedům, a tito lidi vám zničí to ovzduší. Já mám na to takovýto názor. Můžu to právě posoudit o to víc, že před nějakými 14-15 lety jsem byl také Pražák, prostě vidím ten kontrast a ten rozdíl toho života.“

„Starají se o každého ti lidé, ač byli zvyklí bydlet v Praze v bytě, kde by se neměli starat o nic, tak je to pak úplně pravý opak. Mně přijde, že ti lidé se v podstatě bojí, mají zahradu, mají něco většího, na co nejsou zvyklí a hrozně koukají kolem sebe. A najednou jim vadí, jestli pálíte listí, že máte popelnici támhle, že zaparkujete auto před jejich plotem, kde jste parkoval celý život.“

Sociální aktéři v průběhu svého života obývají tyto dva světy různými způsoby a hranice těchto světů se v různých životních obdobích ustanovují odlišně, stejně jako jsou představy o obou z nich postupně naplňovány specifickým významem. Zatímco nyní například paní Vlasta reprezentuje krajinu Vraného jako místo, kde si může oddechnout a opravdu žít, v období středoškolského a vysokoškolského života byla světem, který ji svazoval a kterým pohrdala. A to i z důvodu, kdy oba světy byly propojeny prostřednictvím vlakové dopravy, kdy spoje jezdily méně často než nyní. I v současné době je život ve Vraném spojen s čekáním na vlak, kontrolováním hodin a sledováním zpoždění. Také u paní Jitky se v nedávném období dojíždění na střední a vysokou školu oba světy střetávaly, což ovlivňovalo její smýšlení o krajině Vraného, která v porovnání s Prahou jako světem „*kde to žije*“ představovala spíše břemeno.

Na tomto místě jsem objasnila, jak suburbánní krajina v reprezentacích aktérů zviditelňuje dva odlišné světy – svět městský a svět vesnický, nakolik jej za vesnický někteří již nepovažují, i tak je tato krajina odlišným světem od krajiny reprezentované jako městské.

A to především v rovině představ, pocitů a symbolům, které si aktéři k oběma krajinám neustále vytváří. V další podkapitole vykreslím reprezentace výzkumných partnerů s ohledem na procesy suburbanizace.

3.2.3 Suburbánní krajina nevyhnutelným vývojem

„To bylo před 10 lety, kdy se vlastně úplně otevřela výstavba (ve Vraném – pozn. autorky). Tady v Březové je to omezené do dneška, nějakým způsobem. Ale ve Vraným se to otevřelo úplně, takže každý pozemek s chatou se prodal a dneska místo toho stojí z devadesáti procent nový dům. Bohužel takový je asi vývoj a nikdo to asi nezastaví. Praha není nafukovací, takže se bude rozrůstat furt.“ (pan Hynek komentuje výstavbu nových rodinných domů)

Trend rozšiřování hlavního města Prahy je znatelný i v reprezentacích krajiny Vraného nad Vltavou, kdy většina sociálních aktérů chápe zkoumanou krajinu jako cosi nestálého, co je předmětem neustálých a mnohdy nevyhnutelných změn, které mění povahu dosavadní krajiny a významy, které se k ní váží. Představa suburbánní krajiny ve výpovědích aktérů koresponduje se sociálně-antropologickým pojetí krajiny jako *prostorové dočasnosti* (Bender 2002). Historické proměny krajiny v souvislosti s novou výstavbou rodinných domů jsou reprezentovány jako „*skutečnost*“ a „*přirozený vývoj*“. Někteří sociální aktéři v průběhu svých výpovědí také reflektují limity bydlení v Praze a postupující trend přesouvání se za bydlením do okrajových oblastí Prahy jako ideálních lokalit rodinného života, přestože pojem suburbanizace v nich nijak více nefiguruje. Reprezentace suburbánní krajiny je u informátorů v tomto ohledu zasazena do širších urbanizačních, sociálních a demografických procesů, se kterými je příliv nových obyvatel spojen. V tomto ohledu přesun do vlastního bydlení, přestavba chaty nebo rozšíření rodinného domu na několikagenerační může být reakcí na zvyšující se ceny nájmu.

Krajina Vraného je tak často reprezentována s ohledem na suburbanizační procesy, který se zviditelnily na přelomu tisíciletí – v době, která představovala nové možnosti i z hlediska výstavby a nové domy zde začaly růst rychleji než předtím. Zatímco většina obyvatel má suburbanizaci spojenou právě s okolím zdravotního střediska, starší rezidenční výstavba se v jejich reprezentacích nijak zvlášť nevyskytuje. Přesto ji lze ve zkoumané krajině pozorovat ještě dříve před rokem 1989. Jak jsem přiblížila v předchozí kapitole analytické části práce, prostor obce historicky představoval potenciál pro rezidenční výstavbu, která zde odstartovala především v oblasti Skochovic po postavení vodního díla

Vrané. Na fotografii⁴⁰ z přelomu čtyřicátých a padesátých let vidíme, jak prostor zaplňován rodinnými domy v prostorech, které představovaly hospodářskou půdu. Důkazem, že suburbanizace není ve zkoumané krajině fenoménem pouze postsocialismu, může být i srovnání tří fotografií⁴¹ z let 1989, 2011 a 2017.

Rezidenční výstavba v podmínkách kapitalistické společnosti pokračovala tendencemi zaplňování Vraného, většinou v návaznosti na již vzniklou výstavbu nebo přeměnou a rozšířením původně chatových oblastí. Úplně nové oblasti výstavby jako typické satelity v tomto prostoru nevznikaly. Výstavba na přelomu tisíciletí v okolí zdravotního střediska se stala velkým zlomem ve vnímání rozšiřování zástavby, kdy se zaplnil prostor mezi ulicí Březovská, horní hranicí pole a ulicí Polní, která z pohledu výše zmíněných fotografií⁴² ohraničuje prostor z dolní a pravé strany. Dále pak výstavba probíhala opět pod hranicí pole v okolí ulice Sluneční a směrem ke statku v okolí ulice Na Kodlíči a směrem nahoru do ulic Akátová, Větrná a Nad Roklí nebo v oblastech Na Kole a U Ameriky. Jak starousedlíci komentují starší a postsocialistickou výstavbu rodinných domů, lze přiblížit na výpovědi paní Heleny:

„Do té doby, do roku 2000, si někdo něco sem tam postavil, ale nebylo to tak masivní. Asi když se prodala ta pole, jak je teď zdravotní středisko, tak s tím to začalo. Tam se začalo strašně moc stavět, pak se vlastně stavělo i tam Na Kole, že jo, jak se říká. Tak tam si spousta lidí přestavěla nejdřív chaty a pak se tam stavěly i úplně nové domy. A nejenom ve Vraném, ale i v okolí se ta zástavba šíleně rozšířila.“

Rozdílnost reprezentací rezidenční výstavby po roce 1989 od té starší lze vysvětlit jejím odlišným charakterem. Zatímco v období socialismu stavba rodinného domu představovala dlouhodobější proces, často s fyzickým úsilím celé rodiny, v následujícím období vyrůstaly nové rodinné domy mnohem rychleji. Možná ještě důležitější pro odlišnou reprezentaci historické a novodobé suburbanizace jsou její aktéři. Do roku 1989 nešlo převážně o „cizince“, kteří by do daného prostoru obce vstupovali zvenčí. Své domy si tu stavěli místní obyvatelé, jejich děti, případně další příbuzní, kteří s krajinou Vraného byli

⁴⁰ Viz příloha č. 10.

⁴¹ Viz příloha č. 5.

⁴² Viz příloha č. 5.

nějakým způsobem spjati. Na přelomu tisíciletí se do Vraného začali přesouvat primárně ti, kteří zde neměli žádné kořeny a Vrané si cíleně vybrali na základě charakteristik, které shledávali jako výhodné.

V současné době je nová rezidenční výstavba v prostoru pole omezena na základě referenda, ve kterém se obyvatelé vyjádřili negativně k možnosti otevření výstavby rodinných domů. Pole bylo v rámci územního plánu tehdy označeno jako orná půda, čímž bylo před další výstavbou ochráněno. Důvody pro vystavení této závory další výstavbě byly jednak kvůli chybějící infrastruktuře, jednak kvůli obecním kapacitám na úrovni služeb a občanské vybavenosti⁴³. Na základě rozhovorů s obyvateli lze také odhadovat, že důvody byly i na straně zachování původnějšího rázu obce a někdy také částečně negativní postoj vůči „náplavě“. I tak lze ale nynější stav dosavadních procesů suburbanizace v krajině Vraného nad Vltavou shledávat jako ten z povedenějších. Rezidenční výstavba je v prostoru historicky zakořeněna a namísto výstavby naprosto odděleného satelitu, jako například Černíky nebo Šmoulov, docházelo k jejímu propojení s již vzniklými strukturami. Přesto zde můžeme pozorovat chybějící komunikace především v podobě chodníků, v některých oblastech také silnic. Chodec je v tomto prostoru spíše druhořadý, a kromě zdravotního střediska s menším dětským hřištěm, které najde využití nejen mezi rodiči s dětmi, ale i adolescenty, zde kvalitní veřejné prostory vybudovány nebyly. Případné rozšiřování výstavby na úkor pole musí být proto podle některých obyvatel více koncepční – vytvořit chodníky, hřiště, obchody nebo menší kulturní prostory, kolem kterých by případné nové rodinné domy vznikaly.

K rozšiřování výstavby na zbytku polí se nestaví negativně jen starousedlíci, jak bychom očekávali, ale také někteří, kteří si před několika lety sami začali stavět rodinný dům v jedné z nově rozšířených satelitních částí obce. Kromě praktických důvodů nedostačujících obecních kapacit a chybějící infrastruktury pan Karel vykresluje spíše situaci, kdy by si Vrané mělo ponechat zbytek charakteristického rázu a zůstat oddělenou krajinou, ve které je zachována příroda:

„Kdyby bylo znova referendum, tak hlasuji proti. I kdyby tady všechno to ostatní bylo, tak hlasuji znova proti. Protože to už pak hraničí s tím, že se to propojí nejenom s Prahou, ale na druhé straně s dalšími vesnicemi. Myslím si, že je to strop. Všude ve světě

⁴³ Tuto část doplňuji o informace získané v průběhu rozhovoru s jedním ze zastupitelů obce.

se to takhle dělá, že se zachovává příroda, pole, jenom u nás se v okolí Prahy a v okolí měst pole prodávají a staví se tam filiálky zahraničních firem. Naopak bych podporoval, když už tak zemědělství, co tady v okolí bývalo. A zástavbu už bych omezil, to už v žádném případě.“

Nárůst počtu obyvatel se netýká jen rezidenční výstavby v horní části obce, která symbolizuje novou výstavbu ve Vraném. Budoucí vývoj se týká i možné výstavby bytů, které v současné době nalezneme převážně v dolní části Vraného u fotbalového hřiště. Menší třípodlažní bytové domy se zde nacházejí historicky, nové dva pak přibyly v posledních letech. Jedním z plánovaných projektů v prostorách obce, který se však delší dobu vlivem složité komunikace mezi obcí a vlastníkem nijak nevyvíjí, je výstavba bytů v bývalém papírenském komplexu, který současnou dolní bytovou výstavbu obklopuje. Papírna sestávající se z několika stále stojících objektů představuje v reprezentacích obyvatel důležitou dominantu Vraného, neboť zviditelňuje nejvýznamnější historickou vrstvu obce a její zašlou slávu soustředěnou kolem úspěšného podniku exportující papír do celého světa. Na druhou stranu je negativně reprezentován její neutěšený stav a současný způsob využívání drahocenného prostoru v centrální části obce. Přestože se v papírně nachází různé menší podniky, kvůli nedostatečnému využívání některých objektů a jejich chátrání nabývá charakteru brownfieldu. S ohledem na důležitost papírny jako historického odkazu by se dle některých obyvatel měl tento průmyslový charakter promítnout do podoby její regenerace, jak níže zmiňuje pan Karel. Například podle pana Rudolfa plánovaná výstavba bytů povede ke zvýšení dopravy, kterou již nyní reprezentuje v centru jako kritickou.

„Ta vesnice by měla držet nějaký ten historický ráz, který měla nastavený. ... Co by mě trápilo by byly ty papírny, i když původně se to vlastně těmi Italům prodávalo s tím, že se tam udělají byty. Tady bych byl pro, byty ano, ale zachovat to, jak vypadají ty papírny. To je pro mě nějaký historický odkaz ve Vraném. Představa, že se to zbourá a udělá se tam nějaká moderna, tak to by se mi asi nelíbilo.“

Tuto podkapitolu lze shrnout slovy, že krajina Vraného je reprezentována s ohledem na potenciál, který představuje jako rezidenční lokalita v blízkosti Prahy. Tento potenciál představovala i historicky, byť si tuto skutečnost řada obyvatel neuvědomuje a k rozrůstání

výstavby se staví často negativně, převážně na základě zkušenosti s procesy suburbanizace v okolí zdravotního střediska na přelomu tisíciletí. Tento potenciál je obyvateli do budoucna vnímán různě. Někteří se k němu staví velmi kriticky, jiní se rozšiřování zástavby v krajině nebrání, pokud bude obec na výstavbu připravena a bude ji řešit koncepčně. Stejně tak pokud regenerace papírenského komplexu podstatně nezhorší dopravní situaci a nepřetrhne historický odkaz, který papírna představuje. V následující podkapitole potenciál výstavby zasadím do kontextu již vzniklé místní výstavby, její podoby a kvality veřejných prostor.

3.2.4 Suburbánní krajina výstavbou a veřejnými prostory

„Libí se mi to staré centrum tam kolem té Staré školy. Ty domy některé jsou zajímavé, když si to člověk prochází, takové nešťastné je to právě v tom centru té obce, že tam chybí nějaká příjemná místa k bytí. Tam ty květináče mi přijdou dost otřesné, zoufalé. Přijde mi to takové smutné, protože tam by to mělo potenciál a vím, že se to několikrát řešilo, ale není to dotažené. To dětské hřiště u Rajčuru je dost zoufalé. Dneska tam na mě pokřikoval nějaký kluk, jinak je to prázdné.“ (pan Rudolf reprezentuje architektonickou podobu a veřejné prostory Vraného)

Do architektonické podoby Vraného se propisují jednotlivé historické vrstvy, čímž se zde architektura představující určité hodnoty, objevuje spíše jako jednotlivé útržky v rámci dobře rozpoznatelných jader obou historických osad, prostor industrializace, rekreace a suburbanizace v současné a historické podobě, která zahrnovala také prvorepublikové vily. Podobně v reprezentacích informátorů nevystupuje architektonická podoba Vraného úplně jasně a jednotně k charakteru celé krajiny, která je spjata spíše s kvalitami okolní přírody nežli výstavby jako takové. Aktéři tak nejvíce rozlišují historickou zástavbu a architekturu od novější rezidenční. Tato představa koresponduje s linií spodní a horní části obce, která je mezi všemi obyvateli hluboce zakořeněna. Celkově historická zástavba je v reprezentacích aktérů vyzdvihována, neboť konstruuje specifickou povahu krajiny, jako protiváha k rozrůstající se satelitní části obce. Některé zajímavé objekty především suburbánní historické výstavby, jako například elektrárenský komplex se správními budovami od architekta Kamila Roškota nebo jiné vilové části, jsou však mezi obyvateli opomíjeny.

Jako dominanty Vraného jsou nejvíce zmiňovány Kostel svatého Jiří, sokolovna či statek, ke kterým se aktéři vztahují pozitivně, neboť jsou v současné době opravené a zachovalé. Historická zástavba jednotlivých domů a stavení v oblasti původní osady Vrané, tedy především podél silnice z Prahy jdoucí kolem papírny, je reprezentována jako „neopravená“ a „ošklivá“. Samotný komplex papírenské továrny je všemi aktéry reprezentován jako „neutěšený“, „smutný“, „nevyužitý potenciál“, který postupně chátrá a který představuje hlavně mezi starousedlíky velmi citlivé téma. Jak uvádí paní Zita:

„Bylo toho škoda, když jsem tam dělala ještě, byly tam kanceláře a ty stroje na výrobu papíru. To se vlastně všechno zničilo nebo odvezlo. Vůbec nevím, kde to je. Lidi byli propuštěni. Pak to vzali nějací Italové a zase nic. Nic tam není. Jenom se tam udělala nějaká výstava.“

Oproti historickým objektům a dominantám jsou pak reprezentace architektonické podoby satelitní části obce ambivalentní, založeny na různé míře akceptace různorodosti domů a svobody vytvořit si jej „*podle svého gusta*“, jak popisuje pan Karel. Přestože podoba jednotlivých rodinných domů oproti historické zástavbě nedotváří jednotný charakter obce, není zde ani mnoho novostaveb ve stylu například podnikatelského baroka⁴⁴, které by v daném prostoru viditelně vyčnívaly. Na druhé straně ani ulice obklopené z obou stran jedním a tím samým domem, nejsou případem zdejší nové suburbánní výstavby. Zároveň se v daném prostoru podařilo novou výstavbu poměrně dobře zasadit do krajiny, čímž se nevytvořila úplně segregovaná oblast, kterou satelity jinak často představují. Paní Helena rostoucí satelitní část v průběhu výstavby kolem roku 2000 sledovala se zájmem a ze zvědavosti, jako někteří další obyvatelé. Postupem času si na ni zvykli i další starousedlíci.

„Spíš některé ty domy, ty novostavby, zrovna nad tím jsme žasli, ale ono tomu člověk rozumí, že po té revoluci si všichni chtěli postavit krásný nový dům. ... Některé stavby jsou krásné, vkusné a pěkné, některé jsou takové, že si člověk říká bože. Takže to tenkrát jsme s takovým zájmem sledovali, my jako místní, co tu vyrostlo a nad některými věcmi jsme opravdu kroutili hlavou.“

S architektonickou podobou a urbánní strukturou souvisí také veřejný prostor, který v této práci pojmám jako prostranství, kam mají všichni lidé ze zákona volný přístup (Atkinson 2003: 1830). Právě existence a kvalita veřejných prostor byla jedním z důležitých témat, na které jsem se při pohybu v terénu a v rámci výzkumných rozhovorů zaměřila. Současně jsem totiž s hlavními cíli práce zamýšlela konfrontovat má zjištění s převládající

⁴⁴ Termín podnikatelské baroko s pejorativním zabarvením označuje stavební styl rozšířený na území České republiky v 90. letech 20. století. Mezi jeho hlavní charakteristiky patří nevкус a okázalost. (Suburbanizace.cz 2021)

představou suburbie coby prostoru s chybějícími, málo plánovanými a nekvalitními veřejnými prostory, kterou nejvíce razí v českém prostředí architekt Pavel Hnilička (2005).

Vzhledem k historickému vývoji a postupnému rozrůstání zástavby do prostoru, současně s prorůstáním okrajových částí Vraného do jednoho celku, nelze na území obce sledovat příliš plánované prostorové struktury, které by zohledňovaly koncepci veřejného prostoru. Možná proto a současně i k specifickým okolní přírody jsou veřejné prostory vnímány často jako příroda s jejím rekreačním potenciálem. Veřejné prostory na úrovni zástavby vznikaly spíše nezávisle na sobě, což stěžuje situaci revitalizace prostor s ohledem na výstavbu centra obce, které je u valné většiny informátorů značným nedostatkem. Celé obci totiž chybí oficiálně komunikované, viditelné a rozlišitelné náměstí nebo náves, které by tvořilo jasné centrum obce se službami, zároveň by sloužilo jako důležité místo k setkávání se a ke kulturním akcím, které se teď odehrávají v rámci několika různých prostorů.

Přestože takové místo obyvatelé rozeznávají v rámci historických a urbánních specifík Vraného, jde spíše o vzájemně uznaný prostor, který historicky vykrytalizoval a který se zároveň historicky lehce přesouval. V současné době lze na území obce rozlišit více takových prostor, které následují rozdělení obce na několik menších územních celků. První historická centra obou osad se nacházela v historické zástavbě, v rámci Skochovic šlo o prostor kolem hasičské zbrojnice (tento prostor tak dodnes funguje), ve Vraném pak představovalo centrum obce rynek pod kostelem, naproti papírně. Jarní masopust začíná právě na vranském rynku a končí u hasičské zbrojnice ve Skochovicích. V průběhu se ale ve Vraném centrum přesunulo směrem k vlakovému nádraží, přilehlému činžovnímu domu a nejfrekventovanější křižovatce, kde se pravidelně koná rozsvěcení vánoční stromečku v přilehlém parku a párkrát do roka komorní farmářské trhy. Pan Matěj tento prostor dokonce nazývá náměstím: „*Všichni vědí, že když se řekne u hodin, že je to naše náměstí. Je to největší náměstí, máme tam nádraží a autobusovou zastávku. Takových plácků tady máme docela dost.*“ Oproti tomu paní Zita se k němu vztahuje spíše prostřednictvím lípy a křížku, který zde roku 1884 nechala postavit rodina Haaseova.

V prostorech vzájemně uznaného centra se sice nachází park s lavičkami, sousedící s hranicí papírny a bytovým domem Rajčur, důvodem jeho nevyužívání a současně důsledkem jeho nevyužívání je skutečnost, že jeho jedinými návštěvníky jsou převážně

bezdomovci. Dále jsou v okolí drážních pozemků kolem chodníku, za zbytky betonových základů plotu, vystavěny také lavičky s květináči, přesto tento prostor jako náves či náměstí nefunguje, jak popisuje v úvodní části pan Rudolf. A to ani přes postupnou drobnější revitalizaci v okolí drážních pozemků jako opravy nádražní budovy a restaurace v roce 2006, následovaných zbouráním stavebního území u šraněk a vytvořením pískové cestičky s lavičkami. V posledním roce v tomto prostoru přibýlo nové autobusové nádraží a došlo k opravě fasády bytového domu Rajčur. Určité změny na úrovni zvelebování prostoru je tedy možné sledovat a oproti historickému stavu se centrum viditelně proměňuje. Protože se však nejedná se o místo, kde by obyvatelé chtěli nějak více a cíleně trávit čas, vnímají jej spíše jako „*degradující*“ a „*zoufalý*“. Zároveň zde není moc čím strávený čas zaplnit, neboť se zde nenachází podniky jako například cukrárna, kavárna, hospoda apod. V blízkosti je obchod, pošta, stánek s pečivem a Základní umělecká škola. Například paní Nela po srovnání s revitalizovaným prostorem ve Skochovicích představu centra kolem nádraží a bytového domu Rajčur lehce přehodnocuje:

„Centrum není, centrum je totální absence centra, vždyť tam ani není kde si sednout, tak tam v dáli u té dráhy, ale to zas je zřejmě pozemek drah, tam kde to zazelenili, tam asi nic dělat nemůžou, ale je pravda, že ty stromky, co vysadili, ty prosperují. Tady (ve Skochovicích – pozn. autorky) nám udělali takový parčíček, jak se jde k vlaku a půl stromů chcíplo, co tam vysadili, protože je nikdo nepřišel zalít. Je tam totální džungle, protože to posekají jednou za rok. To, co vidí z úřadu, to vypadá hezky, to, co je tady, je zase o level níž.“

Paní Helena současnou podobu hodnotí ze všech komunikačních partnerů nejpozitivněji, protože si vcelku jasně vybavila, jak daný prostor vypadal v minulosti: „*Ale třeba teďka ta náves, ona je to jedna velká křižovatka, jak jsou ty hodiny, tak teď je to tam krásný. Já si pamatuji, že tam byly uhelné sklady, byla tam váha a jak je ten park, tak byly hromady uhlí, to bylo skladiště uhlí.*“ Kromě tohoto prostoru pak také reprezentace veřejného prostoru směřovaly k absenci dětských hřišť a parků. Největší hřiště s venkovní posilovnou a ping-pongovým stolem se nachází pod budovou nové školy. Další menší hřiště se nachází u bytového domu Rajčur, u zdravotního střediska a nově u staré školy. Dříve bývalo také ve Skochovicích, ale jak vykresluje paní Nela: „*Jsme tady prostě druhořadý,*

bylo hřiště u hasičárny, to rozmontovali, že není bezpečné a nic jiného tam nedali ... děti vůbec nemají kam jít.“

Důležitý prvek, který se v rámci reprezentací veřejného prostoru často objevoval, je špatná kvalita komunikací. Silnice a chodníky jsou v některých částech Vraného v ne příliš udržovaném stavu, na což si většina informátorů v rozhovorech stěžuje. V různých částech obce pak komunikace chybí úplně. V některých případech je problémem vlastnictví, to se týká především všech obyvatel bytových domů kolem fotbalového hřiště. Cesta směrem na nádraží přes papírenské pozemky a kolem bytového domu Rajčur je jedna z nejhorších v obci. Jedinou alternativou je zdlouhavější cesta kolem řeky směrem k přehradě a tam po silniční komunikaci směrem k nádraží. Ani tato varianta není pro chodce uzpůsobena, navíc se do široké křižovatky u přehrady jezdí pravidelně otáčet autobusy.

Většina aktérů však absenci komunikací vykresluje s ohledem na neschopnost obce nebo prostřednictvím srovnávání různých částí obce. Satelitní část je v tomto ohledu především u paní Zity a pana Hynka níže vykreslována jako místo, kterému se obec nejvíce věnuje: *„Tady na ten vršek se normálně vyprdlí a je to hrozný. Přitom ten vršek je furt Vraného, to je zvláštní, ale katastrálně to vypadá jak Březová. Na to tady prdí. Dole ve Vranym (kolem střediska – pozn. autorky) jsou všude nové asfaltky, kde to šlo udělali chodníky, udělali dopravní značky a tady nahoře neudělali nic.“* Jak jsem již vykreslovala, ani tato část obce není pro chodce nijak zvlášť uzpůsobena a počítá s jejich pohybem po vozovce.

V představě většiny obyvatel se obec nijak významně nerozvíjí ani nekultivuje. V roce 2010 však byla zprovozněna přístavba nové budovy základní školy a budova z roku 1935 byla opravena. Budova mateřské školy byla nově postavena roku 2019. V době výzkumu byla dokončována intenzifikace čistírny odpadních vod a výstavba nového autobusového terminálu naproti vlakovému nádraží. Část informátorů se však k výstavbě terminálu staví kriticky, neboť dle nich pozbývá smysl, protože do něj zajedou jen malé autobusy jezdící do okolních obcí. Pokud je výluka na železniční trati, do Vraného zajíždí také delší autobusy PID. Zároveň, jak jsem již nastínila, kvůli drážním a papírenským pozemkům, a zachováním parkovacích míst u nádraží, byla možná výstavba autobusového terminálu prostorově velmi omezena. Hlavním smyslem terminálu je vytvoření prostoru, kde

mohou autobusy stavět, aby nestavěly přímo v silnici, jak tomu bylo do této doby. Otáčí se však nadále u přehrady.

Všechny výše zmíněné reprezentace největších nedostatků jako chybějící centrum či komunikace jsou rozpracovány v *Územním plánu Vraného nad Vltavou* (2020). Výstavba a revitalizace centra je již nyní závazná dle *Územní studie USI – Centrum Vraného* (2018), práce je však vázaná na spolupráci s firmou vlastníci přilehlou část papírny, na jejíž pozemcích se nachází část dnešního centra a která by se na výstavbě měla podílet. Současně s výstavbou centra by v jeho blízkosti měla totiž vzniknout výstavba bytových domů s parterem pro služby, které by mohly centrum v této rovině pozvednout. Mezi další záměry na území Vraného patří prodloužení cyklostezky podél břehu do Skochovic,⁴⁵ tato výstavba podléhá spolupráci s firmou vlastníci spodní část papírenských pozemků nacházejících se v záplavové oblasti, což veškeré plány zatím odsunulo kvůli výstavbě protipovodňové zdi. V posledním roce byla také řešena revitalizace současného prázdného plácku za sokolovnou,⁴⁶ kde probíhá především podzimní akce Vranské posvícení. V rozhovorech vyplývá, že obyvatelé často nejsou obeznámeni s podobnými projekty. Někteří o těchto vizích čekající na naplnění okrajově ví, jiní se o nich ve výzkumném rozhovoru dozvěděli poprvé.⁴⁷

Reakce výzkumných partnerů na některé záměry v sobě obsahovaly představy, co by mělo a nemělo být součástí krajiny Vraného, co zapadá do specifického charakteru a co by jej naopak narušilo. Prodloužení cyklostezky část informátorů vítá, druhá část se staví proti podepisováním peticí, neboť s výstavbou cyklostezky zmizí specifický charakter, který v této době má hliněná cesta kolem Vltavy v oblasti nad přehradou. Co také vyplynulo z rozhovoru s panem Hynkem a s čím obec ve své koncepci nepracuje zatím vůbec, je větší propojení s řekou Vltavou v podobě nějaké plovárny nebo vstupu do vody. Již několikrát jsem zde vykreslila rekreační potenciál celé krajiny, který je v tomto ohledu spíše privatizován prostřednictvím rekreačních areálů nad přehradou. Ve skutečnosti jsou soukromé subjekty nad přehradou od řeky odděleny plotem, čímž je umožněn průchod přímo kolem řeky a posezení na lavičkách. Jediným větším volně přístupným a neohrazeným prostorem je soukromá louka, která je většinu času neposekaná. Právě ona představuje velký

⁴⁵ Trasu prodloužení cyklostezky vizualizuje Výkres veřejně prospěšných staveb, opatření a asanací (2020).

⁴⁶ Návrh sportovně rekreačního areálu u vranské sokolovny provedl *Kontinual* (2020).

⁴⁷ Tuto část doplňuji o informace získané v rozhovoru s jedním ze zastupitelů obce.

potenciál veřejného prostoru napojeného na řeku. Vyasfaltováním cesty a její přeměny v cyklostezku může dojít ke ztrátě jejího propojení s řekou, stejně jako celého privatizovaného prostoru.

V reprezentacích obyvatel lze vysledovat určitou dualitu, se kterou k veřejnému prostoru přistupují. Veškerý budoucí vývoj a záměry obce budou obyvateli reprezentovány s ohledem na historický kontext krajiny jako střetávání vesnických a městských prvků, které jsou neustále vyjednávány, ale které u většiny obyvatel až na Rudolfa představují kontext, v rámci kterého dané prostředí vnímají a prostřednictvím kterých se k němu také (často skrytě) vztahují. Budoucí vývoj tedy bude nejen o koncepčním řešení, ale také hledání rovnováhy mezi Vraným jako vesnicí a nevesnicí, neboť do těchto krajních kategorií se často otiskují představy o samotném prostoru, které jsou vytvářeny na základě každodenní zkušenosti, současně se ale do nich promítají představy o minulosti Vraného. Paní Vlasta si například budoucí vývoj představuje s ohledem na zachování vesnického rázu, které pro ni Vrané stále ztělesňuje:

„Vrané by mělo zachovat podobu vesnice, rodinné domky, zahradní hospůdky (těch tu máme tolik krásných), menší obchůdky, ale i silnice, bez děr a s chodníky ... podle mě sem nepatří žádné větší stavby, paneláky, to je třeba dobře, že bytové domy jsou dole u hřiště a nejsou tolik vidět.“

V této kapitole jsem představila, jak se aktéři různě vztahují k historické a nové výstavbě, kdy historická zástavba představuje často hodnoty, které by měly být zachovány, kdežto rezidenční výstavba spíše představuje prostor, který je akceptován a který ve srovnání s jinými satelity je poměrně dobře zasazený do okolní zástavby. Na úrovni veřejných prostor jsem ilustrovala, že například absence centra je daná historicky, stejně tak další historické proměny v různých obdobích významně ovlivňovaly současnou podobu Vraného. Nedá se tak říci, že absence veřejných prostor by byla čistě skutečností satelitní části obce, spíše vychází ze specifíků historického vývoje a je spojena s celou krajinou.

3.2.5 Suburbánní krajina nostalgická

„Louka, jak bývala, to bylo hezké, to už tam není. Louka s lučním kvítím, zvonečky, kopretiny. Ve Skochovicích byl statek a měli krávy, plno krav a oni je tam pak taky vodili na ty louky na krmení.“ (rozhovor s paní Zitou, která vzpomíná na charakter krajiny minulosti)

Procesy suburbanizace bezpochyby měnily a mění charakter krajiny jak v jejím materiálním, tak i nemateriálním pojetí. V obci narůstá nová zástavba rodinných domů, chatové oblasti se mění na místa trvalého bydlení, čímž se zároveň zvyšuje počet obyvatel. Společně s tím rostou také nároky na to, co by suburbánní krajina měla obsahovat, co by mělo být její součástí, jak by se měla dále rozvíjet, aby dokázala uspokojit potřeby obyvatelstva se stále se zvyšujícími životními standardy a standardy bydlení.

Přestože se Vrané nad Vltavou za poslední roky změnilo převážně z pohledu rozrůstající se výstavby rodinných domů v oblastech, které jsem zmiňovala v úvodu práce, specifická výstavba odkazující k historii Vraného je převážně zachovalá a nedochází k významné destrukci historických prvků, které by nenávratně měnily podobu místní krajiny v jejím materiálním pojetí. Víceméně zachovalá historická podoba Vraného však nemusí odkazovat ke stejnému vnímání krajiny dříve a dnes. Představa, čím tento prostor je a čím byl, je neustále vyjednávána a stvrzována v každodenních interakcích a reaguje nejenom na neustálou, sebemenší změnu krajiny, ale také význam, který si v sobě nesla a již nenese. Jak tedy obyvatelé, především starousedlíci, reprezentují krajinu minulosti?

Například paní Zita se ke krajině Vraného vztahuje především prostřednictvím vzpomínek, kdy ve Vraném přímo pracovala, vychovávala děti a následně trávila čas se svými vnoučaty. V jejích vzpomínkách se také často promítá vztah k řece Vltavě, kdy v minulosti vnímala mnohem větší propojení s řekou než nyní, což dokládá i úvodní citace proměny louky nad přehradou. Pamatuje si i doby, kdy vranský přívoz převážel auta, nebo kdy byla zorganizovaná vzpomínková akce na vorařskou minulost na řece Vltavě. Oblast kolem řeky ve svých vzpomínkách popisuje i paní Vlasta: *„...chodili jsme k vodě, ve Vltavě jsem se učila plavat, do lesa nad zastávku, na louku, která tehdy byla bez Lávky, Kaskády a jiných novodobých staveb, celá od Skochovic až po Vrané, rostly tam žampiony.“*

Vrané jako krajinu nostalgickou nejvíce vykresluje paní Helena, která je do Vraného usazena prostřednictvím svých kořenů, ve Vraném vyrůstala a na krajinu minulosti má bohaté vzpomínky. Vzpomíná jednak na dětství a místa, kde si hrála, zároveň vzpomíná na nejrůznější akce, které tvořily nedílnou součást života ve Vraném a některé z nich stále tvoří. Kromě zábav v Sokolovně a Hasičárně navštěvovala později také diskotéky po okolí – například v Měchenicích či Davli. Taneční parket byl také ve Vraném u přivozu, jako nový projekt jedné z akčních rodin, která zde předtím vybudovala letní kino. Na plácku za sokolovnou bývalo letní kino také. Co se některým sociálním aktérům může v současné době zdát jako neutišené místo a nevyužitý prostor, představuje například pro některé starousedlíky místo plné zážitků a vzpomínek, jakkoliv si je mohou zpětně idealizovat. Do těchto vzpomínek se promítá představa dřívějšího Vraného jako více neformálního a méně privatizovaného prostoru. V některých případech ztrácí místo tento specifický nádech, který mu nyní aktéři přisuzují, v jiných přestává existovat samotný prostor nebo jeho velká část, jako v případě například haly na Tatranu, jak vzpomíná paní Helena:

„Chodila jsem do pingpongového kroužku dole na Tatranu. Ta budova už neexistuje, po povodních ji museli strhnout. Ale to byl velký sál a tam jsme hráli ping-pong. ... Ale v mezích jsme se scházeli u bytovky ... tam je teď ohrazený pozemek, ale je tam vidět, že je tam ještě asfaltová plocha, to byl tenisový kurt. ... A tam byla prostě spousta dětí, takže tam jsme se vždycky scházeli a na té zahradě jsme si hráli na schovávanou, v zimě se tam bruslilo, někdo tam z té bytovky polil asfaltovou plochu, tak jsme tam chodili bruslit, v létě tam hráli líný tenis nebo obyčejný tenis.“

Sociální aktéři se také v rozhovorech vztahovali k službám, které ve Vraném nejenže bývaly a již nejsou, ale představovaly často jakási neformální místa založená na osobních vztazích, často se specifickým, mnohdy typicky vesnickým nádechem, který daná místa opravdu měla, nebo jim tuto skutečnost aktéři zpětně připisují. Tuto neformálnost míst lze pozorovat jak z rozhovoru s panem Hynkem, tak paní Vlastou, která se vztahuje k již zaniklé pěšince. Kultivace prostoru, po které na jedné straně většina obyvatel touží, mění místa, která dříve představovala specifické významy. Proměny lze vnímat i po zavedení elektronické evidence služeb, na základě které některé neformální podniky zavřely nebo se místo nich objevily jiné.

„To tu byl jeden obchod. To měli ještě v sobotu dopoledne, jinak bylo všude zavřeno. Pak jsme chodili do té bytovky, nebo k Čap ovi do buňky jsme chodili pro pivo, tady toho bylo víc. Nebo k Sofroňovi, to bylo na tom rohu. Provazník a dělala tam paní, měla trafiku a udělala z toho potom smíšený zboží, taková chatička malá. Já to znal v té garáži nahoře. Stránský to byla první večerka. Já zažil ještě ve Skochovicích obchod, byl na začátku. Blažek byl nejlepší na pivo.“ (rozhovor s panem Hynkem)

„To ještě od mostku u trati vedla pěšinka k závorám, říkalo se jí slepička, slepičí cestička, anebo taky kozí, kozička, prostě „jdeme kozou“. Dnes už je cestička zarostlá a asi se tam snad ani jít nedá.“ (rozhovor s paní Vlastou)

Způsob využívání krajiny v minulosti a dnes není dán pouze rozšiřováním výstavby a historickou proměnou některých prostor. Místa se sice mění, stejně se ale mění prostorové chování obyvatel. Dobře pozorovatelné je to na výchově dětí a jejich pohybu v krajině. Aktéři často vzpomínají, jak si jako děti hráli na louce, v lese, na poli, měli prozkoumaný každíčký metr a někteří se s pravidelným hlášením rodičů mohli volně nebo tajně pohybovat v krajině. Volnočasové aktivity dnešních dětí jsou často organizované v podobě školní družiny, která je součástí vranské školy a místních kroužků, na které se v obci přesouvají samy, zároveň využívají především místních dětských hřišť a plácků k trávení času po škole.

Touto podkapitolou jsem chtěla ilustrovat, jak někteří aktéři reprezentují krajinu s ohledem na její minulost, která je důležitou rovinou ve vnímání nynější povahy a pozadím pro vztahování se k některým vizím budoucího rozvoje. Pohled na krajinu s ohledem na její minulou podobu může vytvářet třecí plochy mezi představami jednotlivých obyvatel. Jak jsem již představila dříve, ta samá fyzická místa mohou pro někoho znamenat pouze prázdný prostor, ke kterému nemají žádný vztah, pro jiné jsou místy nostalgie, vytvářející krajinu dětství, kterou by rádi zachovali.

3.2.6 Suburbánní krajina, kde by se všichni měli znát

„Vrané bylo taková jedna velká rodina. Jak říkám, znali jsme svoje rodinné historie, i takové ty 13. komnaty, což teď třeba není. Teď vlastně jdu a spoustu lidí vůbec nepoznávám, občas se s někým pozdravíme, ale já ani už nevím, kdo to je. Jsou to prostě nově přistěhovaní lidé anebo děti těch, co tady bydlí, ale třeba odjeli někam pryč, pak se zase vrátili, že třeba byli deset let někde pryč, pak si tady postavili dům a tak. Předtím to tady byl takový komornější a všichni se znali a většina Vraného byli příbuzní.“ (Paní Helena vykresluje sociální vztahy)

Rozrůstání obce a zvyšování se počtu obyvatel má kromě praktických dopadů na kvalitu služeb, infrastruktury a architektonickou podobu krajiny vliv na vnímání krajiny v rovině sociálních vztahů. Tato podkapitola představuje právě tuto sociální dimenzi krajiny a je částečným propojením s předchozí reprezentací suburbánní krajiny jako krajiny nostalgické. V úvodní citaci paní Heleny je propojení sociální dimenze krajiny a nostalgické dimenze nejlépe ilustrováno. Krajinu Vraného obyvatelé často reprezentují jako místo blízkých sociálních vztahů a rodinných vazeb sahající mnohdy hluboko do minulosti, jako krajinu, kde „se lidé dříve znali“, kde „se všichni znají“ i dnes a pravidelně se zdraví na ulici. Představa solidarity, pospolitosti, známých a dobrých sousedských vztahů jsou ideálem, který je spojován s představou této krajiny. Převládající reprezentace krajiny, „kde by se všichni měli znát“, je spojena spíše s vesnickým pojetím jako protiklad ke krajině městské, kde se lidé na ulici nezdraví a která je v reprezentaci paní Jitky „anonymní“.

Srovnávání pospolitosti není charakteristické pouze pro odlišení vesnické a městské krajiny, také ale ve výpovědích často sloužilo jako srovnání minulé a současné podoby krajiny, jako například u paní Heleny. Zatímco v odlišení vesnické a městské krajiny jako dvou hraničních kategorií spektra se tyto výpovědi objevovaly u většiny aktérů, srovnání různých historických podob krajiny převažovalo především u těch, kteří ve Vraném mají hluboké rodinné kořeny a kteří mají ke krajině vztah prostřednictvím tohoto ukotvení. Na rozhovoru s paní Vlastou lze vysledovat situaci navazování kontaktů s nově přistěhovanými obyvateli ve srovnání se znalostí místních. Prostor Vraného nenabízí příliš pracovních příležitostí, které by umožnily zakořenit novým obyvatelům tímto způsobem. Mnohem lépe se zde nově příchozí usazují prostřednictvím svých dětí, ať už v mateřské školce, škole či v rámci dětských kroužků, kde se setkávají s dalšími rodiči.

„My máme mezi náplavami (vesměs rodiči od spolužáků našich dětí) spoustu kamarádů, ale tak nějak s těmi „novými“ se člověk musí seznámit, protože ty „staré“, ty prostě znám, znám letmo celé rodiny, i když ve finále jsem se třeba s nikým z nich nikdy osobně nebavila.“ (rozhovor s paní Vlastou)

Stejnou situaci, jako popisuje paní Vlasta, vykresluje z opačné strany pan Rudolf, pro kterého bylo hlavním důvodem stěhování se do Vraného život mimo Prahu, ale samozřejmě s využitím pracovních příležitostí v Praze. Kromě cyklostezky a vlakové dopravy jako dvou hlavních důvodů, proč si nakonec se svou rodinou za svůj domov vybral krajinu Vraného, bylo sdružení Stará škola, skrze které primárně budoval vztahy s dalšími členy a obyvateli obce a které zároveň mírnilo představu Vraného jako čistě „noclehárny“ pro Prahu: *„To jsme registrovali Starou školu, která mi byla hodně sympatická a ty aktivity v papírně, galerie Ivana Mečla. Ale neměli jsme tady nějaké přátele, kvůli kterým bychom sem šli. Ty jsme si tady museli až vybudovat, ty vztahy.“*

Budování vztahů zde probíhá nejvíce prostřednictvím absolvování místní základní školy, kde je prostor poznat ostatní obyvatele a navázat přátelství. Kromě absolvování základní školy se další vztahy utváří také v rámci místních dětských kroužků a spolkových činností. Jmenovitě Základní umělecká škola, Junák, Sportovní klub, aktivity v sokolovně a místní základní škole, Sbor dobrovolných hasičů, Pěvecký sbor Svatého Jiří, Klub seniorů SENIOREK, Český svaz ochránců přírody a Centrum ekologické výchovy – Zvoneček, Stará škola a Škola taekwon-do.⁴⁸

Z rozhovoru s paní Vlastou a Jitkou jsem narazila na zajímavou skutečnost, která by mohla mnohem lépe vykreslit dělící linii mezi starousedlíky a těmi, kteří ve Vraném od narození nevyrůstali. Místní základní škola je nejen klíčové pojítko mezi obyvateli, které jim zprostředkovává důležité kontakty v obci na celý život, je ale také vhodnějším parametrem mezi rozlišováním starousedlíků a nově přistěhovalých. Mým cílem zde rozhodně není zvýznamňovat linii mezi těmi, kdo se sem cíleně přistěhovali a těmi, kdo do krajiny byli zasazeni rodinnou historií nebo zde z různých důvodů zůstali, protože to bylo nejjednodušší nebo jiná možnost ani nebyla. Pokud by ale měla nějaká linie být, potom se absolvování

⁴⁸ Výčet všech spolkových činností byl doplněn na základě webových stránek *Spolky a kluby* (2021).

základní školy jeví jako mnohem validnější kritérium, než kdo se zde narodil a nenarodil. Zajímavým specifikem je také to, že místní děti kromě společného času na základní škole také společně navštěvují místní kroužky nebo tráví společný čas po škole. Ti, kteří zde absolvovali základní školu mohou díky ní znovuobjevovat staré známé a v průběhu života s nimi navazovat bližší vztahy.

Ona znalost místních nemusí nutně znamenat opravdovou blízkost a nadstandardní vztahy. Sociální vztahy současně suplují v suburbánní krajině často znalost samotného prostoru a usnadňují orientaci na území obce. Domy patřícím jednotlivým rodinám slouží jako běžné orientační body. Jde spíše o zasazení sebe a ostatních do kontextu místní krajiny, rodinných vztahů a rodinných historií, které se do podoby této krajiny zapisují. Tuto znalost představují a ovládají nejvíce starousedlíci s hlubokými rodinnými kořeny, které jim umožňují předávat cenné informace z generace na generaci, které jsou často nedostupné pro ty, kteří si Vrané nad Vltavou zvolí jako dobré výchozí místo pro rodinný život a kterým toto zakořenění zprvu chybí. Jak dokládá Vlasta: „*Nikdy nepochopí ty vazby, které já znám z dětství, kdo byl o rok níže ve škole než já a měl o tři roky níž bráchu. Tohle je nepřenosné, a to nemůže pojmout nikdo, kdo tu nevyrostl a přišel sem až jako dospělý.*“

Vzájemnost, která asi nejvhodněji vykresluje zmíněný pocit sounáležitosti k ostatním, však nepředstavuje hlubší jednotnou komunitu, kterou by bylo možné pozorovat na celém území obce. V reprezentacích sociálních vztahů lze odhalit spíše představu sdílení společného prostoru a zařazení si obyvatel v rámci daného území, „*vím, kdo kam patří*“, která umožňuje identifikaci jako Vraňáka či Vraňáčky. Na úrovni komunity bychom mohli mluvit spíše o komunitě transformované.⁴⁹ Komunita v pravém slova smyslu pak vzniká spíše na úrovni výše zmíněných spolků či v rámci ulic a částí obcí, jako u paní Nely, která se současně vymezuje vůči obyvatelům obývajícím horní satelitní část obce a která zároveň reflektuje nepropojení se starousedlíky:

„*Tady máme takovou malinkou enklávu kolem nás, že máme bezvadné sousedy, a to je super. Jsou tady vlastně přes ulici starousedlíci. My tady chodíme furt, s lidmi se*

⁴⁹ Transformovaná komunita je jednou ze tří typů komunit, kterou popisuje Wellman (1979). V komunitě ztracené (lost) dochází ke ztrátě sociální koheze, v komunitě zachráněné (saved) představují tradiční sociální vazby důležitou roli pro její členy a v komunitě transformované (transformed) můžeme sociální vztahy pozorovat jako volnější, ovlivněné moderní podobou vztahů jako sítí.

zdravíme, ale nevíme, jak se jmenují. Moc na ně napojení nejsme. Ale nejsme ti jako z toho kopce, kteří se s nikým nebaví.“

Poslední kapitola reprezentací suburbánní krajiny se zabývá její sociální dimenzí. Krajinu v tomto ohledu většina aktérů chápe jako prostor, který se naplňuje významy díky znalosti ostatních a jejich zasazení v prostoru. Ona znalost vzniká především na úrovni místní základní školy, která zprostředkovává důležité zakořenění. S nárůstem počtu osob se sice znalost ostatních snižuje, proto nelze mluvit o komunitě v pravém slova smyslu, ale spíše komunitě imaginární, i tak jsou ale místní vztahy vnímány jako důležité a jsou reprezentovány často jako protiklad k městu. Na druhou stranu lze předpokládat určité animozity mezi obyvateli, které se mi zatím nepodařilo vypořádat.

3.4 Suburbánní krajina jako místo a prostor

V této kapitole krajinu Vraného nad Vltavou analyzuji prostřednictvím konceptů *místo a prostor*, čímž se snažím odpovědět na otázku, jak si obyvatelé interiorizují prostor suburbie, tedy na základě kterých významů dělají z prostoru místo. Jak jsem představila v předchozích kapitolách, prostor Vraného je značně heterogenní, nacházíme zde různé prostorové struktury obývané různými lidmi. Proto mě zajímá, jakým způsobem se Vrané zvnitřňuje u obyvatel ve staré zástavbě, v bytových jednotkách, v nově vybudované rezidenční zástavbě či u chatařů jako místo – tedy oblast osobních významů, citů a hodnot, které obyvatelé krajině přisuzují na základě každodenní zkušenosti. V nejniternějším vztahu je místo to, kam lidé patří, kde jsou doma, ať už si tento domov vybrali, či do něj byli zasazeni a průběžně si jej osvojovali. U obou ze zmíněných případů se postupně prostor (ne však nutně vždy) vyplňuje právě významem, který neurčitost a vzdálenost prostoru transformuje v blízká místa se specifickým nádechem. Prostor je pak konstruován jako ideální stav, jaká by v tomto případě krajina měla být. V této rovině prostor sleduje strukturální charakteristiky krajiny, které by měly často být předmětem změn a řídí se určitými pravidly, jak s daným prostorem nakládat na základě vztahu k určitým místům, které jej ztělesňují.

Nejběžnější a nejniternější interiorizace prostoru se odehrává na úrovni domova. Není překvapivé, že každodenní život a délka pobytu v krajině umocňují pocit domova, který se propisuje až do zvnitřnění krajiny Vraného nad Vltavou jako celku. Pro některé byt, pro jiné nově postavený rodinný dům, přestavěná chata nebo stavení po předcích jsou plné významů a prožitků. I tak lze ale ve způsobu zvnitřnění prostoru, který se stává domovem, sledovat určité rozdíly dané strukturou osídlení. Zatímco typicky vesnická stavení mezi sebou navzájem vytvářela určité prostorové propojení⁵⁰ a například průčelí domů nad přehradou vzniklých po jejím napuštění zrcadlily linii ulice,⁵¹ novodobá rezidenční výstavba v některých případech vytváří prostory, které se uzavírají více do sebe. Ploty, přes které nejde vidět a za kterými si obyvatelé chtějí realizovat svůj sen vlastního bydlení. To celé s účelem vytýčení vlastního prostoru, který má být především místem. Dálkovým ovládním otevřít bránu, garáž a nemuset na ulici obce prakticky ani vystoupit. I to je život některých

⁵⁰ Viz příloha č. 8.

⁵¹ Viz příloha č. 9.

rezidentů, kteří si krajinu Vraného zvnitřňují především na základě svého vlastního místa v ní.

Pro obyvatele, kteří si Vrané záměrně nevybrali jako svůj domov, se stává místem především na základě sociálních vztahů, do kterých jsou jednak usazeni díky svým předkům a příbuzným, zároveň do nich v průběhu života dále prorůstají. Prostřednictvím znalosti biografie ostatních obyvatel se pro ně krajina stává sítí významů a tedy i míst. Nejviditelněji jsem tuto skutečnost zaznamenala u paní Heleny, která z mých informátorů nejvíce využívá svých vzpomínek a vzpomínek svých předků na tuto krajinu. Zároveň je jednou z těch, která dokáže místa vykreslit za pomoci specifického názvosloví, které je předáváno spíše orálně nežli oficiálně komunikované. Jednotlivé budovy tak nesou názvy podle obyvatel, jejich účelu apod. Toto názvosloví je kromě orientace v prostoru založené na společném sdílení významové složky prostoru současně esenciální pro utváření míst a mluvení o nich. Ti, kdož se do těchto místních vztahů neponořují, jsou omezeni způsoby, kterým o místech mohou referovat.

Kromě pojmání Vraného jako místa na základě ukotvení v rodinných a sociálních vztazích, uchopují obyvatelé krajinu Vraného také na základě kontaktu s krajinou minulosti. Reprezentaci zkušenosti s krajinou minulosti jsem nastínila v kapitole *Krajina nostalgická*. Vnímání minulosti zkoumané krajiny se z rozhovorů vyjevilo jako klíčové, a to s ohledem na skutečnost pokračující výstavby, měnící fyzickou podobu míst a tím i celého prostoru, který ztrácí specifický nádech vesnice a stává se čím dál tím více prostorem suburbanizovaným. Neděje se jen na základě kontaktu s místy, jako *tady a ted'*, také ale kontaktem a srovnáváním s místem *tady v minulosti*, kdy se ustavuje lokální identita obyvatel. V případě pana Matěje lze tuto skutečnost sledovat jako přechod od ryze vesnické identity k identitě vztahující se k nejednoznačnosti prostoru, kdy Vrané dle něj není ani vesnicí, ani městem, ale městysem.:

„My jsme ještě byli vesničani. My jsme chodili do lesa, my jsme chodili všude. My jsme chodili i na jahody ve Vraným, na borůvky. My máme ten les všude. Od malička jsme chodili na houby, i sami s kluky. Máme to většinou prochozený, lesy, cestičky. Neznám z paměti ulice, ale vím, kde jsem.“

Sociální vztahy a každodenní zkušenost se velmi silně promítá jednak do současné identity obyvatel, ale zároveň i do zvnitřnění celé krajiny jako jednotlivých významových míst, které krajinu konstruují. Někteří sociální aktéři v průběhu rozhovoru velmi rychle přecházeli nejen mezi těmito dvěma prostorovými kategoriemi, zároveň ale také pojmáním Vraného jako vesnice a nevesnice, které se k daným prostorovým kategoriím vztahují. Tato nejednoznačnost a přerod jsou patrné například u pana Karla, který Vrané začal vykreslovat nejdříve jako místo zasazené do sociálních vztahů, ke kterému chová citový vztah a ze kterého odvíjí vlastní identitu Vraňáka na základě pojmání Vraného jako vesnice, současně vymezováním se vůči Praze. Pan Karel ve své výpovědi hned vzápětí přiznává, že Vrané ztrácí vesnický ráz vlivem blízkosti Prahy a začíná jej vykreslovat jako místo, které již nepředstavuje to, co představovalo dříve. Tuto změnu reflektuje především na úrovni sociálních vztahů, čímž postupně přechází k charakteristice Vraného spíše jako suburbanizovaného prostoru, který se vzdaluje a vyprazdňuje:

„Spíš kvůli tomu, že ta Praha je tak blízko, tak to Vraný vlastně ztrácí takový ten punc té klasické vesnice, který se mi právě třeba dřív líbil, protože ti lidé si vlastně všechno řeší v Praze – obchody, školky, školy – všechno si řeší v Praze, a to Vraný tím ztrácí trochu takovou tu krásu té vesnice. Lidi sem jedou přespat, je to taková noclehárna, lidé tady netráví tolik volného času, ale ona se doba mění, ono už to není ani na vesnici dál od velkých měst. Ale ztrácí to ráz té vesnice, kdy ti lidé ráno mezi šestou a osmou jedou za prací nebo do škol a vrací se mezi čtvrtou a šestou odpoledne a jediné, co tady zvládnou, je si posekat zahrádku, ale nějaké takovéto kulturní vyžití, to scházení se, to si myslím že z toho Vranýho pomalu odpadlo.“

Ostatní sociální aktéři se ke krajině Vraného vztahují dvěma odlišnými způsoby, které často stojí v protikladu, právě proto, že vychází z odlišného základu pojmání prostoru a místa jakou dvou kategorií. První z nich pojímá Vrané jako vesnici či místo s vesnickým charakterem, prostřednictvím druhého aktéři vykreslují krajinu Vraného jako nevesnici, suburbii s historickou architekturou nebo bez ní, ve které se prolíná vesnický a městský charakter. V případě prvního z nich, tedy místa, nabývá Vrané osobního vztahu založeného především na sociálních vztazích. Důležitost sociálních vztahů a rodinné historie v pojmání krajiny zkoumané lokality jsem vykreslila v kapitole *Krajina, kde by se všichni měli znát*. Znalost ostatních a jejich zařazení si v rámci sdíleného prostoru pojímá Vrané jako místo,

jehož charakteristika se odvíjí od představy vesnice, například paní Jitka, která kvituje potkávat známé lidi na ulici, mít zde přátele, zároveň mít také příležitosti seznámit se lidmi novými. Naproti tomu paní Gabriela, která se do Vraného přistěhovala za přítelem do bytového domu a bydlet zde do budoucna nechce, Vrané jako místo na základě sociálních vztahů zatím nepojímá. Sama vykresluje, že se k místům nemůže vztahovat kvůli chybějícím zkušenostem z dětství, které by současný prostor zaplnily významem. Představu Vraného jako domova tak činí prostřednictvím prostoru svého bytu, v rámci kterého se může svobodně realizovat. Jako svůj domov ale mnohem více rozeznává bydliště, ve kterém vyrůstala a ve kterém rozeznává důležité sociální vztahy a místa, která i v současné době konstruují její identitu. V některých případech se proto vztahuje k prostoru, který si zatím nezvničila a kterého, jako by nebyla součástí: „*Máte tady školu, máte taky školku, máte tady krámy, bankomat.*“

„*To je moje doma a ať pojedu prostě kamkoliv, ať budu kdekoliv, tak prostě ty Maloničky⁵², to je prostě moje doma, doma. Já Vraný mám taky jako doma. Protože tady má člověk jako svůj prostor, svoji domácnost. ...A jako je to tady moje doma. Ale asi si prostě nedokážu představit, že bych tady byla do konce života.*“

„*Pro vás je to místo, kde jste chodili do školy, hráli si jako děti, sáňkovali na kopci a já to už nikdy nepoznám. Já tady jako dítě nebudu sáňkovat na kopci. ...Ale tam je ta bariéra toho času, že se nemůžu vrátit zpátky a nemůžu prožívat tady ty věci, které jste tady prožívali vy. Znam to jenom z vyprávění.*“

Z některých výpovědí bylo možné pozorovat zvláštní paradox. Zatímco pan Hynek na jedné straně uznává, že podoba krajiny zůstala z velké části stejná a výstavba probíhala jen v některých částech obce a nebyla tak masivní, přesto tento kontext ovlivňuje jeho vnímání Vraného jako místa. Nyní jej vnímá spíše jako suburbanizovaný, vzdálený a ztracený prostor, který je natolik ovlivněn výstavbou, že postihuje jeho představu o krajině a místech *tady a teď* a *tady v minulosti*: „*Tam je to teda úplně ztracený, bych to nazval. To je opravdu už jenom bydlení. To jsme měli* (v lokalitě původní chaty – pozn. autorky) *hned*

⁵² Jedná se o fiktivní název obce.

vedle pole, to vedlo od řeky až nahoru. Až ke statku bylo jenom pole. Dneska celé, co tam je, je celé zastavěné, přibýlo hodně baráků.“

V tomto ohledu představuje Vrané spíše vzdálenou strukturu, do které se promítá současná podoba Vraného jako prostoru neustálých změn s ohledem na novou rezidenční výstavbu, které se nelze ubránit. Současně ale vystupuje jako prostor, do kterého se promítají představy o ideálním vývoji strukturálních specifík Vraného, se kterými by se mělo lépe pracovat, a to především na úrovni veřejných prostor. Paní Gabriela v tomto smyslu hodnotí prostor Vraného jako neopečovávaný, v horní části Vraného pak jako prostor suburbanizovaný. Tím vlastně odděluje jiné části obce od té, která alespoň částečně v tomto pojetí konstruuje povahu domova ve Vraném. Vrané tak vystupuje jako prostor, který se neustále fyzicky zaplňuje novou výstavbou rodinných domů, čím se zároveň vyprazdňuje část míst spojených s Vraným jako převážně s vesnicí. Případem může být i absence některých služeb, které se zde historicky nacházely. Pan Karel zmiňuje například masnu, trafikou nebo klasické potraviny.

V případě, kdy se sociální aktéři k Vranému vztahují jako k místu, nabývá představy ideálního prostoru, který nabízí všechny možné výhody, které jsou v určitém kontextu (především přírody, klidu) spojeny s představou vesnice. Pan Matěj sám sebe do místní krajiny v jejím vesnickém pojetí usazuje velmi zřetelně: *„Máš tady kde strávit léto, máš tady o vesnici dál koupaliště, řeku kolem všude, čerstvý vzduch, není tady tolik aut. Máme blízko i krámy. Všechno je blízko. Dostupnost do Prahy. Není tak daleko, abych nechtěl bydlet na vesnici.*“

Pokud informátoři reprezentují změny, které se v souvislosti se suburbanizačními procesy odehrávají, představa dříve plného prostoru různých možností se vytrácí a objevuje se představa prázdného prostoru, kde nic není. Tuto situaci nejvíce pociťuje pan Hynek, pro kterého současně Vrané přestává být místem, kterým bylo v minulosti. *„Tam je jakoby všechno (Ve Vraném – pozn. autorky). Kromě toho obchodu. Jsou tam dva Vietnamci, jinak tam nic není. Na to, jak je Vrané veliké a tady ty sousední obce, tak to strašně chybí. Jestli tady projedou dva kamiony navíc denně ho zásobovat, to mi fakt jako nevadí.*“ Představa prostoru, kde nic není, především v oblasti vyžití nebo obchodů, se objevuje i u paní Nely. V jejím případě se Vrané zaplňuje významem především díky přírodě:

„Domov. Teď je to náš domov. Jako vlastně jsem ráda, že sem patříme. ... Ta příroda je tady absurdní a úžasná, to je pro mě hrozně důležité a já se ráno probudím a koukám na ty kopce, ta řeka, je tady to krásný. Příroda je unikátní, příroda je nádherná, na to, že je to kousíček za Prahou a že tady je opravdu krása, klid, pěkný vzduch.“

Koncepty místo a prostor vhodně doplnily koncept krajiny, který sloužil jako hlavní analytická kategorie napříč celou prací. Toto dělení vykreslilo linii mezi tím, kdy si výzkumní partneři krajinu zvnitřňují a kdy naopak se pro ně stává vzdáleným, prázdným prostorem, kde často nic není. Obyvatelé si krajinu Vraného interiorizují prostřednictvím sociálních vztahů, charakteristické přírody a historického ukotvení. Všechny tyto charakteristiky představují v ideálním případě spíše vesnický ráz. Jako prostor se Vrané suburbanizačními procesy na jedné straně zaplňuje novou výstavbou, což ale současně vyprazdňuje Vrané v rovině místa a představy vesnice, která se tím postupně vytrácí, protože se vytrácí i specifický charakter míst.

ZÁVĚR

Tato práce vykreslila prostřednictvím etnografických metod suburbánní krajinu Vraného nad Vltavou jako specifický druh krajiny, ve které se na jednu stranu odehrávají suburbanizační procesy, na druhou stranu ji ale nelze redukovat pouze na představu satelitu. Z povahy liminálního charakteru suburbia, který představoval výchozí bod této práce, je krajina Vraného mnohohvrstevnatá a zahrnuje v sobě různé prostorové struktury a významy, které jsem postupně odkrývala.

Krajinná liminalita se ve zkoumané suburbii projevuje hned několika způsoby. Vrané je krajinou nacházející se na samém prahu Prahy, historicky, geograficky a geomorfologicky se ale jedná o krajinu od Prahy prostorově a smyslově oddělenou. Okolní terén a řeka Vltava formovaly a doted' významně formují krajinu jak v jejím materiálním pojetí, tak zároveň i na úrovni představ, neboť právě ony vytváří charakteristický ráz Vraného, který je tak trochu vlastním světem. Do současné podoby Vraného se propisuje historický vývoj daný charakterem přírodního prostředí, který jsem pro potřeby práce rozdělila do třech období. První rurální období odkazuje k původnímu vesnickému rázu osad Vrané a Skochovice, které zde jsou zachovány prostřednictvím historické zástavby typicky vesnických stavení v historických jádrech osad a zbytku zemědělské půdy se statkem.

V první polovině 19. století se rurální období začíná propojovat s druhým obdobím, představující průmyslový charakter, který s sebou přinesla výstavba továrny na papír bratří Haasů. Společně s papírenským komplexem přibývá budov a objektů, majících spíše městský charakter a otiskující se značně do současné podoby Vraného. Průmyslové období odstartovalo největší rozvoj celé obce, následovalo vybudování železniční trati a zdymadla. Tuto epochu ukončuji až s přerušením výroby papíru na přelomu tisíciletí.

Průmyslové období se postupně propojuje s historickou etapou, kterou charakterizují jako suburbánní. Toto období pomyslně startuje napuštěním jezera vzniklého výstavbou zdymadla a je charakteristické vznikem rodinných domů a vil, současně ale také objektů rekreace. Toto období trvá až do dnešních dnů, kdy se v současné podobě otiskují všechny tyto prostorové struktury jednotlivých období jako historické stopy, které společně utváří liminální charakter suburbie. Tento charakter Vrané představovalo daleko dříve před rezidenční výstavbou kolem zdravotního střediska v období postsocialismu, která ve Vraném nejvíce zviditelňuje suburbanizační procesy. Historický vývoj postupného

zaplňování prostoru a rozrůstání se osad současně ovlivňoval podobu veřejného prostoru, jehož absenci na úrovni především jasné podoby centra lze přikládat právě tomuto historickému vývoji.

Liminální charakter suburbia je reprezentován i jednotlivými obyvateli, u kterých krajina Vraného vystupuje jako propojení venkovských a městských charakteristik. Kategorie město a venkov však nejsou v reprezentacích krajiny Vraného odlišeny prostřednictvím jasně vymezených prvků. Část aktérů si představu Vraného jako vesnice udržuje, jiní mezi těmito kategoriemi volně přechází. Pokud promlouvají o Vraném v kontextu sociálních vztahů, služeb a veřejných prostor, vykreslují jej spíše jako vesnici. Liminální charakter krajiny pak nabývá prostřednictvím převážně rezidenční výstavby, polohy vůči Praze a zvyšujícího se počtu obyvatel. Představa Vraného v hranicích prostorových kategorií vesnice a město, které aktéři běžně používají ve svých promluvách, je neustále vyjednávána v každodenní interakcích. Právě proto krajinu Vraného vykresluji jako krajinu suburbánní, která v sobě tuto nejednoznačnost obsahuje, zároveň ale umožňuje zviditelňovat dva odlišné světy, vztahující se k vesnici a městu.

Vrané jako vesnice představuje především klid, sepjetí s přírodou, zároveň ale také může představovat zpožděný vývoj vůči městu. Kategorie město a venkov jako dva odlišné světy se propisují současně do způsobu, kterým se žije v jednom a druhém. Představa vesnice je spojena s neformálností míst a sociálních vztahů, které současně ovlivňují představy, jací lidé by se zde měli nacházet. U mnohých se do dichotomie vesnice a města promítá také časová dimenze. Někteří charakter vesnice vnímají s ohledem na minulost. V případě starousedlíků lze hovořit také o krajině dětství, která byla kolonizována do podoby městského satelitu.

Aktéři zkoumanou suburbánní krajinu vykreslují současně s ohledem na potenciál, který krajina představuje jako rezidenční lokalita v blízkosti Prahy. Vnímání tohoto potenciálu se u jednotlivých aktérů diferencuje, někteří reprezentují praktické důvody pro nerozšiřování obce, jiní spíše reprezentují důvody v rovině symbolické, kdy by krajina ztrácela specifický ráz rozšiřováním zástavby rodinných domů, jejichž rozdílná podoba je sice akceptována, ale žádné hodnoty oproti historické zástavbě příliš nepřináší. Největší potenciál krajiny pak významná většina aktérů připisuje veřejným prostorům, které zde představují především absenci centra v podobě náměstí či návsi a chybějící komunikace. U

některých je reprezentace veřejných prostor a jednotlivých míst vykreslována s ohledem na minulost, která konstruuje povahu i současné podoby suburbánní krajiny. Tato nostalgická dimenze krajiny, která se zviditelňuje nejvíce u starousedlíků utváří obraz krajiny, která byla dříve vesnicí a která představovala známá místa, která v současné podobě takto buď nefungují, nebo vůbec neexistují.

V oblasti sociálních vztahů pak suburbánní krajina představuje prostor, který se naplňuje významy díky znalosti ostatních a jejich zasazení si v prostoru. Neopomenutelným socializačním prvkem je místní základní škola, která aktérům zprostředkovává důležité zakořenění v místních sociálních vztazích, a tím i v samotném prostoru. Rozrůstáním se obce a zvyšováním se počtu obyvatel sice tuto znalost ostatních na daném prostoru částečně narušuje, přesto jsou místní vztahy vnímány jako důležité a často porovnány ve vztahu ke krajině městské.

Sociální vazby, charakteristický přírodní ráz a historické ukotvení slouží jako prostředky interiorizace zdejší krajiny, které současné odkazují spíše k vesnickému rázu. Jako prostor se Vrané na jedné straně zaplňuje s ohledem na suburbanizační procesy prostřednictvím rozšiřující se zástavby, čímž se současně vyprazdňuje Vrané v rovině místa a představy vesnice, která se tím postupně vytrácí, protože se vytrácí i specifický charakter míst. V tomto ohledu pak Vrané u některých aktérů může vystupovat jako venkov, jehož představu společně s krajinou dětství si chtějí uchovat tváří tvář nejen suburbanizačním procesům, ale také biologickému času. Aktéři se ale nijak více nevztahují k prostoru jako k suburbii, ale vytvořením si osobního vztahu k některým specifickým zkoumané krajiny si ze vzdáleného prostoru suburbie, tak jak je často mediálně a odborně reprezentovaná, utváří vlastní místo. Suburbanizace jako taková tedy není součástí jejich žitého prostoru, ale je věcí architektů a urbanistů, kteří by ji měli vnímat s ohledem na to, jakým způsobem krajinu jako suburbii reprezentují právě ti, kteří se v ní nachází.

Tato práce tedy doplnila pohled na suburbii jako na specifickou krajinu, kterou je nutné vnímat s ohledem na její mnohohrstevnatost, se kterou ji zakouší jednotliví aktéři v rámci různých životních strategií, které ve zkoumané krajině uplatňují a které ovlivňují představu místa, které je zvnitřnělé, které je domovem. Současně je ale důležité vnímat reprezentace suburbánní krajiny ve vztahu k prostoru, který odkazuje k potenciálu být místem ještě více zvnitřnělým.

SUMMARY

Using ethnographic methods, this thesis portrayed the suburban landscape of Vrané nad Vltavou as a specific type of landscape in which, on the one hand, suburbanization processes take place, but on the other hand, it cannot be reduced only to the idea of a satellite. Due to the nature of the liminal character of the suburbia, which was the starting point of this thesis, the landscape of Vrané is multi-layered and includes various spatial structures and meanings, which I gradually uncovered.

Landscape liminality manifests itself in the studied suburb in several ways. Vrané is a landscape located on the very doorstep of Prague, but historically, geographically and geomorphologically it is a landscape that is spatially and sensually separated from Prague. The surrounding terrain and the Vltava River have shaped and still significantly shape the landscape both in its material conception and at the same time at the level of imagination, as they create the characteristic nature of Vrané, which is a world of its own. The historical development determined by the character of the natural environment manifest itself in the current form of Vrané. I divided this historical development into three periods for the purpose of the thesis. The first, rural period refers to the original village character of the settlements of Vrané and Skochovice, which are preserved here through the historical housebuilding of typical village buildings in the historical cores of the settlements and the remains of the agricultural land with the farm.

In the first half of the 19th century, the rural period began to merge with the second period, representing the industrial character brought about by the construction of the Haase brothers' paper factory. Together with the paper complex, there are more and more buildings and structures that have a more urban character and are significantly part of the current form of Vrané. The industrial period started the largest development of the whole village, followed by the construction of a railway line and a lock. I end this era with the interruption of paper production at the turn of the millennium.

The industrial period is gradually connected with the historical stage, which I characterize as suburban. This period begins imaginarily with the filling of the lake created by the construction of the lock and is characterized by the emergence of family houses and villas, but also recreational facilities. This period lasts until today, when all these spatial structures of individual periods are visible in their current form as historical traces, which

together form the liminal character of the suburb. This character of Vrané was represented much earlier before the residential construction around the health center in the period of post-socialism, which in Vrané was most visible in the suburbanization processes. At the same time, the historical development of the gradual filling of space and the growth of settlements influenced the appearance of public space, the absence of which, especially at the level of the appearance of the center, can be attributed to this historical development.

The liminal character of the suburbia is also represented by individual inhabitants, in whom the landscape of Vrané acts as a connection between rural and urban characteristics. However, the urban and rural categories are not distinguished in the representations of the Vrané landscape through clearly defined elements. Some of the actors keep the idea of Vrané as a village, others freely switch between these categories. If they talk about Vrané in the context of social relations, services and public spaces, they portray it more as a village. The landscape then acquires the liminal character through predominantly residential construction, its location in relation to Prague and its growing population. Vrané's idea within the boundaries of the spatial categories of village and city, which actors commonly use in their speeches, is constantly negotiated in everyday interactions. That is why I portray the landscape of Vrané as a suburban landscape, which contains this ambiguity, but at the same time allows to make visible two different worlds, related to the village and the city.

Vrané as a village represents above all peace, connection with nature, but at the same time it can also represent a delayed development towards the city. The categories of city and countryside as two different worlds are embodied simultaneously into the way they live in one and the other. The idea of a village is connected with the informality of places and social relations, which at the same time influence the ideas of what people should be here. For many, the dichotomy of the village and the city is also reflected in the time dimension. Some perceive the character of the village with respect to the past. In the case of the natives, we can also talk about the landscape of childhood, which was colonized into a city satellite.

The actors depict the investigated suburban landscape at the same time with regard to the potential that the landscape presents as a residential locality near Prague. The perception of this potential differs for individual actors, some represent practical reasons for not expanding the village, others rather represent reasons in the symbolic level, when the landscape would lose its specific character by expanding the development of houses, whose

different form is accepted but no values compared to historical development too does not bring. The greatest potential of the landscape is attributed by the significant majority of actors to public spaces, which here represent mainly the absence of the center in the form of a square or village square and the lack of roads. For some, the representation of public spaces and individual places is depicted with regard to the past, which constructs the nature and current form of the suburban landscape. This nostalgic dimension of the landscape, which is most visible to the natives, shapes the image of a landscape that used to be a village and which represented well-known places that either do not work in this way or do not exist at all.

In the field of social relations, the suburban landscape represents a space that is filled with meanings thanks to the knowledge of others and their placement in space. An indispensable element of socialization is the local primary school, which provides the actors with important roots in local social relations, and thus in the space itself. Although the growth of the municipality and the increase in the population partially disrupts this knowledge of others in the area, local relations are nevertheless perceived as important and often compared in relation to the urban landscape.

Social ties, characteristic natural character and historical anchorage serve as means of interiorization of the local landscape, which at present refer more to the village character. On the one hand, Vrané is being filled with space with regard to suburbanization processes through expanding development, which at the same time empties Vrané in the plane of the place and the idea of the village, which is gradually disappearing because the specific character of places is disappearing. In this respect, Vrané may act as a countryside for some actors, whose idea, together with the landscape of childhood, they want to keep face not only to suburbanization processes, but also to biological time. However, the actors no longer relate to space as a suburb, but by creating a personal relationship to some specifics of the studied landscape, they form their own place from the distant space of the suburb, as it is often represented in the media and professionally. Suburbanization as such is therefore not part of their living space, but is a matter for architects and urban planners, who should perceive it with regard to how the landscape as a suburban is represented by those who are in it.

This work therefore complemented the view of the suburbia as a specific landscape, which must be perceived with regard to its multi-layered nature that is experienced by individual participants within various life strategies that they apply in the studied landscape and that affect the idea of a place which is internalized, which is home. At the same time, however, it is important to perceive representations of the suburban landscape in relation to space, which refers to the potential to be an even more internalized place.

POUŽITÁ LITERATURA

ABU GHOSH, Yasar, Jakub GRYGAR a Marek SKOVAJSA. 2007. Zaostrěno na etnografický výzkum. Úvodem k monotematickému číslu „Sociální antropologie v postsocialismu“. *Sociologický časopis* [online]. vol. 43, no. 1 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41132473>

ANDERSON, Leon 2006. Analytic Autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography* [online]. 35 (4), s. 373 -395 [cit. 2021-08-10]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0891241605280449>

ATKINSON, Rowland. 2003. Domestication by Cappuccino or a Revenge on Urban Space? Control and Empowerment in the Management of Public Spaces. *Urban Studies* [online]. 40 (9): 1829–1843 [cit 2021-05-20]. Dostupné z: https://www.academia.edu/316543/Domestication_by_Cappuccino_or_a_Revenge_on_Urban_Space_Control_and_Empowerment_In_the_Management_of_Public_Spaces

AUGÉ, Marc. 2010. Ne-místa: úvod do antropologie supemodernosti. *Cahiers du Cefres* [online]. No. 10, Antologie francouzských společenských věd: Město [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: https://www.cepres.cz/IMG/pdf/auge_1996_ne_mista.pdf

BASSO, Keith. 1996. *Wisdom Sits in Places. Landscape and Language Among the Western Apache*. Albuquerque: University of New Mexico Press. ISBN: 0-8263-1724-3.

BENDER, Barbara. 1993. *Landscape: Politics and Perspectives*. Michigan: Berg. ISBN: 0854968520.

BENDER, Barbara. 2002. Time and Landscape. *Current Anthropology* [online]. vol. 43, no. S4 [cit. 2021-5-10]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/10.1086/339561?seq=1#metadata_info_tab_contents

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-85959-46-1.

BOURDIEU, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

- BOURDIEU, Pierre. 1970. The Berber house or the world reversed. *Social Science Information* [online]. 9 (2) [cit. 2021-06-06]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/053901847000900213?journalCode=ssic>
- BURAWOY, Michael. 1998. The Extended Case Method. *Sociological Theory* [online]. 16(1): 4-33 [cit. 2021-06-20]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/0735-2751.00040>
- CASEY, Edward S. 1996. How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena. In FELDT, Steven a Keith H. BASSO. *Senses of Place*. Santa Fe, N.M: School of American Research Press.
- CÍLEK, Václav. 2004. *Vstoupit do krajiny: o přírodě a paměti středních Čech*. Praha: Středočeský kraj. ISBN: 80-86569-58-6.
- CÍLEK, Václav. 2005. *Krajiny vnitřní a vnější*. 2. dopl. vyd. Praha: Dokořán. ISBN: 80-7363-042-7.
- COSGROVE, Denis E. 1998. *Social formation and symbolic landscape*. Madison: University of Wisconsin Press. ISBN: 0-299-15514-5.
- COSGROVE, Denis E. a Stephen R. DANIELS. 1988. *The Iconography of Landscape: Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 0-521-38915-1.
- ČERMÁK, Zdeněk. 2005. Migrace a suburbanizační procesy v České republice. *Demografie* [online]. 47: 169–176 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: https://www.academia.edu/586825/Migrace_a_suburbanizační_procesy_v_České_republice
- ČERMÁK, Zdeněk, Martin HAMPL a Jan MÜLLER. 2009. Současné tendence vývoje obyvatelstva metropolitních areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie – Sborník ČGS* [online]. 114 (1): 37–51 [cit. 2021-10-05]. Dostupné z: https://geografie.cz/media/pdf/geo_2009114010037.pdf

ČERNÝ, Karel, Jakub DŽURNÝ a Martin NAVRÁTIL. 2013. *Posázavský pacifik z Prahy do Črčan a Dobříše: na starých pohlednicích*. Polníčka: Tváře. ISBN: 978-80-905495-3-1.

Český statistický úřad. 2010. *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2010*.

[online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20556267/13011003.pdf/b90920e3-a7dc-4e0c-bd7e-e42063a22637?version=1.0>

Český statistický úřad. 2021. *Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2021*

[online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/142756350/1300722103.pdf/53ded62a-5c7c-45ba-b17f-ba60021e5c54?version=1.1>

DENZIN, Norman K. a Yvonna S. LINCOLN. 2007. The Discipline and Practice of Qualitative Research. In DENZIN, Norman K. a Yvonna S. LINCOLN (eds.). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. ISBN: 978-1412974172.

DUNCAN, James S. a Nancy DUNCAN. 1988. (Re)reading the landscape. *Environment and Planning D: Society and Space* [online]. 6(2), 117–126 [cit. 2021-5-10]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/d060117>

DŽURNÝ, Jakub. 2013. Vrané nad Vltavou. *Posázavský pacifik* [online]. [cit. 2021-05-26]. Dostupné z: https://www.pacifikem.cz/?inc=210_vra

EVANS-PRITCHARD, Edward E. 1969. *The Nuer: a Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*. New York: Oxford University Press. ISBN: 0-19-500322-5.

Etické směrnice. 2021. *Čská asociace pro sociální antropologii* [online]. [cit. 2021-08-20]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=9

Fotohistorie. 2021. Vrané nad Vltavou. *Fotohistorie* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=16330>

FOUCAULT, Michel. 1986. Of Other Spaces. *Diacritics* [online]. 16 (1) [cit. 21-07-10]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/464648?seq=1#metadata_info_tab_contents

GALČANOVÁ, Lucie. 2013. *Narativy touhy a narativy soužití: Sociologický pohled na zkušenosti residenční suburbanizace* [online]. Brno. Dizertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/41048/fss_d/Galcanova_disertacni_prace_idmaxtyw.pdf

GALČANOVÁ, Lucie a Barbora VACKOVÁ. 2011. „Líp jste si ani vybrat nemohli!“ Reprezentace suburbanizace v americkém filmu. In GALČANOVÁ, Lucie, Barbora VACKOVÁ a Slavomíra FERENČUHOVÁ. *Třetí město*. Červený Kostelec: Pavel Mervart; Brno: Masarykova univerzita. ISBN: 978-80-7465-015-4.

GEERTZ, Clifford. 2000. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN: 80-85850-89-3.

GIBAS, Petr. 2010. Ballet amidst fences: placelessness and place-attachment in one Prague suburb. *Slovenský národopis* [online]. 58(5), 584-597 [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=75312>

GIBAS, Petr. 2014. Fenomenologie prostoru: O geografii místa, krajiny i nepřítomnosti. In MATOUŠEK, Roman a Robert OSMAN (ed.). *Prostor(y) geografie*. Praha: Karolinum. ISBN: 978-80-246-2733-5.

GIBAS, Petr a Karolína PAUKNEROVÁ. 2009. Mezi pravěkem a industriálem: několik poznámek k antropologii krajiny. *Český lid* [online]. 96(1), 131-146 [cit. 2021-04-10]. ISSN 0009-0794. Dostupné z: https://www.academia.edu/385392/Mezi_Pravekem_a_Industrialem_Nekolik_Poznamek_K_Antropologii_Krajiny

HALL, Edward T. 1968. Proxemics. *Current Anthropology* [online]. 9 (2) [cit. 21-06-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2740724>.

HALL, Edward T. 1990: *The Hidden Dimension*. New York & Toronto: Anchor Books. ISBN: 0-385-08476-5.

- HAMPL, Martin. 2005. *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: [Haml_2005_GEOGRAFICKÁ ORGANIZACE.pdf](#)
- HAVRDA, Jan, Radomír HERIČ a Jindra HOŘEJŠÍ. 1962. *Pražské papírny 1837-1962: 125 let Závodu Vladislava Vančury ve Vraném nad Vltavou, 75 let cechu Pergamentka v Holešovicích, 50 let cechu Vinohrady*. Praha: Práce.
- HAYANO, David. 1979. Auto-Ethnography: Paradigms, Problems, and Prospects. *Human Organization* [online]. 38 (1): 99–104 [cit. 2021-08-15]. Dostupné z: <https://doi.org/10.17730/humo.38.1.u761n5601t4g318v>
- HENDL, Jan. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0982-9.
- HIRSCH, Eric. 1995. Landscape: Between space and place. In HIRSCH, Eric a Michael O'HANLON. *The anthropology of landscape: perspectives on place and space*. Oxford: Clarendon Press. Oxford studies in social and cultural anthropology. ISBN: 0-19- 828010-6.
- Historie obce. 2021. *Obec Vrané nad Vltavou* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <https://vranenadvltavou.cz/historie-obce/#obsah>
- HNILIČKA, Pavel. 2005. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. Brno: ERA. ISBN 8073660288.
- HOLUB, Josef a František KOPEČNÝ. 1952. *Etymologický slovník jazyka českého*. 3., přeprac. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic.
- HOWARD, Ebenezer. 2018. *Garden Cities of Tomorrow*. Franklin Classics. ISBN: 9780342046478.
- CHRASTINA, Jan. 2019. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN: 978-80-244-5373-6.

- INGOLD, Tim. 1993. The temporality of the landscape. *World Archaeology* [online]. 25(2), 152-174 [cit. 2021-07-03]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/124811?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Kontinual 2020. Sportovně rekreační areál u vranské sokolovny. *Kontinual* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <http://www.kontinual.cz/nase-projekty/stavby/sportovne-rekreacni-areal-u-vranske-sokolovny>
- KOPECKÝ, Josef. 2021. *Abload* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: https://abload.de/img/porovnn_2017_2xiuhj.jpg?fbclid=IwAR0-S4ZqiBkRyyXsNhNTd3PImePTXqsnGKCoLCIOMeJu2YHcYfRjDDGthEA
- KOUROVÁ, Pavlína. 2021. *Střípky z historie Vraného nad Vltavou a okolí* [online]. [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: <https://www.stara-skola-vrane.cz/historicky-serial>
- KROHA, Jiří. 1973. *Sociologický fragment bydlení*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně. 1973.
- LAPKA, Miloslav. 2008. *Úvod do sociologie krajiny*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1595-0.
- LEACH, Edmund R. 1970. *Political systems of highland Burma: a study of Kachin social structure*. Boston: Beacon. ISBN: 0-8070-4691-4.
- LEFEBVRE, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. 1996. *Myšlení přírodních národů*. Liberec: Dauphin. Ethnos. ISBN: 80-86019-25-X.
- LIBROVÁ, Hana. 1997. Decentralizace osídlení – vize a realita. Část druhá: decentralizace v realitě České republiky. *Sociologický časopis* [online]. 33 (1): 27-40 [cit. 2021-09-20]. Dostupné z: https://sreview.soc.cas.cz/artkey/csr-199701-0006_the-decentralisation-of-settlements-vision-and-reality-part-two-deconcentration-in-the-reality-of-the-czech.php
- MALINOWSKI, Bronisław. 1984. *Argonauts of the western Pacific: an account of native enterprise and adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. Reissued. Prospect Heights: Waveland Press. ISBN: 0-88133-084-1.

Mapy.cz. 2021. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.3829864&y=49.9289542&z=14&q=vrané%20nad%20vltavou&source=muni&id=4301>

MÁCHA, Přemysl. 2010. Krajiny antropologie a antropologie krajiny. *Český lid* [online]. 97 (3) [cit. 21-06-03]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42640335>

MULÍČEK, Ondřej. 2002. Suburbanizace v Brně a jeho okolí. In SÝKORA, Luděk, (ed.). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. 2002. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o.p.s. ISBN: 80-901914-9-5.

MUSIL Jiří. 1977. *Urbanizace v socialistických zemích*. Praha: Svoboda.

MUSIL, Jiří. 2001. Vývoj a Plánování Měst ve Střední Evropě v Období Komunistických Režimů: Pohled Historické sociologie. *Sociologický Časopis* [online], 37 (3): 275-296 [cit. 2021-07-06]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41131633>.

MUSIL, Jiří a Zdeněk RYŠAVÝ. 1984. Dlouhodobé regionální procesy v ČSR. In MUSIL, Jiří, Zdeněk RYŠAVÝ a Libuše VELÍŠKOVÁ. *Dlouhodobý vývoj aglomerací v ČSR*. Praha: Výzkumný ústav výstavby a architektury.

NORA, Pierre. 2010. Mezi pamětí a historií: problematika míst. *Cahiers du CEFRES* [online]. N° 10, Antologie francouzských společenských věd: Město [cit. 21-10-10]. Dostupné z: http://www.cefres.cz/pdf/c10/nora_1996_mezi_pameti_historii.pdf

NOVÁK, Jakub a Luděk SÝKORA. 2007. A City in Motion: Time-Space Activity and Mobility Patterns of Suburban Inhabitants and the Structuration of the Spatial Organization of the Prague Metropolitan Area. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* [online]. 89: 147-168 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4621575>.

Obec Vrané nad Vltavou. 2021. *Obec Vrané nad Vltavou* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <https://vranenadvltavou.cz/obec-vrane-nad-vltavou-604a284625e7b/#obsah>

OUŘEDNÍČEK, Martin. 2002. Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu. In SÝKORA, Luděk (ed.). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o. p. s. ISBN: 80-901914-9-5.

OUŘEDNÍČEK, Martin. 2003. Suburbanizace Prahy / The Suburbanisation of Prague. *Sociologický časopis* [online], 39 (2): 235-253 [cit. 2021-12-10]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/41131909?seq=1#page_scan_tab_contents

OUŘEDNÍČEK, Martin. (ed.), 2006. *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. ISBN: 80-86561-94-1.

OUŘEDNÍČEK, Martin, Petra ŠPAČKOVÁ a Jakub NOVÁK. (eds.), 2013. *Sub urbs: krajina, sídla a lidé*. Praha: Academia. ISBN: 978-80-200-2226-4.

OUŘEDNÍČEK, Martin et al. 2021. *Suburbanizace.cz* [online]. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <http://www.suburbanizace.cz/>

PAUKNEROVÁ, Karolína. 2014. Krajina. In STORCHOVÁ, Lucie. 2014. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium. ISBN: 978-80-87271-87-2.

PAUKNEROVÁ, Karolína a Petr GIBAS. 2015. Krajina jako téma, terén i problém současné společenské vědy. In BLAŽKOVÁ, Tereza a Petra ČERVINKOVÁ. *Krajina jako antropologická čítanka*. Praha: Togga, spol. s r.o. Steam. ISBN: 978-80-7476-039-6.

PAUWELS, Luc. 2008. Taking and Using: Ethical Issues of Photographs for Research Purposes. *Visual Communication Quarterly* [online]. 15 (4): 243-257 [cit. 2021-09-16]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15551390802415071>

PAUWELS, Luc. 2015. *Reframing visual social science: towards a more visual sociology and anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 978-1-107-00807-6.

PAVELČÍK, Vojtěch. 2009. *Krajem soutoku Vltavy se Sázavou: místa jižně od Prahy na dobových fotografiích Josefa Dvořáka z Davle*. Praha: Mladá fronta, ISBN: 978-80-204-2106-7.

PINK, Sarah. 2001. *Doing Ethnography: Images, Media and Representation in Research*. London: Sage. ISBN: 0-7619-6154.

PERLÍN, Radim. 2002. Nízkopodlažní výstavba v územních plánech obcí v zázemí Prahy. In SÝKORA, Luděk (ed.). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o. p. s. ISBN: 80-901914-9-5.

PODLAHA, Antonín. 1909. *Posvátná místa království Českého: Posvátná místa království Českého dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého.

POSPÍŠILOVÁ, Lucie a Martin OUŘEDNÍČEK. 2011. Časoprostorové chování středoškolských studentů bydlících v zázemí Prahy. In VACKOVÁ, Barbora, Lucie GALČANOVÁ a Slavomíra FERENČUHOVÁ (eds.). *Třetí město*. Červený Kostelec: Pavel Mervart; Brno: Masarykova univerzita. ISBN: 978-80-7465-015-4.

Prívóz. 2013. *Obec Vrané nad Vltavou* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <https://vranenadvltavou.cz/privoz/#obsah>

PULDOVÁ, Petra a Martin OUŘEDNÍČEK. 2006. Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace. In OUŘEDNÍČEK, Martin, (ed.). *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. ISBN: 80-86561-94-1.

RODMAN, Margaret C. 1992. Empowering place: Multilocality and multivocality. *American Anthropologist* [online]. 94(3), 640-656 [cit. 2021-05-10]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/680566?seq=1#metadata_info_tab_contents

Sbírka zákonů republiky Československé. 1951. *Sbírka zákonů republiky Československé* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1951.html>

SILVERMAN, David. 2005. Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka. Bratislava: Ikar. Pegas. ISBN: 80-551-0904-4.

SKLENÍČKA, Petr. 2003. *Základy krajinného plánování*. Praha: Naděžda Skleničková. ISBN: 80-903206-1-9

Spolky a kluby. 2021. *Vrané nad Vltavou* [online]. [cit. 2021-10-05]. Dostupné z: <https://vranenadvltavou.cz/spolky-a-kluby/#obsah>

Suburbanizace.cz. 2021. *Suburbanizace.cz* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: http://www.suburbanizace.cz/slovnicek/podnik_baroko.htm

SVAŠEK, Maruška. 2002. Narratives of "Home" and "Homeland": The Symbolic Construction and Appropriation of the Sudeten German Heimat. *Identities* [online]. 9, 495 – 518 [cit. 2021-04-10]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10702890214871>

SÝKORA, Luděk. 2001. Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace. In HAMPL, Martin. et al. *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. ISBN: 80-902686-6-8.

SÝKORA, Luděk. (ed.), 2002. *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o. p. s. ISBN: 80-901914-9-5.

SÝKORA, Luděk. 2003. Suburbanizace a její společenské důsledky. *Sociologický časopis* [online]. 39(2), 217-234 [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: https://sreview.soc.cas.cz/artkey/csr-200302-0005_suburbanisation-and-its-social-consequences.php

SÝKORA, Luděk, (ed.). 2010. *Rezidenční segregace* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta [cit. 2021-11-10]. ISBN 978-80-87147-25-2. Dostupné z: [https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/bytova-politika/informace-udalosti/archiv-\(1\)/rezidencni-segregace](https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/bytova-politika/informace-udalosti/archiv-(1)/rezidencni-segregace)

SÝKORA, Luděk a Martin OUŘEDNÍČEK. 2007. Sprawling post-communist metropolis: commercial and residential suburbanisation in Prague and Brno, the Czech Republic. In DIJST, Martin, Eran RAZIN a Carmen VÁZQUEZ, (eds.). *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas: Market Forces versus Planning Regulations*, p. 209-233. Dordrecht: Springer. ISBN: 978-90-481-7441-6

SZTOMPKA, Piotr. 2007. *Vizuální sociologie: fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: Sociologické nakladatelství. Základy sociologie. ISBN: 978-80-86429-77-9.

ŠPAČKOVÁ, Petra. 2011. *Sociální prostředí a lokální komunity: město, suburbium, venkov*. Dizertační práce [online]. [cit. 2021-10-20]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/47357>

TAGG, John. 1988. *The Burden of Representation: Essays on Photographies and Histories*. United Kingdom: Macmillan Education. ISBN: 0-333-41823-9.

TEIGE, Karel. 1933. *Zahradní města nezaměstnaných*. Praha: Levá fronta.

TEMELOVÁ, Jana. 2006. Odras globalizace v komerční nebytové výstavbě v Praze po roce 1990: diferenciaci a homogenizaci fyzického prostředí. In OUŘEDNÍČEK, Martin (ed.). *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.

TILLEY, Christopher a Kate CAMERON-DAUM. 2017. *An Anthropology of Landscape*. London: UCL Press. ISBN: 978-1-91130-744-0.

TUAN, Yi-fu. 1977. *Space and place: the perspective of experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press. ISBN: 978-0-8166-3877-2.

UHEREK, Zdeněk. 2014. Antropologie města. In CICHÁ, Martina. *Integrovaná antropologie*. Praha: Triton. 2014. ISBN: 978-80-7387-816-0.

Územní plán Vraného nad Vltavou. 2020. *Územní plán Vraného nad Vltavou* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: https://vranenadvltavou.cz/formular/01_Text_ÚP_Vraného_nad_Vltavou_ÚZ_po_Z1_11-2020_60a203339fe43.pdf

Územní studie US1 – centrum Vrané. 2018. *Územní studie US1 – centrum Vrané* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: https://up.mestocernosice.cz/US/US1_Centrum%20Vraneho/Vrane_nad_Vltavou_US_US1_centrum_Vraneho_komplet.pdf

- VACKOVÁ, Barbora. 2013. Idea bydlení za městem a koncept zahradního města. In OUŘEDNÍČEK, Martin, Petra ŠPAČKOVÁ a Jakub NOVÁK. (eds.). *Sub urbs: krajina, sídla a lidé*. Praha: Academia. ISBN: 978-80-200-2226-4.
- VAVŘINA, Ivo. 2021. *Facebooková skupina Vrané nad Vltavou* [online]. [cit. 2021-10-03]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=135114208683524&set=gm.10157739479867680>
- Vojenská nemocnice. 1917. *European Film Gateway* [online]. [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: <https://www.europeanfilmgateway.eu/detail/Vojenská%20nemocnice/nfa::86179ff76c9ff440d9fe0284d75188b9>
- Výkres veřejně prospěšných staveb, opatření a asanací. 2020. Vrané nad Vltavou [online]. [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: [https://vranenadvltavou.cz/formular/05_VPS_Vrane\[1\]_6050f9876f45e.pdf](https://vranenadvltavou.cz/formular/05_VPS_Vrane[1]_6050f9876f45e.pdf)
- WELLMAN, Barry. 1979. The community question: The intimate networks of East Yorkers. *American journal of Sociology* [online]. 84 (5): 1201-1231 [cit. 2021-05-20]. Dostupné z: doi/abs/10.1086/226906
- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. 1992. *Sbírka zákonů* [online]. [cit. 21-10-10]. Dostupné z: <https://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/%24%24OpenDominoDocument.xsp?documentId=58170589E7DC0591C125654B004E91C1&action=openDocument>

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra sociologie

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE: KRAJINA, MÍSTO
PROSTOR: PŘÍPADOVÁ STUDIE VRANÉHO NAD VLTAVOU

STUDENT: Bc. Linda Sequensová

KONZULTANT: doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

KLÍČOVÁ SLOVA – krajina, místo, prostor, reprezentace, suburbanizace, příměstská
obec, Vrané nad Vltavou

1. Vymezení předmětu zkoumání

Ve své diplomové práci bych se ráda zabývala suburbanizačními procesy na území obce Vrané nad Vltavou, jež se nachází v blízkosti hlavního města v Prahy. Tato obec s méně než 3 000 trvalými obyvateli nabízí zajímavé spektrum forem bydlení, které se zde zajímavě mísí. Několik činžovních domů, původní chatařské oblasti, domy tzv. starousedlíků, dříve slavná továrna na výrobu papíru či nová zástavba rodinných domů společně konstruuji jedinečnou povahu této obce, která určuje, jakým směrem se Vrané nad Vltavou ubírá a jak tento prostor chápou samotní obyvatelé. Cílem práce bude zaznamenat tuto různorodost bydlení na poměrně malém prostoru a sledovat suburbanizační procesy v této obci. Přestože je oblast poměrně jasně definovaná a spadá na malé území geologicky ohraničené Vltavou z jedné strany a skalnatým útvarem z druhé strany, obec jako takovou již není tak snadné definovat, neboť se zde tříští vesnické a městské prvky. Práce má za cíl zmapovat symbolické reprezentace této obce, zjistit, jaký vztah mají lidé k tomuto místu a jak tento prostor sami konstruuji. Práce má ale také přispět k tomu, aby obec jako spleť různých forem bydlení a vztahů k tomuto místu nestagnovala, ale vyvíjela se tak, aby nabízela kvalitní život všem, kteří jsou s touto obcí spojeni.

2. Předpokládané metody zpracování

Ve své práci budu zvažovat hned několik metod sběru dat a pozdější analýzy dat. Pro úvodní část práce přibližující formy bydlení a využívání této obce použiji vizuální metody, které mohu využít i k tomu, abych zjistila, jak tuto obec vnímají samotní obyvatelé. Vizuální data budou pro potřeby této práce nově vytvářena, stejně tak se budu opírat o již vzniklá vizuální data, abych kontrastovala historický vývoj se současnou situací. Pro další část práce budu používat polostrukturované rozhovory a pozorování s cílem zjistit, jak daný prostor chápou sami obyvatelé a jaké prvky si obecně spojují s městem a jaké s venkovem. Symbolická reprezentace pak bude doplněna o diskurzivní analýzu místního obecního časopisu Zrcadlo a oficiální komunikaci obce navenek.

3. Předběžná struktura diplomové práce

- a. Úvod
- b. Teoretická část
 - i. Suburbanizační teorie
 - ii. Historická perspektiva obce
- c. Metodologická část
 - i. Výzkumné cíle a otázky
 - ii. Metody sběru dat
- d. Deskriptivní část
- e. Analytická část
- f. Závěry

4. Orientační seznam literatury

BECKER, Howard S. 1974. "Photography and Sociology", *Studies in Visual Communication* 1(1): 3 – 26.

BLAŽKOVÁ, Tereza, Petra ČERVINKOVÁ. 2015. Krajina jako antropologická čítanka. Praha: Togga, spo. S.r.o. Steam.

FOUCAULT, Michel. 1994. , *Diskurs, autor, genealogie*. Praha: Svoboda.

GOTTDIENER, Mark. 1994. The Social Production of Urban Space. Austin: University of Texas Press

GRADY, John. 2001. "Becoming a Visual Sociologist", *Sociological Imagination* 38 (1/2): 83 – 119.

HNILIČKA, Pavel. 2005. Sídlní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů. Era, Brno.

CHAMPION, Tony. 2001. „Urbanization, Suburbanization, Counterurbanization and Reurbanization“. Pp. 143–161 in Paddison, R. (ed.), *Handbook of Urban Studies*. London: SAGE Publications.

LÉTAL, Aleš, Irena SMOLOVÁ, Zdeněk SZCZYRBA. 2001. „Transformace příměstské krajiny“. *Urbanismus a územní rozvoj* 4 (4): 15–21.

MUSIL, Jiří. 1967. Sociologie soudobého města. Praha, Svoboda.

MUSIL, Jiří. 1991. „Nové vymezení sociální ekologie“. *Sociologický časopis* 27 (1): 69–89.

OUŘEDNÍČEK, Martin, Jana TEMELOVÁ, ed. 2012. Sociální proměny pražských čtvrtí. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2064-2.

OUŘEDNÍČEK, Martin, Petra ŠPAČKOVÁ a Jakub NOVÁK ed. 2013. Sub urbs: krajina, sídla a lidé. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2226-4.

PARK Robert Ezra. 1916. The City. Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. New York.

PAUWELS, Luc. 2008. "Taking and Using: Ethical Issues of Photographs for Research Purposes", *Visual Communication Quarterly* 15 (4): 243 – 257.

ROSE, Gillian. 2014. "On the relation between 'visual research methods' and contemporary visual culture", *Sociological Review* 62 (1): 24 – 46.

RYŠAVOÝ, Zdeněk, Jiří LINK, Libuše VELÍŠKOVÁ. 1994. „Proces suburbanizace v souvislostech procesu přeměny osídlení v letech 1869–1991: Česko, Pražská aglomerace (na území okresů Praha, Praha-východ, Praha-západ, Beroun, Kladno, Mělník)“. Územní plánování a urbanismus 21 (3–4): 189–199.

SOUKUPOVÁ Blanka, Miroslav HROCH, Peter SALNER, Róza GODULA-WECLAWOWICT (eds). 2012. Úvod do urbánní antropologie. Praha: FHS UK.

SÝKORA, Luděk. ed. 2002. Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o.p.s.

SZTOMPKA, Piotr. *Vizuální sociologie: fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Základy sociologie. ISBN 978-80-86429-77-9.

TORMEY, Jane. 2013. Cities and photography. London and New York: Routledge.

V Praze dne 29. května 2019

Konzultant: doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Student: Bc. Linda Sequensová

Podpis:

Podpis:

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Katastrální území obce Vrané nad Vltavou (obrázek)

Příloha č. 2: Katastrální území obce Vrané nad Vltavou z letadla (obrázek)

Příloha č. 3: Současné katastrální území Vraného nad Vltavou propsané do historické mapy z 19. století (obrázek)

Příloha č. 4: Územní plán Vraného nad Vltavou (obrázek)

Příloha č. 5: Srovnání zástavby na území Vraného nad Vltavou z let 1989, 2011 a 2017 (obrázek)

Příloha č. 6: Pohled z roku 1900 na centrální část obce – nádraží, bytový dům a papírnu (obrázek)

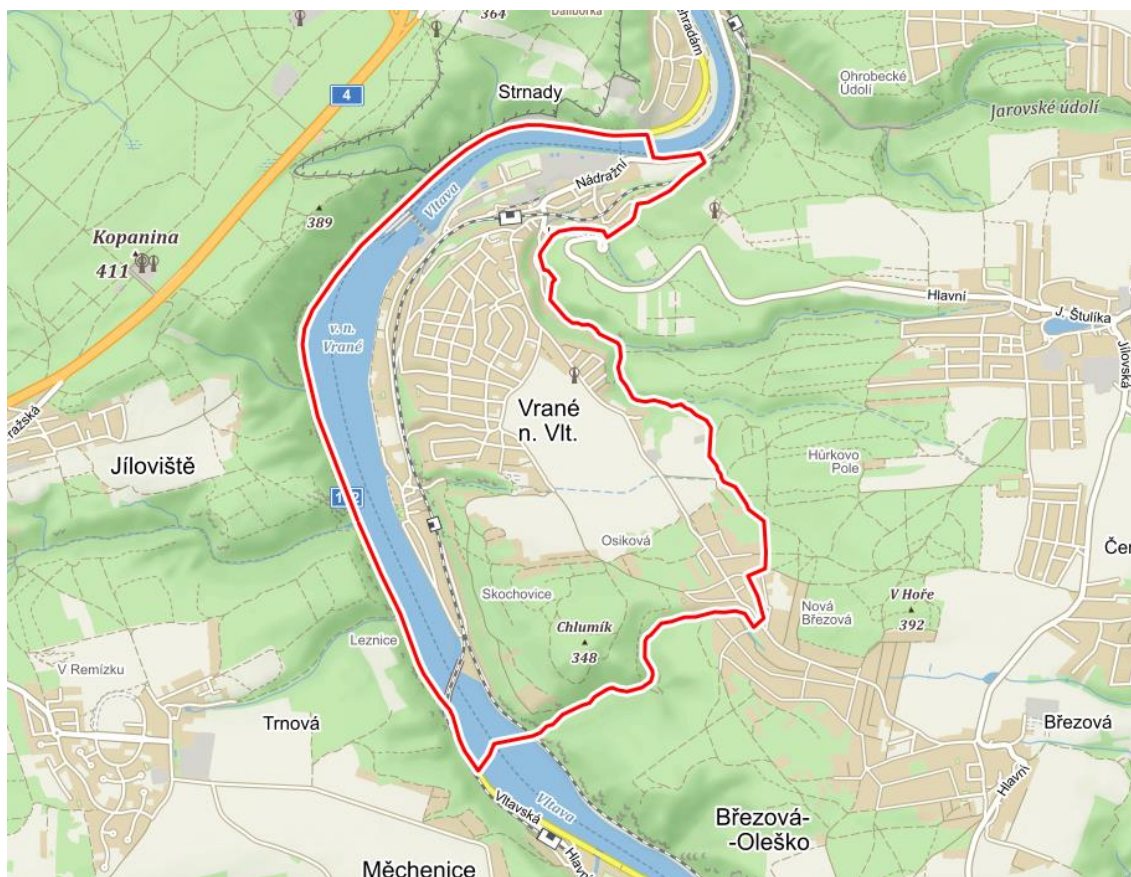
Příloha č. 7: Fotografie Josefa Dvořáka kolem roku 1925 s pohledem na vranské papírny, ostrov, přístav s parníkem, Kostel svatého Jiří, v pozadí Rajčur (obrázek)

Příloha č. 8: Fotografie Josefa Dvořáka z roku 1932 s pohledem na původní zástavbu ve Skochovicích před dokončením výstavby zdymadla roku 1936 (obrázek)

Příloha č. 9: Fotografie Josefa Dvořáka z roku 1936 s pohledem na přehradu a v pozadí na výstavbu nových rodinných domů a vilek (obrázek)

Příloha č. 10: Pohled do krajiny tzv. Nových Skochovic na fotografii z přelomu čtyřicátých a padesátých let (obrázek)

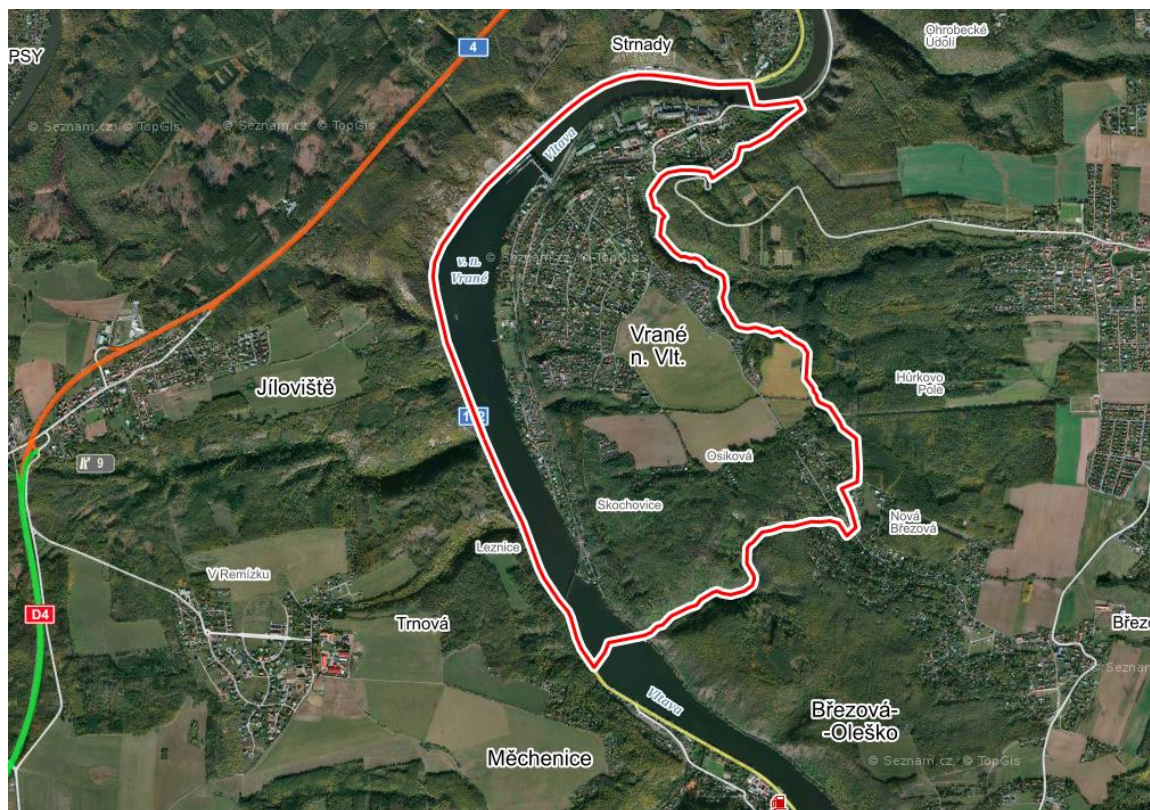
Příloha č. 1: Katastrální území obce Vrané nad Vltavou (obrázek)

Zdroj: Mapy.cz (2021 – reprodukce z:

<https://mapy.cz/zakladni?x=14.3829864&y=49.9289542&z=14&q=vrané%20nad%20vltavou&source=muni&id=4301>)

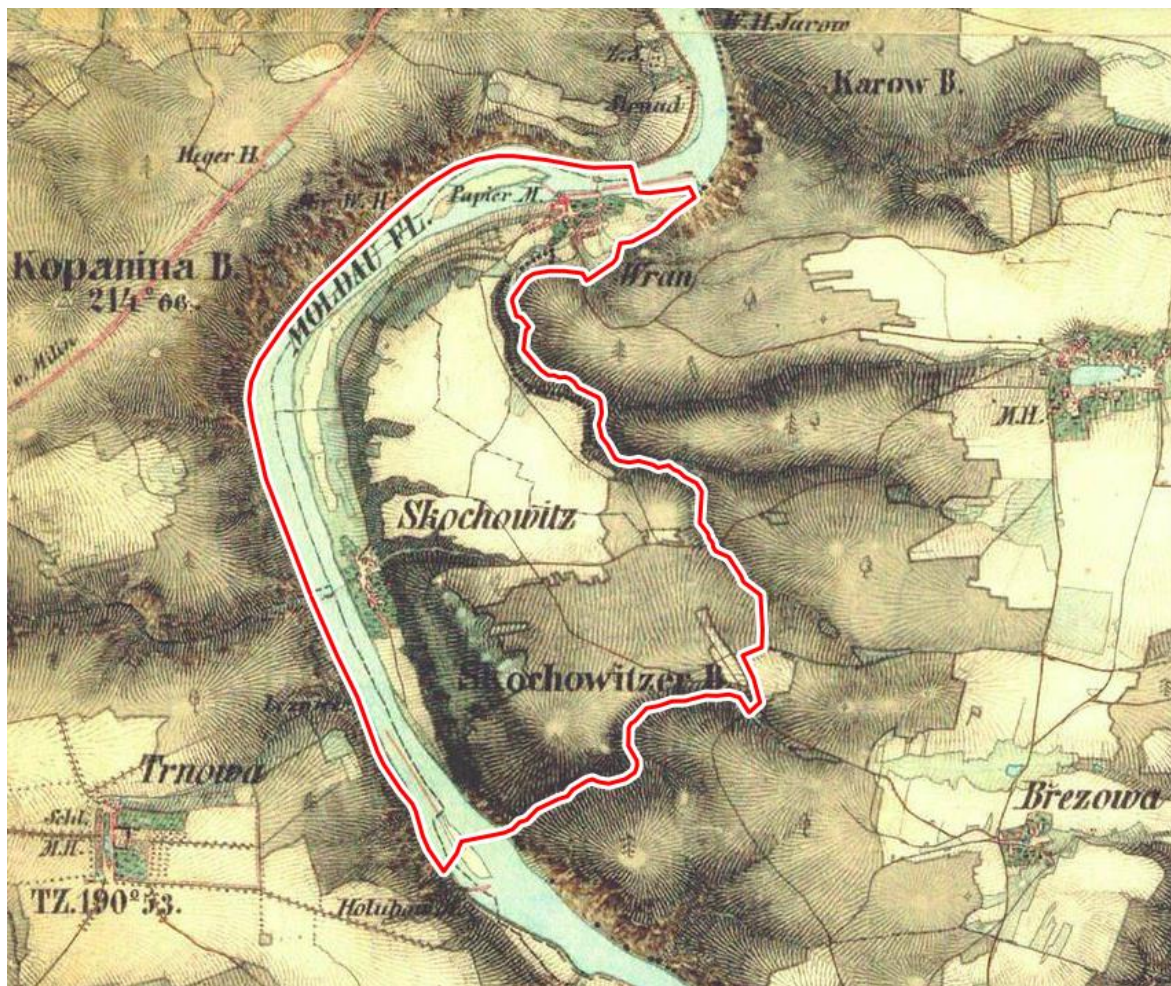
Příloha č. 2: Katastrální území obce Vrané nad Vltavou z letadla (obrázek)

Zdroj: Mapy.cz (2021 – reprodukce z:

<https://mapy.cz/zakladni?x=14.3829864&y=49.9289542&z=14&base=ophoto&q=vrané%20nad%20vltavou&source=muni&id=4301>)

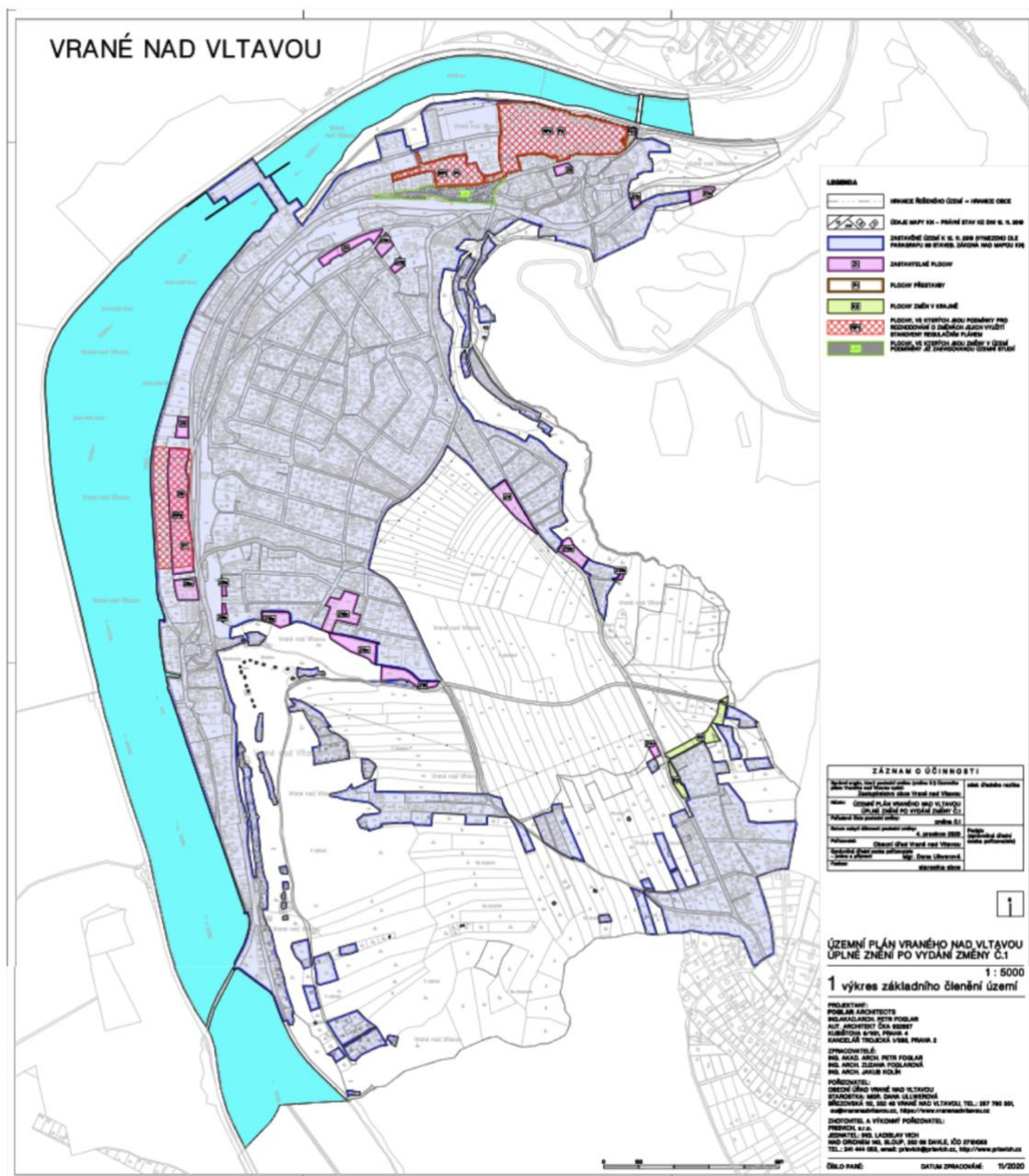
Příloha č. 3: Současné katastrální území Vraného nad Vltavou propsané do historické mapy z 19. století (obrázek)

Zdroj: Mapy.cz (2021 – reprodukce z:

<https://mapy.cz/19stoleti?x=14.3829864&y=49.9289542&z=14&q=vrané%20nad%20vltavou&source=muni&id=4301>)

Příloha č. 4: Územní plán Vraného nad Vltavou (obrázek)

Zdroj: Územní plán Vraného nad Vltavou (2020)

Příloha č. 5: Srovnání zástavby na území Vraného nad Vltavou z let 1989, 2011 a 2017 (obrázek)

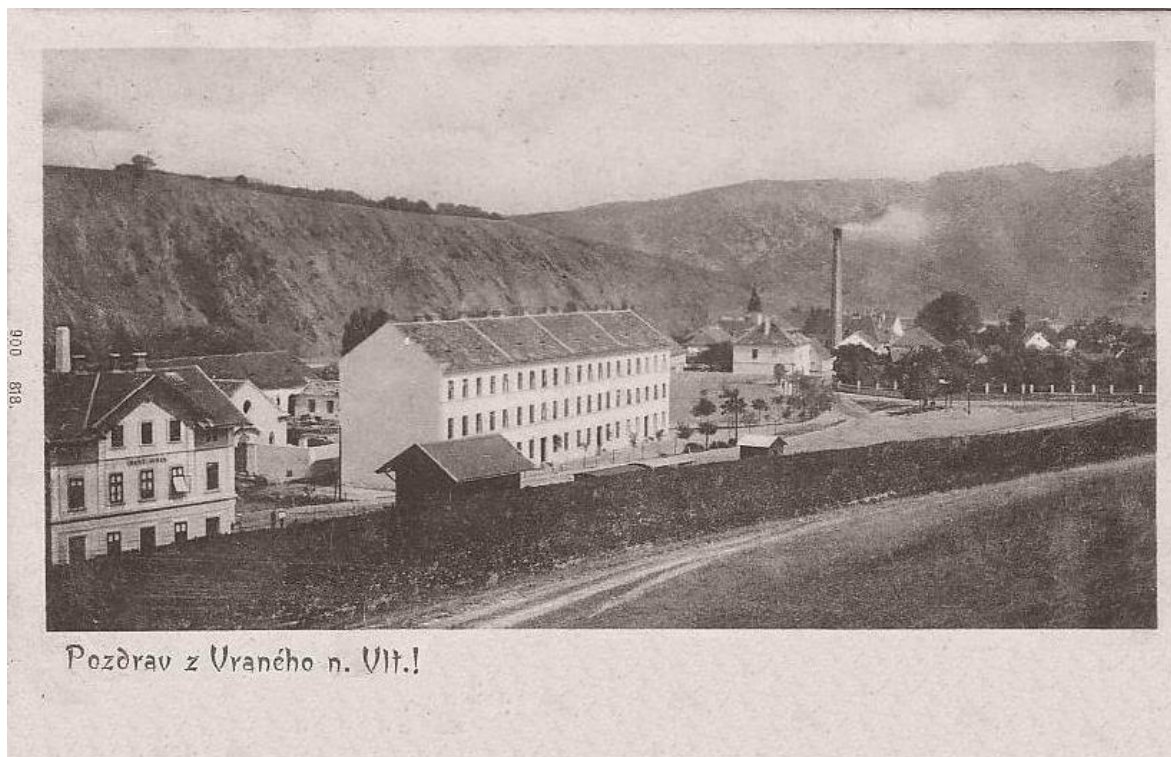

Zdroj: Josef Kopecký (2021 – reprodukce z:

[https://abload.de/img/porovnn_2017_2xiuhj.jpg?fbclid=IwAR0-](https://abload.de/img/porovnn_2017_2xiuhj.jpg?fbclid=IwAR0-S4ZqiBkRyyXsNhNTd3PImePTXqsnGKCoLCIOMeJu2YHcYfRjDDGthEA)

[S4ZqiBkRyyXsNhNTd3PImePTXqsnGKCoLCIOMeJu2YHcYfRjDDGthEA\)](https://abload.de/img/porovnn_2017_2xiuhj.jpg?fbclid=IwAR0-S4ZqiBkRyyXsNhNTd3PImePTXqsnGKCoLCIOMeJu2YHcYfRjDDGthEA)

Příloha č. 6: Pohled z roku 1900 na centrální část obce – nádraží, bytový dům a papírnu (obrázek)

Zdroj: Fotohistorie (2011 – reprodukce z:

<http://www.fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=16330>)

Příloha č. 7: Fotografie Josefa Dvořáka kolem roku 1925 s pohledem na vranské papírny, ostrov, přístav s parníkem, Kostel svatého Jiří, v pozadí Rajčur (obrázek)

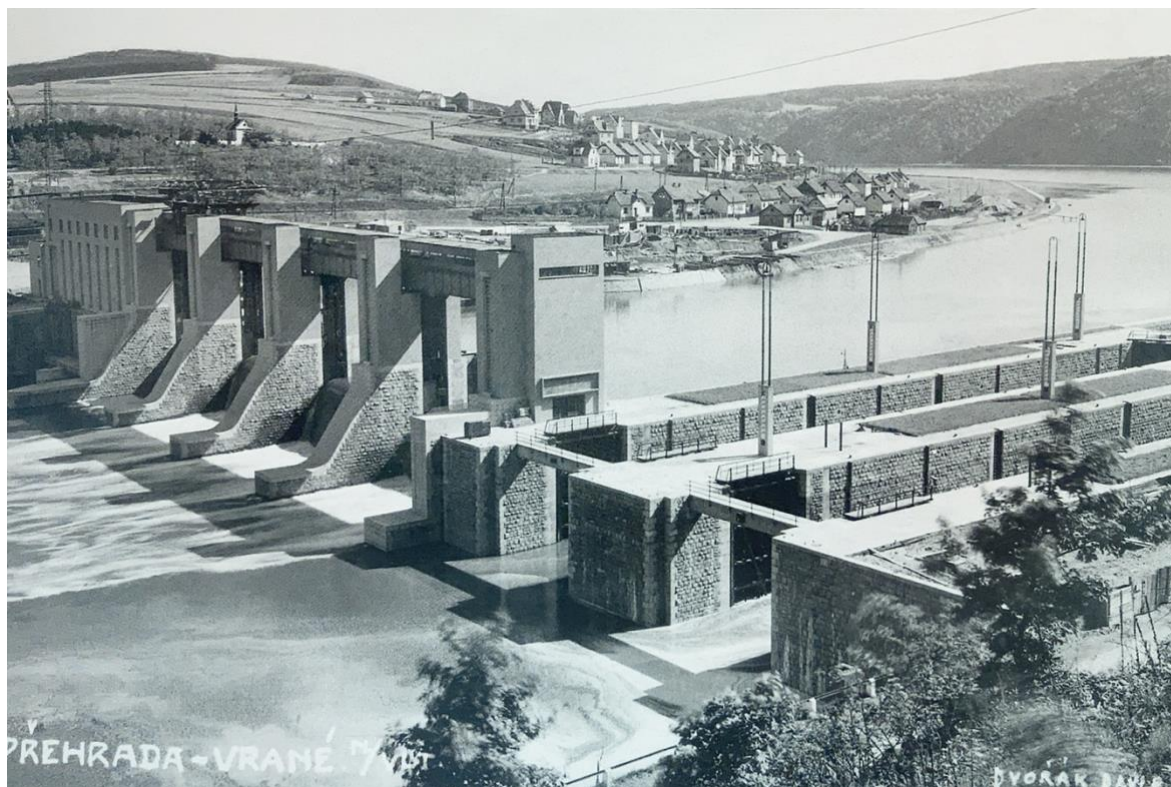
Zdroj: Pavelčík (2009: 28 – vlastní reprodukce)

Příloha č. 8: Fotografie Josefa Dvořáka z roku 1932 s pohledem na původní zástavbu ve Skochovicích před dokončením výstavby zdymadla roku 1936 (obrázek)

Zdroj: Pavelčík (2009: 35 – vlastní reprodukce)

Příloha č. 9: Fotografie Josefa Dvořáka z roku 1936 s pohledem na přehradu a v pozadí na výstavbu nových rodinných domů a vilek (obrázek)

Zdroj: Pavelčík (2009: 33 – vlastní reprodukce)

Příloha č. 10: Pohled do krajiny tzv. Nových Skochovic na fotografii z přelomu čtyřicátých a padesátých let (obrázek)

Zdroj: Ivo Vavřina (2021 – reprodukce z:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=135114208683524&set=gm.10157739479867680>)